

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**Számzási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu**www.facebook.com/magyarnaplo**

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti

a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága

(1080 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,

a kézbesítőknel, e-mailen

(hirlap@posta.hu), faxon (303-3440)

Egy évre 7390 Ft, fél évre 3870 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Nyomda: Pannónia Print Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**• telefonon: **06-1-413-6672**• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu****A Magyar Naplót elektronikus
formában terjeszti
a Digitalstand.hu Kft.
www.digitalstand.hu****Digitális lapszám vásárlása: 390 Ft****Digitális előfizetés:****12 hónapra: 3960 Ft**

(12 lapszám, egy lapszám ára: 330 Ft)

6 hónapra: 1980 Ft

(6 lapszám, egy lapszám ára: 330 Ft)

3 hónapra: 990 Ft

(3 lapszám, egy lapszám ára: 330 Ft)

Áraink az áfát tartalmazzák.

A harmadik Versmaraton

Mindenki tudja, mi történt, mégis úgy tesz, mintha nem tudná.

Az egész úgy kezdődött, hogy a sivatag perzselő homokjába keresztfákat állítottak, és a világ összes szárnyas lovát megfeszítették. Végláthatatlan sorban ma is rettentő kínok közt hörögnek. Aztán vízbe fojtották Shelley-t, dzsidások elé hajtották Petőfit, agyonlőtték García Lorcát és Radnótit, vonat elé vetették József Attilát. Az utolsó tettük az volt, hogy felrobbantották a Költészet Ikertornyait. Por, hamu és pernye kavargó a tajtékos égen.

Hogy mindezt kik tették, és miért, senki sem tudja. Mindenesetre nem az ufók és nem is a terroristák. Céljukat tökéletesen elérték. Mit ér ma egy vers? Semmit. Annyit sem ér, mint egy tekerics vécépapír. Mit jelent ma költőnek lenni? Semmit. Ha megkérdik a borzas hajú, hajlott hátú ballonkabátostól, hogy mi a foglalkozása, nem meri azt felelni: „költő vagyok”, inkább írónak mondja magát, az nem ciki. Minden politikus és közgazdász tisztában van azzal, hogy a költők egyetlen megveszekedett forinttal sem járulnak hozzá a GDP-hez. S az égvilágon semmit sem tehetnek a veszteglő gazdaság fellendítéséért. De hát lehet-e bármit is várni azoktól a léhűtőktől, akik egész nap csak a verlébaikat lógatják? Elérhetetlenül messze van a XIX. század, midőn Shelley a költőket a világ el nem ismert törvényhozóinak nevezte, a nála is lelkesültebb Petőfi pedig lángoszlopoknak. Ép ésszel ma már senki sem gondolja komolyan, hogy a költők bármiféle szerepet játszhatnak a társadalom és a történelem alakításában. Az Anyag teljes győzelmet aratott a Szellem fölött.

Van azonban egy nap az évben, a Költészet Napja, amikor a Szellem emberei teljesen nyíltan szembeszállnak az Anyag embe- reivel. A Magyar Napló Kiadó a Közmédiával és az Írószövetség- gel példás szövetséget alkotva, idén harmadszor rendezi meg a Versmaratont. Eltűrve villám és vész haragját, égve földalatti láng- gal, csaknem száz költő olvassa fel verseit a Thália Színházban, ugyanúgy, ahogyan ez tavaly és tavaly előtt is megtörtént. A tiszte- letükre összesereglett sokaság érzékenyen figyel, éltetve a közös reményt, hogy Pegazus sebzett ivadéka újra szárnyra kelnek, elűzik a fekete fürgetegeket, bebarangolják a határtalan képzeletet.

Ám a jelenlévők semmi esetre sem esnek kétségbe. Tudják: „a költészetben az nyer, aki veszít”. Így aztán szép lassan lerakják a Költészet Házának új alapkövét, s közben minden költő a maga kitagadott nyelvén elmondja a modern és ősi fohászt:

*Ó, nap, mihez kezdjünk
láb nélkül és kar nélkül,
fül nélkül és orr nélkül,
szem nélkül és száj nélkül,
ágyék és tapintás nélkül,
fal nélkül és tető nélkül,
kapu nélkül és út nélkül,
isten nélkül és halál nélkül,
sírás és látomás nélkül?*
(Tornai József: Zsoltár)

Tornai Szabolcs

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János
E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

A szerkesztőség tagjai:
Csontos János
(felelős szerkesztő)

Bíró Gergely
(olvasószerkesztő, próza)
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Gilányi Magdolna (szerkesztő)
E-mail: gilanyi.magdolna@magyarnaplo.hu

Molnár Csenge-Hajna (tördelőszerkesztő)

Réger Ádám (Lőtér, szerkesztő)
E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Rosonczy Ildikó (tanulmány)

Szalai Judit (szerkesztő)
E-mail: szalaijudit@magyarnaplo.hu

Szentmártoni Anikó
(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Tornai Szabolcs (Hétmérő, szerkesztő)
E-mail: tornaiszabolcs@magyarnaplo.hu

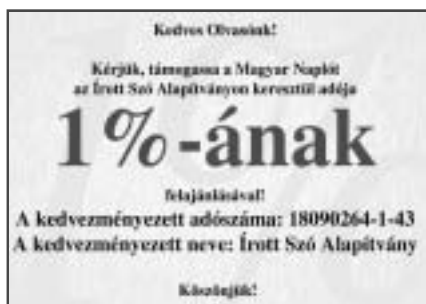
Urbán Péter (Nytott Műhely)
E-mail: urban.peter.up@freemail.hu

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)
E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Borító: **Zách Eszter és Árkossy István**

A címlapon: **Hárs Ernő**

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, választborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Tornai Szabolcs: *A harmadik Versmaraton* 1

SZEMHATÁR

Hárs Ernő: <i>Őszi szonettek</i>	3
Czigány György: <i>Orpheus-éj</i>	4
Ágh István: <i>Gyergyói csillagok; Utazások</i>	5
Tornai József: <i>Fekete föld; Virulás-fonnyadás</i>	6
<i>Anyaméh</i>	7
Czakó Gábor: <i>Sárkányok</i>	8
Vasadi Péter: <i>Egy hosszú perc</i>	12
Mezey Katalin: <i>Reggel nyolckor; Amikor így; A világért se</i>	13
Oláh János: <i>Maradni szeretnék; Gólya köröz; Kósza láng</i>	14
<i>Kötéltánc; Átlépve; Soha többet!</i>	15
Szentmártoni János: <i>Tapogatózás</i>	16
Végh Attila: <i>Benn van</i>	18
Filip Tamás: <i>Írja, Mester</i>	19
<i>Másik árnyék, másik én</i>	20
Balázs K. Attila: <i>Barna folt</i>	22
Dobozi Eszter: <i>Behemót; Hószín átfut, sár fennakad</i>	25
Dobai Péter: <i>Úszómesterek kanálisvizben</i>	26
<i>Az „éppen” az majdnem minden; Dal szól szól a dal</i>	27
Lőrincz György: <i>A szív hangjai...</i>	28
Lackfi János: <i>Emberszabás</i>	35
Iancu Laura: <i>Boldog II. János Pálhoz</i>	36
<i>Örökség a határon; Újabbán</i>	37
Fekete Vince: <i>Vargaváros</i>	38
Balázs Géza: <i>A néma falu</i>	40
<i>A záhonyi fordulat</i>	41
Zsille Gábor: <i>Újra csak költő</i>	41
Csontos János: <i>Irodalom</i>	42
<i>Építészet</i>	43
Both Balázs: <i>Soproni anziksz; Ronsard elveszett szonettje</i>	44
<i>A próféta szól; C61H0</i>	45
Falusi Márton: <i>Holtomiglan alperes</i>	46
<i>Rekviem egy karácsonyért</i>	47
Mirtse Zsuzsa: <i>Camerilla obscura</i>	48
Kürti László: <i>körömfekete; anyád kacsáját</i>	50
Alföldy Jenő: <i>Költészet és valóság a hatvanas években</i>	51
Lóska Lajos: <i>A kísérletező geometer (Stefanovits Péter rajzairól)</i>	54

NYITOTT MŰHELY

Zsille Gábor: *„A szellemi ellenállást választottam”*
(Beszélgetés Hárs Ernővel) 55

LŐTÉR

Kókai János: <i>A befeledkezés művészete</i> (Filip Tamás: <i>Kő, papír, olló</i>)	63
Jahoda Sándor: <i>„Hessegetem a képzelet verebeit”</i> (Kókai János: <i>A pusztulás anatómiája</i>)	64
Kovács István: <i>„A viszonyok alakulásával”</i> (Farkas Katalin: <i>Magyar függetlenségi törekvések 1859–1866</i>)	65
Szakály Sándor: <i>Amikről egykoron hallgatni kellett, azokról ma szólnunk</i> <i>kötetesség (Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária:</i> <i>„Állami titok” Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon</i> <i>1945–1953)</i>	67

SZERZŐINK 70

Számunkat Stefanovits Péter munkáival illusztráltuk.

HÁRS ERNŐ
Őszi szonettek

*Van, ki zajt üt, hogy a sötétségben ne féljen,
 engem megnémított a rám szakadt hiány,
 miután búcsúmat leróttá néniám,
 balzsamom lett a csend, nem volt illő beszélnem.
 Azonban a hiány veszélyes szakadék,
 beforradás helyett titokban egyre tágul,
 amikor azt hiszed, hogy lassanként bezárul,
 akkor nyílik eléd végzetes csapdaként.
 Elnyeli vészesen fogyó napjaidat,
 a van-ból a süket semmibe ver hidat,
 és int, hogy készülődj a végső utazásra.
 Begyűjteti veled maradék javaid,
 átkelni velük egy még tátongóbb hiányba,
 s kínod súlya alatt remegni fog a híd.*

*A lakás, mely nekünk egy életet jelentett,
 egész más arcot ölt holnap valószínűleg.
 A hangok, amelyek valaha benne zengtek,
 már jó ideje, hogy belőle kirepültek.
 De még itt vannak a könyvek s kéziratok.
 Mindnek csak én tudom történetét s helyét,
 s azt is, hogy csapda lesz, csupa mihaszna bog
 annak, ki majd emitt folytatja életét.
 De bárkinek fog is otthont adni e hajlék,
 nem kerülheti el, hogy gondoljon miráink,
 ettől akármilyen makacsul vonakodna,
 mert nyúlhat bárhová, rólunk beszél a fal még,
 s hogyha kibontaná, lehet, hogy múmiánk
 esne lába elé, földöntúlin ragyogva.*

*Ma egész napon át a hangod volt velem,
 legalábbis, ami egy magnószalagon,
 amely egyre kopik, helyet találhatott –
 s úgy éreztem kicsit, a halált megcsalom.
 Olyan volt az egész, mint hogyha közbe nem
 jött volna semmi sem, a régi állapot
 varázsereje volt, mely visszaköltözött
 szikráit vetni két lélekpolus között.
 Egy egész napon át tartott mámorban engem,
 hogy mégis létezik a nemlétből a létbe
 laodameiai példára visszaút,
 pedig még annyi sem volt, mit birtokba vettem
 belőled, mint mikor – augusztus éjjelére
 csíkot hasítva – egy meteor földre fut.*

*Temetők illatát leheli a november:
 a márciusi hit szeplőtlen forradalma
 apokaliptikus fények közt fült kudarcba
 valamennyi hazug újabb fegyverszünettel.
 Szeretem mégis e mostoha hónapot,
 mikor lehúzza már félig az év redőnye,
 mert most magam felé akképp fordulhatok,
 mint máskor soha – sem utána, sem előtte.
 Lelkiismeretem kérdőre vonni nincs
 alkalmasabb idő, mikor a lét vidám
 alakzataival semmiféle kilinc
 nem kapcsol össze már – minden bűnöm, hibám
 halomba tornyozom, elhamvasztani rothadt
 avarként oly tűzön, mit el csak Isten olthat.*

*Aki elhagyta e hont, mindnek az a vágya,
 hogy itt nyerjen örök nyugtot végezetül.
 Van olyan, akinek még élve sikerül
 hazatérnie, míg másnak csak holtra válva.
 Így lesz egyre nagyobb temetőkert az ország,
 az élők száma fogy, és mind több a halott.
 S még ünnepelni kell ezt a gyakorlatot,
 mert az utóbbit is van, ahol elorozzák.
 S hogy a vége mi lesz e bús komédiának,
 nem tudja senki más, csak a Mindenható.
 A Szózat jóslata igazolást találhat.
 Elnyel mindent a köd, és betemet a hó?
 S miután egy egész nép elfoglalta sírját,
 történetét tovább már csak égben írják?*

*Boldogult nagyanyám azt jósolta, hogy erdész
 leszek, mivelhogy az a legszebb hivatás.
 Ezt kívánta nekem mint a Bűvös vadász
 hangjaitól nevelt romantikus teremtés.
 Hol van már nagyanyám, és hol vannak az erdők!
 Kietlen sivatag lesz lassan a világ.
 Nemcsak a tönkrelőtt Üllői úti fák,
 de az Amazonas törzsei is veszendők.
 Gátlást nem ismerőn irtják, lopják a zöldet,
 száguldó motorok hasítják cafatosra,
 hogy felvert vadjai riadtan tovaszöknek.
 Ha bárkinek szívét még ez a pálya vonzza,
 készítse fel magát, és edzze oly keményre,
 hogy lombnak lássa a jövőt – üszökbe nézve.*

CZIGÁNY GYÖRGY

Orpheus-éj

*Éjszaka százéves vagyok:
holdfény-íveken feszül a kilincs
és fölvilágol éjjél felé egy
harangütésre. Nem hintaágy, mégis
megszédülök, és százéves szívem
ki-kihagy, nem lelem párnák alatt
a kezemet, és nem emlékszem
szeretteimre: nem tudom, ki énekel? –
Talán jövődő unoka, vagy még anyám
kispesti udvaron, gyerekkorában,
nem láthatom, holott örökké
nap süt az álmaimban. És ide
zuhan és itt zuhog a város,
mely nincsen, hozzá hasonlót se
ismerhetek, csak ámulok, nem értem,
miképpen tudhatom előre
a sarkon túli táj hú rajzait, ahol
a sosemvolt negyed kinyitja, csukja
szárnyait: egyik utca s tér után
a másik: miképpen lett otthonom
a hirtelen rám zúdult idegen?! –
Éjszaka százéves vagyok,
arról is megfeledkezem,
hogyan van halott és élő feleségem,
megkeresni őket egyetlen teendőm*

*lehetne itt, ahol meddőhányóként
szakad rám a sötétség. Tegnap, mondom,
de ezt a fogalmat senki se érti,
mikor a halál mosolya az emlék
s a parkoló cédulám elveszett,
mezítláb indulok, úgy látszik, nyár van,
miért, hogy bárhová elkésve érkezem:
már javában történik, ami van,
elkésve láthatom csak tengerpart feletti
lépcsők párálló csigavonalában
a lépteit: térdén föl-alá jár a szoknya,
mintha valaki szájharmonikázna.
Miért sír? – Hiába nem mozdul, nincsen fékje
a test égő perceinek, hiába áll:
törli, teremti akkor is
jelenlétének halmaait. Végül hát,
könnyezhet-e a kéz, egy lány keze?
Rodin Dantétól tudja s tőle Rilke,
hogyan sírhatnak végtagok, és könnyek
feltörhetnek a bőrön át! Az égbolt
fedele most kattan szívünkre:
éjszaka százéves vagyok,
éjszaka rég halott,
éjszaka halhatatlan.*

Székely űrhajó

ÁGH ISTVÁN
Gyergyói csillagok

*Itt már az ég nem ugyanaz,
 bár változatlan ősi rendje,
 úgy ragyog valami miatt
 minden csillag, mintha könnyezne.*

*Veszélyes közelbe merült,
 mi nékem magas menny volt otthon,
 talán mert súlyosabb a föld
 a medvéktől, a farkasoktól.*

*Hát még ha az embertömeg
 összegyűlik, hány élő tonna
 súllyal lesz majd ott nehezebb,
 s nemcsak a zsúfolt székelő kocsmá,*

*bál, templom, búcsú, hol a nép
 nagyra nőtt gravitációja
 hatalmasan hat az egész
 fölénk teremtett égboltra?!*

*S a reflektorral vert Tejút,
 mint a műút emelkedője,
 áthajlik Gyergyóalfalun
 villanylámpás csillagfüzérrel.*

*Azután újra vaksötét,
 miként a szénbánya csillámlik,
 s a vidék annál feketébb,
 mennél erősebb fényből látni.*

*Sosem tudom meg, ami volt,
 káprázata volt-e szememnek,
 vagy Gyergyó fölött valahol
 az ég valóban lejjebb süllyedt?*

Utazások

*Télhajnali magányban virradtam a Bakonyra,
 s rögtön tavaszi síkra távoztam a hegyekből,
 leomlik a borús ég ponyvája, mintha mozdony
 rántaná meg, s robajjal húzza végig a földön,
 hátrál végállomásom, miközben stációkkal
 lassított utazásom gyorsítja elmúlásom,
 alföldi várótermek fűtetlen vaskályhája
 dönti a hideget, s már belgrádi pályaudvar
 poklából bújok vékony lámpadúc árnyékába,
 nem épp medvét vadászok, ha égi taligáról
 Szibéria tajgái fölé meresztem lábam,
 Párizsig egy vagonban megyek a szabadsággal,
 szunditást nélkülözve sem köt le könyv, sem újság,
 akár marhavagonból csalna tekintetem már
 a repcetábla sárga színében elidőzni,
 ám onnan is kihajtva muszáj tovább vetődni*

*tanyák és templomtornyok gazba fűlt romjain túl,
 a vonzás és taszítás mennél inkább tovább tol,
 annál erősebb honvágy ábrándja húzna vissza,
 hogy majd a kicsi ország szélétől ereszkedve
 fékezünk, mit az ősök több hetes járőrföldnek
 számoltak, amikor még nem ez a harmad ország,
 Segesvár villámfénye, Déva vársötétsége,
 s Csókoljuk a Mariskát! rá a kárpáti visszhang,
 s belül, miként a szívem dobog az útlevelel,
 a félelem, netán egy véletlen mozdulattól
 összeütközve dőlnek halomba utazások,
 útitársaink roncsa vegyül a többi ronccsal,
 s menetrendből kiesve, föl az üres azúrba,
 bár a Gare Saint Lazare-ról Atlanti-óceánig
 visz a cherbourgi expressz a zöld Normandián át.*

TORNAI JÓZSEF

Fekete föld

*Ahány tanya, annyi paplan,
ahány pogány, annyi paplan,
ahány férfi, annyi ábránd,
ahány asszony, annyi vár rád,*

*ahány vérláng, annyi ágyék,
ahány szűzlány, annyi lányék,*

*ahányszor fényre szeretlek,
fekete földembe eresztlek,
ahányszor a karvalyok átszelik a felhőt,
a kicsapongás játszmája eldőlt.*

Virulás-fonnyadás

*Ott találták vérben gyúlva,
nyárfa-székesegyház sárgult fölötté.
Most májusnak vége volt már,
elárulta tavasz és nyár.*

*Egy virulás van, fonnyadás,
egy fonnyadás van, virulás,
a gyökéren apró-nagy földgyöngyök,
abból bújik ki az ég sivár álorcája.*

*Én is mindig aszalóvölgy,
én is mindig szél vagy kutya,
hullattam a könnyem fáraó-szemekbe,
ki az oszlopról les, hol kígyózik,
állnak mögötte a fonnyadás-virulás ősanái.*

*Festeni, festeni szeretnék,
ágyam előtt piros kopjafa áll,
négy körmében csíkos galaxis.
Élek, mint a medvék és a bogár,
beleimben forogjon a villám-csőcselék.*

Anyaméh

*Ó nagy Enlil, ó nagy Zeusz, ó nagy Brahma,
ó Zene-Triszmegisztosz, és engem visznek
a föld alá! Ó nagy Ré, ó nagy Jahve, ó nagy
Atya, ó nagy Manitu, adjatok nekem erőt a letéphetetlen
fájdalmat elviselni! Engem hurcolnak a föld alá,
homlokomat bemeszelik fehérre, vércsöppjeim
termeszvárként végiggurulnak seregükkel*

*a Hortobágyon,
acsargó tó vagyok, és Anyaméh,
kő-csibéim összesereglenek a mélyben,
kormos fénygömbkör vagyok én!*

*Ó háromszor-háromszoros nagy zene,
ó nagy Enlil, ó nagy Ré, ó nagy Zeusz, ó nagy Brahma és nagy Jahve,
ó nagy Atya, ó nagy Manitu, ó nagy Allah, adjatok
nekem hatalmat a letéphetetlen fájdalom szerelmét
elviselni! Ó Zene-Triszmegisztosz, engem vonszolnak
a föld alá, homlokomat bemeszelik fehérre.*

*Ó én természetvára ura a Hortobágyon,
a legmérgeesebb magaság, a legszorgalmasabb
Anyaméh, belőlem a harmincmilliárd világkezdet
tojáscső-szájai repednek föl, virágpör-vízözön
vagyok én: ugyanaz, aki önmagam, nem ugyanaz,
aki önmagam, mindig más, mint akinek elneveznek,
legvégletesebb ellentéte Enlilnek, Rének,
Allahnak, Zeusznak, Manitunak, Atyának,
akik nem is vagytok az úrben, ó szükségem van
rátok, mint a költészet tisztai kérészeire,
ó ha minden elférne emésztőcsatornáimban!
Ó ha én volnék a burjánzó tengeri fű, ó ha
én volnék a haldokló korall-erdő! Itt vagyok
magam, itt vagyok a csiga-semmi gyilkosa! Mentsetek meg
engem a sokvilág-pazarlástól, gyógyítsatok meg, mintha
nem is volnék ilyen óriáshorgony-súlyú beteg! Beteg-
ség vagyok, ti istenek vagytok, sehol sem gyűjthető gyógy-
füvek. Ó nagy Enlil, ó nagy Ré, ó nagy Jahve, ó nagy Brahma,
ó nagy Zeusz, ó nagy Atya, ó nagy Manitu, ó nagy Allah, adjatok
nekem varázstitkot, hogy a lenyúzhatatlan fájdalom bőrét túléljem!*

CZAKÓ GÁBOR Sárkányok

A félig égi eredetű és roppant erejű félistenekről minden mitológia tud a föld kerekén. Hogy tisztában lássuk egységüket, tekintsünk el az emlékezős tarka-barka lomjaitól, melyekkel elhalmozta őket, és soroljunk föl néhányat: a sumér Gilgames kétharmadrészt volt isten, egyharmadrészt ember, Heraklész, akitől a spártai dinasztia királyai eredeztették magukat, fele-fele arányban. Az ősidők fejedelmei és hősei mind az égből származtak. Például Manko Kapak perui inka dinasztiaja. Visnu isten hetedszer testesült meg Ráma királyfiban, kinek tettei a Ramajana eposzban maradtak ránk. A eposz hemzseg különféle égi származékoktól. A példák sorolása helyett föltesszük a kérdést: honnan erednek ezek a közös emlékek?

A félistenek és sárkányok titokzatos nemzetsége benépesíti egész Eurázsia regevilágát.

Nyugat-Európában a sárkány denevérszárnyú hulló, szellemileg lepusztult jószág. Állat, amennyiben kutakban, barlangokban élő szörny, annyi benne a hullófölköti, hogy tárgyal a helybéli emberekkel, és kiköveteli, hogy táplálják. Szűzlányokat kér – ennyiben embernek látszik, de megeszi őket, tehát mégsem ember. Csak gonosz.

Igen sok legendában, mesében garázdálkodik, lángot fúj. A legismertebb Szent Györgyé, a sárkányölő mártír katonáé.

A kínai kultúrkör – Kína, Korea, Japán, Vietnam – sárkánya a négy különleges szellemállat: az Egyszarvú, Főnix, Teknős társaságába tartozik. Alakra szintén kígyóra hasonlít. Hivatala szerint folyók és tavak helyi istene, szívesen lakik felhőkben, és eső képeben egyesül a földdel. Szárnyak nélkül is kiválóan repül csodálatos drágagyöngye jóvoltából. E gyöngy nélkül erőtlén. A sárkánykőről a magyar néphit is tud: leginkább a sárkány fejében található, ott őrzi az erejét. Az erő olykor apró állat, például darázs alakot ölt, s azt kell megölnie a hősnak. Ha sikerül, akkor a sárkány is legyőzhető lesz.

A kínai sárkány olykor harcias, a klasszikus regény, a *Nyugati utazás* tanúsága szerint félisten-társaival együtt állandóan vadászik Hszüan cangra, a szentéletű szerzetesre, hogy fölfalja, s ezáltal örök életet nyerjen. Máskor jóindulatú és bölcs: ő mutatta

meg a császárnak a jin-jang jelet, s magyarázta meg a benne rejlő mélységes tanítást.

A magyar sárkány nem tagja sem az egyik, sem a másik csoportnak. Mi, magyarok ebben is különcök vagyunk. Kresznerics szerint neve a *sár* + *kán* szóösszetételből ered, azaz a sár, a mocsár ura. Valószínűbbnek látszik a *sár* gyökhez kapcsolt *kán*, *kány* képző '*farok*' magyarázata Buji Ferenctől. Lásd: cickány, csákány, patkány. A fark a hímneműségnek is jele: az apadisznót egyszerűen kannak nevezzük. Apajogú társadalmakban a két jelentés közeli.

Nemes családjaink közül többnek az őse győzött le sárkányt az ecsedi lápban: például a Báthoriak ősapja is. Ezért viselt a Báthori család címerében sárkányfogakat. A történelmi országban tucatnyi helynév emlékeztet sárkányokra. Így a Hanság környékén is sok sárkányos legenda kering, erről tanúskodnak például a Szilsárkány, Bósárkány falunevék.

A mi sárkányunknak több feje van – három, hat/hét, tizenkettő, huszonnégy. A némely változatban előforduló hatfejűség szövegromlás. A sárkány mint istenség háromfejű, mert a három a tökéletesség száma. A nálánál is tökéletesebb 3+4=7 fejű, mert a négy a teljesség száma. Amelyik önála is különb, annak 3x4, azaz tizenkét feje kell, hogy legyen. A fejek részint a mesés túlzások, részint az ősi regékben előírt három próba miatt szaporodnak: a hősnak egyre nehezebb föladatakban kell helytállnia, egyre erősebb sárkányt kell legyőznie. A sárkány mindig férfi, anyja boszorkány. Tehát az alvilághoz tartozó szellemlény. Gonosz, de lehet vele tárgyalni. Nem hulló, ám kínai rokonságához hasonlóan kötődik a vízhez. Amikor az égigérő fán, Tündér Ilona palotájának tiltott szobájában a hős rátalál, akkor vizet kér, s amikor megkapja, lehullanak róla a láncok. Nosza, elragadja Tündér Ilonát és elrepül vele. Tehát a víz a segítő eleme, tud repülni, mindazonáltal szokott táltoson is lovagolni. Szeret nőket rabolni, azonban nem falja föl őket, mint nyugati rokona, hanem asszonyává teszi. Ám – lehet, hogy tévedek – nem tudok olyan meséről, amelyben közös gyermekeik születtek volna.

Ez a történet az égigérő fa tetején, tehát az Égben játszódik, hiszen a színhely, a Fa a mindenséget jelenti, és a teteje az Égig ér. Itt lakik a sárkány, a táltos paripák és nevelőjük, a gonosz boszorkány, meg természetesen Tündér Ilona: mind földöntúli lények. Az ő világukba behatoló ember: kiskondás vagy királyfi úgyszintén azzá válik, hiszen utolsó előtti

összecsapásukban a sárkány apró darabokra tépi. Ez pedig a táltos-beavatási szertartásnak a csúcsa, amelyben megállapítatik, hogy van-e fölös csontja az illetőnek? A táltosság ugyanis tanulhatatlan, égi adottság. Ha nincs fölös csont, akkor löttek neki, nem lehet életre kelteni többé. Ám ha igen, akkor halála és föltámadása által beléphet az Égbe. Hősünk esetében a válasz igen: táltos paripája életre kelti, és az utolsó küzdelem a sárkány pusztulásával végződik.

A *Fehérlófia*¹ című mitológiai mesénkben a hőst apa nélkül foganta anyja, a Fehér Ló, talán a széltől, vagy a csillagoktól. Nyilvánvalóan istennőnek kell tekintenünk. Szűznemzése föltehetően egy anyajogú társadalom emléke lehet. Fehérlófia történetének valamennyi szereplője természetfölötti lény. Ám a régi ember² a természetfölöttit is a maga testi-lelki körülményei közé képzelte, ezért alapos okkal föltételezhetjük, hogy az események a ló megszelídítésének kezdetén zajlottak, amikor a Fehér Ló totem-anya lehetett, de az emberek amúgy még inkább gyalogoltak.

Nos, Fehér Ló háromszor hét évig a tejével, tehát saját földöntúli lényével táplálta fiát, amitől a gyermek mindenkinél erősebb lett. Anyja minden ereje és tudása belészállt, utal erre az is, hogy Fehér Ló fia nevelésének befejeztével megdöglött, Fehérlófia vándorútra kelt, hogy helyreállítsa a világrendet.

Mert minden fölfordult: az alvilágba betörtek a sötét erők, a sárkányok, és elűzték e fontos tartomány fejedelmét, Hétszűnyi Kaponyányi Monyókat. A zavar természetesen mindenüvé áterjedt: az alvilág új, törvénytelen urai feleséget zsákmányoltak maguknak a felső világból, mire a középső, az emberi rend is fölborult. A művelt Olvasó nyilván máris tisztában van azzal, hogy a mű világképe az égisgerő fa hármasságát követi.

Fanyűvő, Vasgyúró és Hegyhengergető/Kőmorzsoló – nevükből ítélve a természet hatalmai – jelenítik meg az elszabadult, önmagukban ostoba, vagy ha így jobban tetszik: vak erőket. Aki ugyanis nincs a helyén, az nem illeszkedik a létbe, zavart kelt, létezése és működése jogtalan. Ugyanakkor az ilyen erők elvesztik valóságosságukat: nem valódi, csak látszólagos hatalmak. Vesztenek Fehérlófia ellenében. Cselédei lesznek, de

szolgálatukat nem tudják ellátni: Hétszűnyi Kaponyányi Monyók leeszi a hasukról a kását, végül pedig elárujják gazdájukat. Ha rajtuk múlna, meg is ölnék.

Az ő legyőzésük kevés, a Rossz mélyebbről ered. Fehérlófia ezért leszáll az Alvilágba, hogy helyreállítsa a rendet. Legyőzi a Sötét Erőt: a sárkányokat, mind a hármat, áll a szövegben, de nyilván csak azért, mert a három a tökéletesség száma az őshagyományban. És a Három lényege az Egy.³ A Szentháromság lényegében Egyisten. Ennyi számháború most elég. A Felső Világ – a Menny? – királylányai kiszabadultak.

A Három–Egy viszonyáról még annyit, hogy mindhárom királykisasszony szórul-szóra így üdvözlölte a hőst:

– *Mit keresel itt, felvilági ember; ahol még a madár sem jár?* – Fölsimerték, hogy nem idevaló, s egy tökéletes kifejezéssel leírták új hazájukat, rabságuk honát: „*ahol még a madár sem jár*”.

A Tizenkétfejű Sárkány is ugyanúgy szólt Fehérlófiához, ahogy a Hétfejű: „*Amint meglátta Fehérlófiát, mindjárt megismerte.*” A sárkány, mintegy a sátán, roppant okos.

– *No, kutya, csakhogy itt vagy! Megölted két öcsémet, ezért, ha ezer lelked volna is, meg kellene halnod! Hanem gyere az aranyszérűmre, birkózzunk meg!*

A szó szerinti ismétlések jelzik, hogy talán csak egy királylányról és egy sárkányról volt szó.

Megbirkóztak. Fehérlófia győzött, bevágta a sárkányt a földbe bokáig, térdig, derékig, nyakig, majd levágta mind a tizenkét fejét.

Beválni az ellenfelet a földbe térdig, derékig, nyakig, egyre mélyebben, azt jelenti, hogy mind kijebb taszítani a szellemi világ erőteréből, le az öntudatlan, tehetetlen anyagba, ahol a sárkány természetfölötti erejét elveszti – föld lesz, természet. Le lehet ütni a fejét, akár a mákgubónak.

A hálás Hétszűnyi Kaponyányi Monyók elvezette Fehérlófiát az óriás sas, a Griff fészkéhez, ahol megmentette a fiókákat. Ekkor maga a Griff kérte, hogy teljesíthesse kívánságát: vigye föl a hátán a felső világra. Ámde a hosszú úton Fehérlófiának etetnie-itatnia kellett. Élelem fogytán már-már lezuhantak volna, amikor saját kezét és lábát adta neki eledelül. Amikor fölértek, áldozatkészsége láttán a Griff meggyógyította.

Igen elgondolkodtató történet. Minden komoly vallás alaptanítása rejlik benne: légy jó, légy éber, ne félj a gonosztól. Légy önzetlen, mentsd meg a veszélybe kerülteket, s ha kell, áldozd föl magadat másokért.

1 Kissé kopottabb változatban: Fanyűvő.

2 A mai szintűg. Gondoljunk az ún. tudományos-fantasztikus, vagy múltba vetített eseményekről szóló filmek késő-gazdaságkori silány értékvilágára.

3 Czákó Gábor: *Beavatás a magyar észjárásba, Nyelvünk őszámtudománya* című. fejezet, 104. skk. p., CzSimon Könyvek, Bp, 2008.

A hálás Griff a felső világba szállította Fehérlófiát. A királylány/ok visszakerült/ek apjukhoz, a legszebb Fehérlófia felesége lett: Ég, Föld és Alvilág rendje helyreállt.

Térjünk vissza alapkérdésünkhöz: kik a sárkányok, ezek az ember-démon kevercek, és honnan jöttek?

Az emberiség számos mítosza szerint a réges-régi időkben világméretű zavar támadt, ami égi büntetéshez, a vízőönhöz vezetett. Mai szóval ökológiai katasztrófához. A régi ember képes volt ilyesmit előidézni?

„Természetesen nem tudunk a szellemi világban bekövetkezett kezdeti katasztrófáról” – írja Alexander Schmemmann pravoszláv vallásbölcsele. Valószínűleg az ősgonosz, a paradicsomi kísértő keletkezésére gondol. De mégis sejt valamit, mert így folytatja: „Arról az Isten elleni gyűlöletről, amit a kevélység lobbantott lángra, és amely egy olyan különös és gonosz valóságot hozott létre, amelyet nem Isten akart, és nem Ő teremtett.”

A Teremtés könyvében olvassuk: „Amikor az emberek kezdtek elszaporodni a földön, és leányaik születtek, az Isten fiai látták, hogy az emberek lányai szépek. Feleségül vették mindazokat, akik tetszettek nekik.” Az angyalok, Isten fiai emberalakban vetettek szemet a „szép lányokra”, ugyanúgy, ahogy a sárkányok a királylányokra, Tündér Ilonára.

Az eseményt Hénoch könyve is megörökítette. Ádám hatodfokú unokája volt Hénoch, Matuzsálem apja és Noé dédapja. Aki nem halt meg, akár a Szűzanya és Illés. „Isten színe előtt járt, aztán nem volt többé, mert Isten elvitte” (Ter 5,24). A neki tulajdonított apokalipszisben részletezi a Teremtés könyvében csak röviden említett történetet. Iratát sem a zsidók, sem a keresztények nem iktatták a hiteles szent könyvek közé, de sűrűn olvasták, sőt idézték, például Jakab apostol is a levelében.

Nos, Hénoch a fönti Teremtés könyvéből vett leírásból indul ki: „...az angyalok, az ég fiai meglátták őket [mármint a szép lányokat], vágyra gerjedtek irántuk, és azt mondták egymás között: Rajta, válasszunk magunknak asszonyokat az emberek lányai közül [eddig egy a bibliai szöveggel], és nemzzünk gyermekeket!” Ez új! Vezérük, Szemjasza, vissza akarta fogni őket: „Félek, hogy nem tudjátok véghezvinni ezt a nagy tettet, úgyhogy egyedül én lakolok majd ezért a nagy bűnért.” Mi lehetett a „nagy bűn és a nagy tett?” Nem holmi nőügy, hiszen a lázadó angyalok bizonyára láttak rengeteg szépen induló s viszályba torkolló szerencsétlen házasságot.

Boldogságot is élveztek az égben, ami a Teremtőből áradt, de ők valami másra vágytak. Mi egyébért szövetkeztek volna Hénoch adatai szerint kétszázán? Miért mentek Hermon hegyére, ahol esküt tettek? „Átkok alatt kötelezzük magunkat egymás között, hogy nem hagyunk föl ezzel a tervvel, hanem véghezvisszük azt, amit elterveztünk.”

Tudjuk, hogy Isten maga a szeretet, az igazság, a jó és a szép. Őt elhagyni azt jelenti, hogy mindennek hátat kell fordítani! Istenellenes, istengyűlölő világot kell alapítani! Ehhez nem elég nőzni, ehhez „gyermekeket kell nemzeni”, azaz új embert kell teremteni! Ádám Isten képmása volt, s maradt azután is, hogy gyarlónak bizonyult, fiában, Káinban különösen, de mégis szerette Istent, visszavágyott hozzá, s imádkozott. A lázadó angyalok nemzete gyermekek nem Isten képmásai voltak, hanem sárkányfajzatok! Ezért kötelezték magukat átkokkal a zendülők. Mert „a nagy tett” egy saját, istentelen, istenellenes világrend fölépítése lehetett. A pokol szelleme villan föl előttünk! A fordulat lényege: áldás helyett átok.

Az Úr meghozta első ellenintézkedését: „Nem marad éltető lelkem az emberben örökké, mivel test. Életkora csak 120 év legyen.” Tudjuk, hogy Hénoch 365 évig járt a földön, és az ósatyák közül sokan 900 évnél tovább éltek.

A Biblia igen szűkszavúan írja le a helyzetet: „Óriások éltek akkor a földön (és később is), amikor az Isten fiai az emberek lányaival összeházasodtak, és ezek gyermekeket szültek nekik; ezek a régi idők híres hősei” (Ter 6, 1 skk). Föltehetően rájuk emlékeznek a félistenekről, sárkányokról, sőt, a sárkányölőkről szóló legendák. Hénoch az angyal-ivadékokat „3000 könyök hosszúnak”, azaz nagyjából 1500 méteresnek mondja.

Attól tartok, hogy az *óriások* szó elsősorban nem testméreteket jelent.

Hének apokrif irata erről többet árul el: „Azazael tanított mindenféle igazságtalanságot a földön, kinyilatkoztatta az ősidők titkait.” Szemjasza meg a többiek „minden bűnt föltártak” asszonyaik előtt. Tehát megfordították az emberek szellemi alapállását: a jó helyett a rosszat, a szép helyett a rondát, az igaz helyett a hazugságot, s persze a szeretet helyett a gyűlöletet ültették a szívekbe. Ugyanekkor megtanították asszonyaikat és a velük tartó embereket a varázsszerek használatára, átokformulákra, a fémek megmunkálására, fegyverkészítésre, piperére, tudományokra, fizikára, kémiára, háborúra. Mai szóval

rendkívül gyors műszaki-tudományos fejlődést hajtott végre. Ipari forradalmat – rettenetes kizsákmányolással együtt. Továbbá szexuális forradalmat: divattá tették az összes elképzelhető fajtalanságot: „az emberek madarakkal, állatokkal, csúszómászókkal és halakkal kezdtek el vétkezni”.

Eszközei, tudománya és gátlástalansága révén egy „óriás” fölért ezernyi emberrel.

Idézzük föl Cortez és Pizarro páncélos, acélkaros, puskás-lovas csapatának győzelmeit a fakardos, fapajzsos meztelen indiánok tízezrei ellen. Vagy az ágyús, ismétlőpuskás angolokét Afrikában és Indiában.

Gondoljunk a kínai és a magyar mitológia sárkányainak a sárkánykövére: tudásuk és erejük nem lényükből, hanem valamely *eszközből* származott! Nélküle tehetetlenné váltak. James Bond is varázsketyeréivel minden este elintézi a mozi-ban az egész Szovjetuniót.

A zendülők az új világrendet istentagadásra, sőt isten- és embergyűlöltre alapították, továbbá a saját képességeikre, amelyeket határtalannak véltek. Gőgjükben a népek korlátlan kizsákmányolásába kezdtek. Amikor az emberek már nem tudták ellátni az óriásokat, akkor azok „öket falták föl... és az emberek is fölfalták egymás húsát, megitták egymás vérét” – írja Hénoch. Hogy ez szó szerint értendő-e, vagy szellemileg, nem tudom. Mindenesetre gondoljunk a mondavilág emberevő sárkányaira és óriásaira. Meg hőseire! Perzeusz, bár véletlenül, de megölte nagyapját, Akriszioszt. Ivadéka, Heraklész is gyilkos volt, akár a sárkányok. „Az egész föld megromlott Azazel tanításának következtében.” Bő évezred múltán a természet a szó szoros értelmében fölmondta a szolgálatot, és az istentelen nemzedék – mai szóval – ökológiai katasztrófába, a vízözönbe fült. A lázadó angyalok istengyűlölő társadalmát a Föld egyszerűen nem viselte el.

Hének apokrifnek tartott írásából idéz szent Júdás apostol: „Látjátok, jön az Úr tízezernyi szentjével,

hogy ítéletet tartson mindenki felett, és hogy megbüntesse az istentelenek minden gonoszságban véghezvitt cselekedetét és minden durva szót, amit az istentelen bűnösök ellene szoltak” (1, 14-16).

A vízözönt kétségtelenül szellemi katasztrófa előzte meg. Ha röviden is, de a Teremtés könyve elmondja, hogy a lázadó angyalok és ivadékaik szembefordultak Istennel. „És látta az Úr, hogy meg-

sokasult az ember gonoszsága a földön, és hogy szíve gondolatának minden alkotása szüntelen csak gonosz.” Még a föld is megromlott, „és erőszakoskodással telt meg az emberek által”. Ezért „Hénokh (...) azt mondta Azazelnek [a zendülők főokosának]: Nem lesznek elnézéssel irántad, (...) mindama káromló dolog miatt, az erőszakos tett és bűn miatt, amit az embereknek mutattál.” Hénoch rátapintott a lényegre: a tettet mindig megelőzi a gondolat, a káromlás – vajon mit mutatnak ma az emberiségnek?

Az istengyűlölő „kevélység lobbantja lángra” a nagy

sorscsapásokat – idéztük Schmemannt. Napjaink múlni nem akaró gazdasági, természeti és társadalmi válsága tankönyvszerűen igazolja ezt. A válság természetéhez tartozik, hogy a művészet, a kultúra helyén az antikrisztusi véleményipar „egy olyan különös és gonosz valóságot hozott létre, amelyet nem Isten akart, és nem Ő teremtett”. Újabban – mint az Antikrisztus rejtett jelképei – a sárkányok kedves dínókként éledtek föl a gyermekek járókaiban, a különféle korosztályok számára készült mesekönyvekben, mozivásznakon és képernyőkön.

Elhazudták a gazdaságkori ember elől, hogy a civilizáció gyeplője a kultúra. Istenszerelem, szerető családra épülő közösség és a szépség szeretete, vagyis művészet nélkül a civilizáció: a gép, a fegyver, a pénz, az érdek, a technika elszabadul. Sárkánnyá válik, és tombolni kezd, mint Szemjasza és Azazel idejében. Támadása Isten, a teremtett világ egésze ellen irányul, meg ellened és ellenem.

Willendorf I

VASADI PÉTER
Egy hosszú perc

Beney Zsuzsának

Megfehéredett, akár
 a télbe hajó őszi
 táj. Lépése kissé
 vontatott, ahogy
 a pulpitustól elér
 az első széksorig.
 Állok, figyelem oly
 jelentéktelenül, mint
 aki láthatatlanságban
 elbújik. A lelassult
 zseni fáradtsága, ha
 végső már, ilyen nemes.
 Rám néz, megfontolt fél-
 fordulatot téve meg,
 szája körül halvány
 mosoly, két ujját meg-
 billenti jobb kezén.
 Nem csöndes, hallgatag.
 S e gyöngye s gyöngéd
 erély, mint könnyű
 kendő, meglebben vállán.
 Nincs többé szó, szavam
 mind létem aljára – kékes

iszapnak – süllyedt; ezt
 sugallja. Mi még úszkál
 a fölszínen, csupán a
 hermeneutika foszlányai.
 Elmossa őket szellemem.
 Ugyan, hová lett a
 sok tétova kísérlet,
 hogy valahol elhelyezzenek.
 E forró idegenség most majd
 ezüstben s megállíthatatlan,
 mint mives sziklatömb,
 mégis áttetszőn emelkedik.
 Körötte – zölden – értés,
 értelem hullámoz szüntelen.
 ...A hátát látom, belép
 egy sötét ajtókeretbe.
 Arany magánya, mint a
 karperec, csuklójára
 csúszik közömbösen.
 Végérvényes és ragyog.
 Örökléte cédulázhatatlan.
 S mint friss hó, megül
 egy díszes rézkilincsen.

Porthosz

MEZEY KATALIN

Reggel nyolckor

*Reggel nyolckor taxiba ülünk,
 hogy megelőzzük a halált,
 aki kajánul ránk vigyorgott,
 de fele munkánál megállt.*

*Kinéz a fehér, reggeli fénybe,
 minden úgy van, mint más napon,
 de a lába nem engedelmes,
 nem is érzi. Nem fájdalom,*

*Félig élve hagyta. Beszélni
 nem tud, nem érti magát,
 mért nem megy le torkán a korty,
 mért ejti el a poharát?*

*csak koponyájában zsonganak,
 dobognak tompán az erek,
 csak tarkójában lüktet a vér
 szaporázva, szíve helyett.*

*Reggel nyolckor taxiba ülünk,
 előttünk egy mentő halad,
 magába zárta életünket,
 drágakövet a foglalat.*

Amikor így

*Amikor így magamban vagyok,
 hallom a tárgyak jajgatását,
 ahogy a kőpadlón csikordul
 a bambusz szék, ha meglököm a lábát.*

*Miért jajgattok, kedves tárgyak?
 Féltetek valamitől, vagy tudtok
 gyötrő titkokat a jövőről?
 Mégis csak álltok, mégse futtok?*

A világért se

*A világ nem logikus és nem halad,
 Mindig válságban volt, van, s válságban is marad.
 Nem megy a világért se előre, se hátra,
 míg bírálóit vesztükbe nem rántja,
 nem felel semmiért, ha vallatják, ha kérdik.
 míg vérben nem tocsog bokáig, térdig,
 csak oldalaz, forog, ha mozdulnia kell.
 Kedvünkért rossz szokásait nem hagyja el.*

OLÁH JÁNOS

Maradni szeretnék

*Amennyire félttem az egyedüllétől,
legalább annyira törekedtem is rá:
hatéves lehettem, amikor először világgá indultam miatta.
Nem jutottam messzire,
sem a vilávjárás,
sem az egyedüllét sejtelmekkel átszótt
birodalmának meghódítása terén.
Most – az utolsó nagy utazás
előszelének fuvallatában –
hirtelen megbicsaklik bennem az ifjúkori vágyakozás,
maradni szeretnék a helyemen, szeretteim körében,
talán éppen azért, mert érzem, hogy lehetetlen.*

Gólya köröz

*Brekeg a kecskebéka,
gólya köröz.
Jaj, talán vége még ma!
Vagy kettejük közös Istene
odafönt
megkönyörül a vartyogó szegényen,
s éhkoppra szánja azt,
ki büszkén szárnyal
az égen?*

Kósza láng

*A kóválygó nap éjjel után csapódik le,
karambolos repülőgép,
roncsoltan, némán, süketen,
eresztékeiben
robbanásra kész benzin
szivárog unottan, az életem.
Jöjj, kósza láng,
robbantsd fel ezt a katasztrófa-álmot,
röpítsd a csillagokba,
hadd bámuljon a rozsdát virágzó,
hoppo maradt enyészet!*

Kötéltánc

Te kízó, vallató való
 örömmel, fájdalommal,
 ínséggel és bőséggel,
 diadallal, bukással
 bevérzett magyar élet,
 meztelen melledet
 derengő ragyogásnak,
 sebző röntgensugárnak
 védtelenül kitártad.
 Vagy-e még, aki voltál,
 akárhányszor lakoltál?
 Elbuktál s feltámadnál,
 de, jaj, elhagyott minden,
 nincsen hit a szavadban,
 nincs vér az ereidben,
 bábuként rángó emlék,
 táncolsz a rőt avarban,

minden, már minden elmúlt,
 a jövő visszafordult,
 végső bukásod zengik
 köréd sereglő senkik,
 de szavukat nem érted,
 nyüzsgőn tekerő férgek
 mérge agyad kioltja,
 elfújt, füstölgő gyertya,
 talán csak ennyi voltál,
 míg végleg meg nem haltál.

Élni kellene, élni,
 nem hinni, nem remélni,
 halottnak vélt hitekből
 – a pokolból, a mennyből? –
 sértetlen visszatérni,
 s egyszerűen csak élni.

Átlépve

Átlépve dőlt világokon
 halálotat ne vedd zokon,
 voltál, nem voltál, hogy ki vagy,
 nem érzékeli már az agy.

Mint esdeklő szívütemet,
 mint földre ejtett névjegyét
 taposnak el a gyilkosok.
 Azt hitted, hogy ez nem lehet,

de lehetett, de lehetett,
 akármilyen megtörtént veled.
 Új káosz martaléka, te,
 nem ismer föl már senki se.

Soha többet!

A berki bombatölcsér
 torkában elmerülve
 kék pillék lepte hátam
 gleccserhidegre húlt le.
 Oly mély örvények álma,
 mely akkor megérintett,
 nem érint soha többet.

SZENTMÁRTONI JÁNOS

Tapogatózás**(Mostanában haldoklik...)**

Mostanában haldoklik bennem egy költő.
 Verssorait már rég nekem adta.
 Postán, e-mailben küldözgette,
 vagy ajtóm részén dugdosta be olykor.
 Segítenék rajta...
 de utamat vakpalik állják,
 morognak rám bokornyai komondorok.
 Szobájában még ég a villany,
 virrasztok vele nyikorgó kapunak dőlve.
 Akarom, hogy tudja: én vele vagyok.
 A versei nélküle csak kőmondatok:
 ablakot dobok be velük,
 vízen kacsáztatom őket...
 Becsapok gyanútlan megrendelőket.
 Meg kell valahogy mentenem.
 Hogy újra az lehessen, aki voltam.
 Evezzünk együtt a szétdőlt versek
 gerendái közt elsikló hajóban.
 Az életem szavakkal ő kötözte össze,
 bár igazán komolyan sohasem vett.
 Meg kell gyógyítsam őt.
 Nehogy a végén magát főbe lője.
 Tudom, nem menthetetlen.
 Érzem az idegekben.

(Házamat lassacskán apró...)

Házamat lassacskán apró színes
 madarak hordják szertesztét.
 Föl-alá röpködnek az olvadó hó ágain,
 hogy mire megjön a valódi tavasz,
 már felújított fészkeikbe térjenek meg.
 Én meg itt állok majd egy szál gatyában
 feltornyozott könyveim közt,
 mint afféle lehetetlen madárijesztő.
 És legalább előlről kezdek mindent.
 Mint apám, mikor leégett a tyúkól...
 később a háztető... végül az élete.
 Meglehet, akkora lesz a házam,
 – akár egy madáretető.
 S benne én: a télre kitett mag.
 Talán így leszek boldogabb.

(Padlásomon átjár...)

Padlásomon átjár a szél,
 mint egy sötét idegen.
 Olykor elidőz, s azon
 töpreng, velem mi legyen.
 Forgasson ki engem is,
 vagy ágyastól vigyen magával.
 Én meg őt fülelem.
 Egyszerre hallgatózunk,
 eltelve egymás kölcsön iszonyával.

(A szomszéd házban megbomlott...)

A szomszéd házban megbomlott elméjű nő lakik.
 Nem örülne, ha tudná, mit irtam most le róla.
 Kamasz lányát olykor végigkergeti a házon,
 üvöltve szidva anyját, vagyis saját magát.
 A régi kocsisok nem káromkodtak így.
 De ha jó kedve van, az is feltűnő:
 zeng az udvar a bizarr hahotától.
 Új kutyája agyatlan egy szerzet,
 szemében az értelem szikrányi nyomát se lelni.
 Férje halk szavú, a váratlan viharok
 tébolyult tornádói közt lavírozó
 villanyszerelő. Motorral jár télen is,
 hogy a fűtött autó mázsás kedvesét óvja.
 A gyűrött pofájú kutya meg csak ugat,
 mintha dolga volna.
 A kisebbik lány ajtórésben zavartan ácsorog,
 a kamasz mögött kapu döndül,
 udvaron a férfi keze alatt föllángol a munka,
 s az újsütetű fodrásznő vadul
 ablakot kezd mosni, mintha látni szeretne... tudna...
 kifelé az életéből. Hiába a dermesztő március.
 Én teraszomon cigarettázom,
 s olykor rápillantok e hazug vaspántokkal
 összetartott boldogtalanságra.

VÉGH ATTILA
Benn van

Január eleje. Ma van az első igazi téli nap, hóban minden. Lemegyek a Dunára. Kődbe merül a visegrádi vár; nem látni, ahogy viszi a lovas futár a hírt a királynak a közelgő török veszedelemről. Eltévedt vadlúd-csapat kavaroghat valahol a Börzsöny fölött, gágog a szürke levegő. Őszi hajnalokon, amikor befűtök kertvégi termésű szobámban és beülök írni, olvasni, görögözni, gyakran hallom a fölöttem húzó vadludak jelzőhangjait. Ősi, mély hang ez, akár a Hortobágyon átvonuló tízezres darucsapatok krúgatója. Mindig erre vonulnak, a Börzsöny déli völgyének törésvonalában. Néhány csapat tére is itt marad. Ki tudja, mióta őrzik ezt a hagyományt, tartják a több évezredes, jól bevált utat? Így, ebben a vad kiáltozásban olvasni Aiszkhüloszt: mi kellhet még az élettől?

Érzem a Dunát, de lassan indulok vissza a házba. Valaki vár. Valaki, aki hosszú ideig nem hallathatta a szavát. Véletlenül fedeztem föl a könyvét (van olyan, hogy véletlen?) az Írók Boltjában a múlt héten: *Esszék, előadások*. Csak így, egyszerűen. A cím fölötti név azonban kiviláglik a sok divatos szerző halmazából: Gottfried Benn.

Benntől először nem verseket olvastam. *Líra-problémák* című esszéjébe botlottam bele (véletlenül) tizenöt évvel ezelőtt. A *Lyra mundi* sorozatban megjelent verseivel csak jóval később ismerkedtem meg, nem túl nagy lelkesedéssel. Bennre azóta is mint esszéíróra gondolok. Mint minden idők egyik legnagyobb esszéírójára.

Ezek a jelzők persze nem jelentenek semmit. Nincs mit jelezni ott, ahol a lét kinyilvánítja magát. A lét, amelyet senki olyan bátran nem settenkedett körül, mint Heidegger. A lét, amely persze Gottfried Benn esszéiben is inkább rejtekezni szeret, de amelynek igazsága ebben a filozófiai-költői mondásban is kimondatik. Ez a kimondás nem a szó logikai, hétköznapi vagy (ne adj' Isten) politikai értelmében veendő. Az efféle, alacsonyabb rendű igazságok külsődlegességeket, úgynevezett „tényeket” mondanak ki. A komoly embert a tények nem érdeklik. Gottfried Benn lelke tényfékezőgép: azt karcolja bele a lélekzselatinba, ami van, és úgy, ahogy van, de az így előálló képek olyan eidoszok, amelyek átsu-

gároznak az eidolonon. Olyan ideák, amelyek felé az ember él, egészen addig, amíg az írástudók árulása törvényerőre nem emelkedik.

Nyugi: sosem emelkedik törvényerőre. Empíria nem tesz törvényt. Ha mégis úgy tűnne előttünk, hogy Periklész mai utódai nyakkendős-öltönyös pártdebilek, Platóni funkcionáriusok hízelgő tudóscsaphosok, Szophoklész kortárs kollégái pedig a kövendő politikai irányvonalat saját taknyukkal kenegető bérírók, és hogy ez a fordulat sorsszerű, netán üdvös, annak csak az lehet az oka, hogy mi, kortárs szellemi tendenciákat figyelő szubjektumok önmagunkon kívül rekedtünk. Gottfried benn van.

Éles elméjű olvasóim nyilván szagot fogtak, amikor az imént Benn-nel kapcsolatban Heidegger vagy Platón alakja fölmerült. Gondolták, most majd jön a náci-kérdés exponálása. Sajnos, hölgyeim és uraim, az én tényfékezőgépem ilyesmire nem kattant. Nem érdekel, Benn 1933-ban hogyan ájult el a nemzeti-szocializmus – akkoriban Heidegger által is magasztalt – szellemi nagyságától, hogyan képzelte azt – Platónhoz hasonlóan –, hogy most az egyszer nem az uralomhoz fognak igazodni az ideák, hanem fordítva, ahogy az sem érdekel, milyen körülmények között írta meg azt a mindent meggyónó művet, amely – a '33-as náci-apológiával egyetemben – ebben a kötetben olvasható. És ha az efféle pikantéria netán lázba hozná önöket, gondoljanak nyugodtan Jean Baudrillard-ra, aki azt írta valahol, hogy a második világháború szellemi világa ma már érthetetlen és átláthatatlan, mert ma egészen más szellemi világban élünk. Beszélni persze szabad róla, de csak ha szavainkban legalább egy foci pályányi mozgásteret meghagyunk a történelmi hermeneutika játéknak.

Meggondoltam magam: mégis közlök két idézetet a két szövegből; az egyiket a „náci” Gottfried Benn írta, a másikat a „megtért”. A *Válasz az emigráns irodalmároknak* című írás Klaus Mann levelére válaszol. Mann szemére veti Benn-nek, hogy kiáll a hitleri állam mellett ahelyett, hogy emigrálna az országból, ahogy annyian tették. „Úgy vélem, igen sokat nyerne Ön azzal, ha hajlandó lenne végre föladni a történelemnek ezt a novellisztikus koncepcióját, és elfogadná a történelmet annak, ami: elementáris, lökésszerű, szükségszerű jelenségnek; úgy vélem, sokkal közelebb juthatna a németországi események tényszerű megítéléséhez, ha nem tekintené a történelmet holmi bankszámla-kivonatnak, amelyet – úgy mond – az Önök XIX. századi, polgári agya nyújtott

be a teremtésnek; nem, semmivel nem tartozik Önöknek a történelem, Önök viszont adósai maradtak úgyszólván mindennel; hiszen hallomásból sem ismeri az Önök demokráciáját, az Önök hatalmas csinnadrattával fölmagasztalt racionalizmusát...” A másik szövegben, amely 1950-ben íródott, és a *Kettős élet* címet viseli, Benn előbb azt bizonygatja, hogy 1933-ban nem tudta, valójában ki is Hitler, hogy a náci pártprogramot soha nem olvasta, valamint hogy milyen sok zsidó barátja volt neki akkoriban. Ezután ez áll: „Hittem a német nép valódi megújulásában, abban, hogy ez a nép meglegeli a kiutat a racionalizmusból, a funkcionalizmusból, a civilizáció okozta elcsökevényesedésből; hittem abban, hogy Európa javát szolgálja majd ez a megújulás...”

Engem nem érdekel az a kérdés, hogy akkor most melyik Benn az igazi. A két, politikai tökesúlyú szöveget csak azért idéztem, hogy kiderüljön: ha valaki az ideák birodalmában él, mennyire orrára koppinthat a valóság. Aki a létre odahallgat, annak lábára taposhat az élet. Ez történt Platónnal, amikor kétszer eladták rabszolgának, ez történt Heideggerrel, a XX. század legnagyobb filozófusával, aki melleleg Hitler kezének formájába volt szerelmes, és ez történt Bennel, aki az élet forró ideáját követve a történelem lökészerű, elementáris mozgásába szeretett bele.

Benn kötetének centrumában Goethe alakja áll. Aki végigolvassa a *Goethe és a természettudományok* című esszét, annak lelki szeme előtt körülbelül így jelenik meg a titkos tanácsos: áll a csillagos ég alatt saját kertjében, és egybelát mindent; nincs egység, ami elkerülné mindent átfogó figyelmét; az ő erkölcsi törvénye a megfigyelés pontossága fölötti éber őrködés, ugyanakkor a világmindenség előtt térdre boruló, misztikus alázat imperatívusza, legyen szó akár Shakespeare műveiről, akár Spinoza etikájáról, akár Linné növényrendszertanáról. Thomas Mann persze szerette volna szenvedélyesebbnek, vadabbnak látni Goethét, amelynek akadályá szerinte a mester önfegyelmező ösztönének hipertrófiája volt, de ez nem akadályoz meg bennünket abban, hogy miként Bach műveinek olykor a „matematikai” jelzöt kivívó struktúrájából, úgy a goethei művészet-akarás fegyelmezetségéből is kihalljuk a kozmikus szédület valláson túli, szellemi szférazenéjét.

És ha már befigyelt Heidegger az imént, hát kukucskáljon ide még egyszer a filozófiai hermene-

utika. 1847. július 23-án a Berlieni Fizikai Társaság ülésén Helmholtz kijelenti, hogy a világ maradéktalanul megragadható mechanizmusként. Du Bois Reymond valamivel később így ír: „Nincs másfajta megismerés, csakis a mechanikai, nincs másféle gondolkodási forma, csakis a matematikai-fizikai.” Benn pedig azt mondja minderről: „Az empiria diadalmos közhírré tételéhez mindenesetre legelőször is körül kellett hajózni a Goethe nevű kontinenst. Márpedig ez nem történhetett meg verbális sértések, rengeteg fecsegés és fantázia nélkül, de még így is sokszor tévútra futott a vállalkozás. Tér és folyómeder kellett a mechanikus világképnek, a materialista világkép elődjének...” A teret megnyitották neki, a medret megásták neki. Heidegger tanítványa, Gadamer *Igazság és módszer* című főművében majd arról fog írni, hogyan vették át a szellemtudományok a természettudományos módszertant, amikor úgy tűnt, az a gondolkodás egyetlen formája. Na de Empiria lakosai mind csak kísérletezgetnek, senki a törvények világát közülük nem ismeri. (N. b. a görög *empeiria* rokonságban áll a *peiraomai*-jal, ami annyit tesz: megkísérlek, és a *peirarral*, ami határt jelent. Nem véletlen, hogy a magyarban is rokon a *határ* és a *meghatároz.*) És amikor ezek a becsületes lakosok elsétálnak világuk határára, döbbenet látják, hogy azon túl tényleg nincs semmi. Nekik nincs. (A mindenség weimari kertjében, saját csillagai alatt álldogáló Goethe rájuk gondol, fölkacag. Bemegy a házba, iszik egy pohár bort.)

A Goethe-esszé csillagpárja az utána következő, a *Túl a nihilizmuson*. A Goethe halála utáni időkről azt írja Benn: „Immár a teremtés koronája lett az ember, a majom pedig a kedvenc állata: tőle remélte a filogenetikus igazolását ennek, hogy micsoda roppant dicsőségre is vergődött energia- és anyagcseréjében.” Amikor a világ már nem a semmi (vagy az istenek, a teremtés stb.) adománya, hanem tény, amelyet számításokkal lehet és kell megtapogatni, akkor alakul ki a mai fogyasztói társadalmak előembere, a materialista protoköcsög. Benn azt mondja, mégis az übermensch fog túllépni a nihilizmuson, ha nem is éppen az a fajta, amelyet Nietzsche elképzelt, és azt javasolja, hogy használjuk ki artisztikusan és provokatív módon a nihilizmust. Hát, nem tudom. Lehet, hogy már késő. De lehet az is, hogy sosincs késő. Hiszen a kevesek mindig is kevesen voltak.

FILIP TAMÁS

Másik árnyék, másik én

(1)
Belopózik a fejembe, kíváncsi
rám; könnyű dolga van: épp
a könnyeimben dőzsölök.

Miért is törődnek vele? Elég
baj, hogy őshüllökké hizlalja
az idő a cikázó fürge gyíkokat.

(2)
Minden ablakon fekete függöny,
minden asztalon fekete abrosz,
a tányérokban parázs és jég.
Ki ülne le, hogy ebből falatozzon?

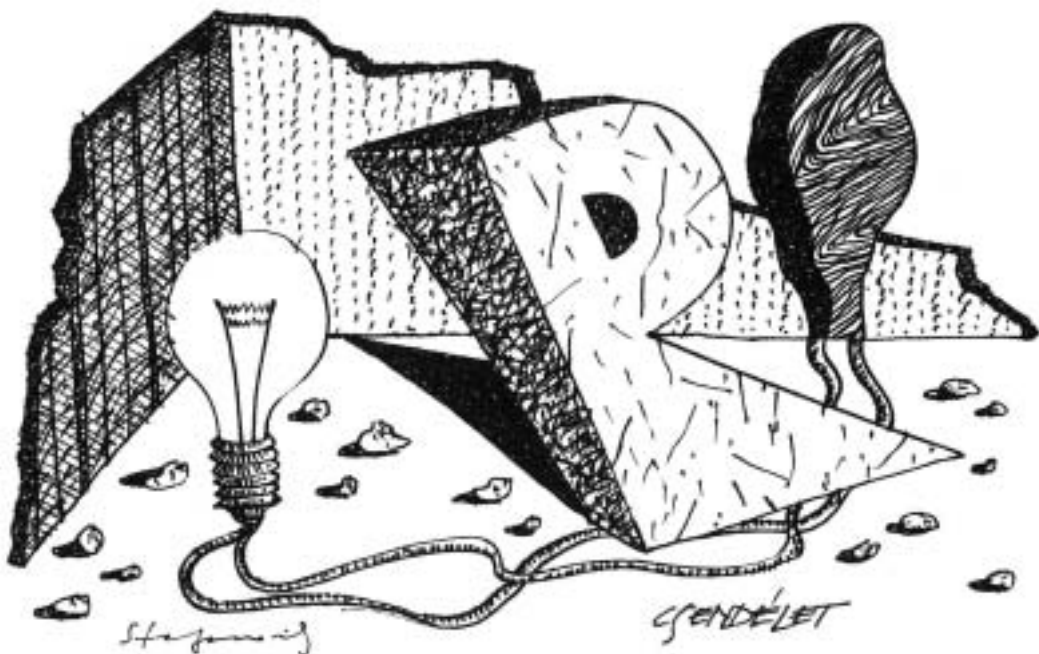
(3)
Csobogásba öltözik a patak.
Önmagában fürdik az arc.
A mederben élő erőkhöz
számítom magam, része
vagyok az áramlásnak,

szemcsék között a sár, én
teszem olvashatatlanná
kövek alá rejtett tábori
postán a halálhírt.

(4)
Háló zuhan a tájra.
Csak érezni lehet a szelét.
Már éppen hazaindulnának
velünk együtt a mezők.
Eleget voltak távol,
jóllakatták az összes éhezőt.

Mi is a háló foglyai lettünk,
s latolgatjuk, nekiessünk-e
puszta kézzel, vagy várjunk
nyugodtan, nemsokára úgymint
magától szétszakad?

(Énlaka–Budapest)

Csendélet

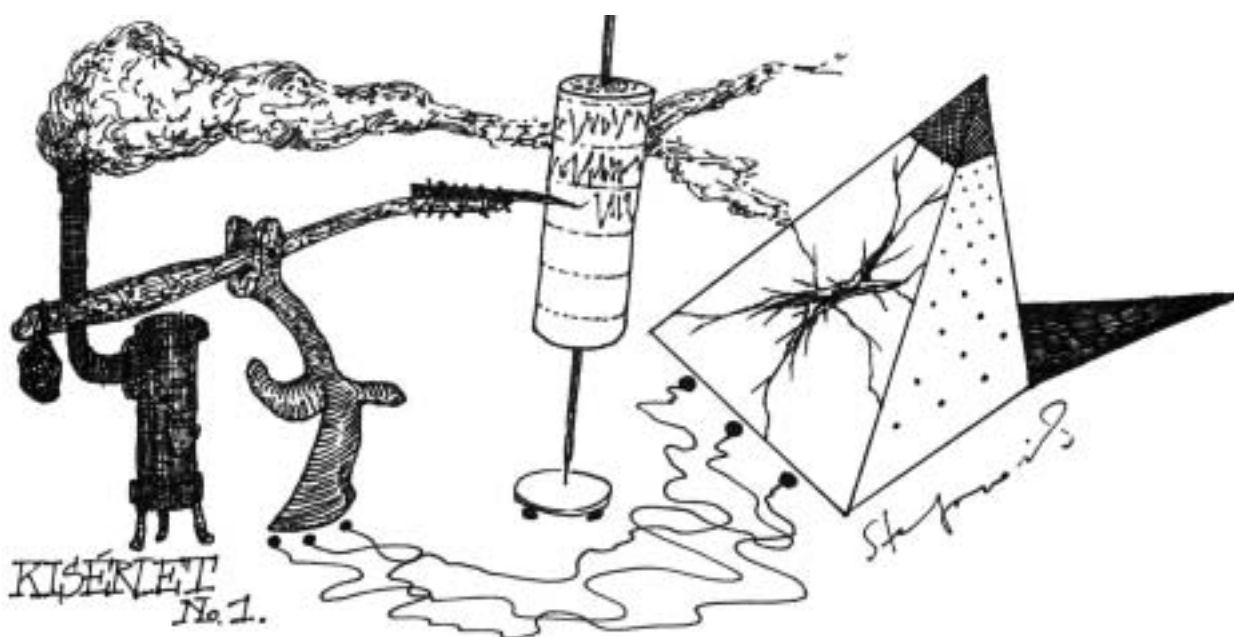
Írja, Mester

Lekésted, az utolsó
omnibusz nem jött, talán
eltévedt, lovastul a görbe
utcákon valahol. Sokáig
dohogtak, akik hiába
várták, egyik cigarettáról
a másikra gyújtva, míg
kialudt bennük a remény.
Végül mindenki
hazament gyalog.

Közben egyetlen éjszaka
alatt elkészült a metró,
huszáros rohammal
bevették a földalatti
várat, s neked adták
az első hajnal jogát.
Afrikai szél tör föl,
ahogy mész lefelé
hunyorogva a lépcsőn,
mintha poros ládákban
öregítették volna
ilyen fojtóra, mielőtt
idehozták a levegőt.

Lent azzal találkozol,
aki eddigi életed
megírta. Meg fogod
ismerni, ruhája rég
kiment a divatból,
térdén megsárgult
jegyzetömb, segíts
neki, kétségbeesve
keresett, mióta tudja,
hogy lemaradtál a ló
vontatta kocsiról.

Mondd neki: Írja, Mester,
álomnak nincs vége,
világnak vége van.
S ha kérdené, mi jöhet még,
mondd, hogy tudja isten,
talán jön egy ember,
aki az atom árnyéka után
egyszer majd lefényképezi
magát az atomot is.

Kísérlet No. 1

BALÁZS K. ATTILA

Barna folt

Azon a sötétzöld nadrágon az a vörösesbarna folt, na, az nem jött ki soha, semmiféle mosással. Semmiféle tisztítószer nem segített rajta, ott díszleg most is valamivel a bal térd fölött, és alig nagyobb három-négy ötvenbanisnál. Apám régi ruhái közt akadtam rá arra a nadrágra; akkor ő már nem volt, csak az emléke, s azt is lassú erózióval mosták tavasszal az olvadó havak, ősszel a hetes esők, s nyáron – nyáron csak az áttetsző napok monoton sodra.

Isten tudja, mi után kutattam, talán anyám küldött ahhoz a szekrényhez valami kacatért, és régi, dohos szagú pulóverek közül került elő, s mivel megtetszett a színe, elővettem. Anyám nem tudott bővebb információval szolgálni a folt keletkezésének körülményeiről, csak annyit mondott, hogy ha jól emlékszik, akkor az egy vérfolt, és annak idején sokat kísérletezett a kitisztításával, míg fel nem adta. Apám aztán haláláig nem is hordta többé azt a nadrágot.

Ahogy a parányi kamera, vagy tegyük fel, hogy csupán a képzelet áthatol a szörzeten, majd a bőr pórusain keresztül bekerül a testbe, a lágy szövetek, zsír és bordák mögött egyszerre csak a mellüreg válik láthatóvá, s benne a szervek sötét foltjai: az élet lüktetésére, ritmusára ringó anyag. A szív sötét-kék izmait erek hálója fonja körül, s a kamrából kilövellő furcsa, fekete folyadékkal az erekbe érkezőnk: a halványan derengő fényben, akár a víz alatt bokrosodó fantasztikus virág, dagad és roskad adott ütemre a tüdő.

Működik, él a szervezet. Évezredek tudása pulzál ebben az egy célra törő anyaghalmazban.

Most épp nyugalom és egyensúly van.

Ha kívülről néznénk, fejét lehajtva és fel-felemelve, lassan mozogva legelészne az elefántfüben, fajtársaival.

De nem! Hiszen adott egy idő, adott egy szekrény, és két ember, s egy harmadik, néhai ember emléke, és mindezek között egy barna foltos anyagdarab. Anyám a konyhában tesz-vesz, úgy csinál, mintha dolga volna, de tudom, hogy ismét megütötte az emlék, ismét könnyet taszított a szemébe az a dohos szövet, mert mégiscsak szerette apámat a maga módján. Fogom a nadrágot, és töltök a barna foltra a kor-

szerű tisztítószer egyikéből. Azonnali a hatás, a folt láthatóan halványulni kezd, és tudom, hogy egy alapos mosógépes mosás után nyoma sem lesz már. Elcsöpög, lezúdul a lefolyón egy teljes nap, vagy egy délután, reggel, vagy esetleg naplemente; elcsöpög egy emlék, amelynek egyedül apám és ez a nadrág volt a tudója. Most semmisül éppen meg valami örökre, ami esetleg apámnak fontos volt, de amiről, azt hiszem, soha nem beszélt: beszűkülött szemmel, ráncos homlokkal most is csak hallgat és kortyolja sörét, s ahogy ez átcikázik rajtam, magam is csak meredek előre, nézem a szert, amelyik mindezt végrehajtja. Apránként így ereszkedik ránk a feledés, elmoosuk parányonként egymás emlékeit. Meredünk egymásra anyámmal.

Az a fiatal szarvasünő, ott az időn túl, most felkapja a fejét, és feszülten figyel. Szűrkülödik már, az ég alján vöröses fényben lassan úsznak el a felhők. Semmi. Néhány kakukk felelget csupán egymásnak a csendben, egy csipkebokor ágai közül felröpül egy nehéz testű madár. Szárnyának suhogása még néhány másodpercig hallatszik, míg el nem tűnik a bokrokkal tarkított lejtős mezőben. A fiatal szarvasok megnyugszanak, lassan legelészve haladnak a lejtőn lefelé az erdő irányába, meg-megállnak, fülelnek, de semmi, csak a mező, a szél, a fák lélegzete, felhők lusta vonulása és a már hosszan elnyúló árnyékok rajza a füveken. Lassan feketeségbe bukik ez a határtalan biomassza.

Kora nyári nap volt, amikor elment. Előre tudtam, hogy gyűlölni fogom azt a napot, s azt a pillanatot, amikor majd megáll előttem gyászos fejjel például anyám, lesüti a szemét, s az orra alatt először csak valamit mormog. Vagy esetleg éjszaka lesz, s a telefon sürgető és szokatlan zöreje ébreszt, és én nem tudom majd behatárolni: kié is az a félig ismeretlen hang, amelyik halkán bár, de mondja, hogy milyen hirtelen, szinte minden előző figyelmeztetés nélkül, de így sikerült, ez történt, megszűnt minden, most már vége. Valamiért eszembe fog jutni az este elfogyasztott hideg madár, a mellüreg sötétbordó, vérbe sült vagy fagyott erezete, és a lefejtett fehér húsdarabok. Köszörülök a torkomon, hallgatok jó néhány nagyon hosszú másodpercet – még valaki azt hihetné, hogy kéjesen élvezem a helyzetet –, de erről természetesen szó sincs. Megfelelően szíven üt a dolog, nem mintha az ember nem számított volna rá, ha

ismerte apámat, hiszen ezt hinni teljes képtelenség. És mégis, mikor itt van a pillanat, bekövetkezett az elkerülhetetlen, érzed, hogy a melledbe telepszik valami üresség, és hirtelen elkezdted sajnálni magad.

Mert a hír tulajdonképpen arról szól, hogy félig árva lettél, hiába rúgtad el a tizennyolcat. – Az a fél-eszű idióta – csavarod ki magadból keserűen a szavakat, s megint csak magadra gondolsz és anyádra, és persze nővéredre, aki valószínűleg még a hír súlya nélkül létezik ott, valahol a másik féltéken. Neked jut majd a nemes feladat, hogy informáld. Gyűlölni fog, mikor kimondod a delejes erővel bíró szavakat, gyűlölni fog, hogy nem lehetett ott, hogy nem vigyázhatt az örege. – Sok fatökű! – fogja visszavágni az impulzusokat az éteren át a könnyeivel küszködve. – Most is csak lógassátok az orrotokat, és bőgjetek.

Repülőre ül, hogy megtegye azt az egész napos utat, amit máskülönben, rendes körülmények között is minden évben legalább egyszer megtesz.

Nagyjából a lejtő közepénél, kétszáz méterrel az erdő sávja előtt véget érnek a bokrok. Egy nyílt rész következik, tele inycsiklandozó füvekkel, édes, friss hajtásokkal, rügyekkel. Már egyre mélyebb az alkonyat, most már nincs veszély talán – tétován állnak még néhány percet a bokrok és a tövises bozót oltalmában, aztán lassan, nagyon lassan kilépnek a nyílt területre. Most nem legelnek, most előrenyújtott nyakkal, és örökké forgó fülekkel figyelnek; minden érzékük lehetséges veszélyek után kutat. Még mindig semmi. A szél rézsút fúj, a hűlő levegő lecsorog balról a völgyön, de nem hoz semmi figyelemre méltót; egy távoli tanya füstszaga érkezik csupán nyomokban, de az nem zavaró, az ismerős, a ködös gyerekkor megnyugtató egészébe épül. Minden mozdulatlan. Már elnémultak a madarak is. Csend száll bokrokra, fákra, füvekre.

Anyám a konyhában matat, megint dohog magában. Nem figyelek, csak fél füllel hallgatom, hogy ismét szid valamiért, talán azért, mert nem csinálok semmit sem ebben a házban, pedig fut minden; aztán egyszer csak, minden átmenet nélkül mondani kezdi. Pedig én már szinte meg is feledkeztem róla. Látszik, hogy akármilyen haszontalan embernek is tartotta apámat, csak nem engedi még az emlék, még ezután a négy év után sem. Ott rág így is, úgy is a háttérben – s én most felszakítottam azt a megerősödni látszó hártját az emlékek fölött. Az öreget

látom ismét, amint hazatér, lerúgja vércsatakos cipőit, s csak üldögél. Nem lehet két ép mondatot váltani vele. Valahol máshol van ismét. Erdők, hegyek, patakok felett. Csak itt nem, ebben az egyre feszültebb, egyre szomorúbb térben.

Egy szarvas szíve akár egy üres befőttesüvegben zörgő darázs: a nyár hatalmas terében akkora ez az égitestre emlékeztető forma, mint egy szupernóva a kozmosz végtelenjében. Néhány nappal ezelőtt a vörös csontvelőben életre szökkentek azok a vértetek, amelyek majd egy erőszakosan ütött résen keresztül kifolyva beszínezik a fűvet, ahová beomlik a tehetetlen test, akár egy idegen, nem evilági úrhajó. A becsapódáskor az energiagyűrűk végigszáguldanak az egész testen. Izmok viszik, idegek, véredek és a nyirok az információt az agyig és a szívig, hogy elvégeztetett. A szövetek bénultan lebegnek át a semmibe. A lábak még egy utolsó iszonyú erőfeszítéssel fellökik a testet, fel az ég felé, aztán csak a vérhab íze érkezik a torokból, és bugyog ki a vörös láva az orron át, vissza a mezőre, füvekre, fekete földbe. A nyitott szemgolyókra homályt lehel a halál. Ha jobban belenézni, még két közeledő árnyék tükröződne bennük. Ha jobban belenézni, nem látnánk bennük sem jót, sem rosszat, sem boldogságot, sem szomorúságot, csak az idő puha, megállíthatatlan teljesedését.

Egy lövés csattan. Úgy hasít bele a völgy légtömbjébe, mint egy pofonra felrántott kéz az arcba: erőszakosan, váratlanul. Az állatokban rémület. A fiatal ünő megtántorodik, tesz még két lépést, aztán a földre rogyik. A testvére értetlenül néz, nem szalad el, nem ismeri még, mit jelent ez a fülét sértő hang. Minden mozdulatából árad a riadalom, de ott téblábol esetlenül a földön heverő mellett. Aztán elcsattan a második lövés is. A fiatal bika felugrik, fel az ég felé, de mire visszaér a földre, tagjaiból elszáll az erő. Odarogzik, ahol a találat érte – néhány méterrel vérben rángó testvére mellé. – Szívlövés – mondja talán apám a lesen. Üldögélnek még néhány percet. Langyos szél támad fel az egyre sűrűbb szürkületben. Az elejtett vad magában múlik ki. Ne zavard halálát. Egyedül van az utolsó perceiben a lombsusogással. Ne erőszakold meg jelenléteddel tehetlenné váló testének törékeny, intim terét. Töret kerül majd a golyó ütötte sebre. Frissen letört gally a vérhabos szájba: utolsó falat. Levett kalapokkal állnak az emberek.

Emlékszem a nővéremre, ahogy a koporsó mellett áll. Elnéz az összeverődött embertömeg felett, a kis kápolna ablakán keresztül, ki a szabadba. Hosszú fekete kabát van rajta és fekete nadrág. A késő őszben már meglátszik a lehelet, az emberek fázósan húzzák magukon összébb a kabátokat. Én majdnem a koporsó fejénél állok, és próbálok minél természetesebben viselkedni a tekintetek kereszttüzeiben. Mindegyre a nyitott koporsóba kell néz-nem. Látom, amint nővérem szemére homályt lehelnek az emlékek. Nincs itt, most ő sincs jelen, akárcsak apám, valahol emlékei rengetegében kószál az öreggel. Anyám mereven áll, a falakat bámulja. A halvány, délutáni napfény megvilágítja arcát, kabátját. Csendes szigetek vagyunk a közöttünk átáramló embertengerben. Nem fogjuk egymás kezét, nem nézünk egymás arcába. Még mindig éljük a magunkra maradottságunk felismerésének iszonyatát. Új ösvényeket kell vágnunk egymás irányába, tudom ezt. Egy halott emlékének kocsonyás tömbjén át készülnek majd az új alagutak. Még nem látjuk egymást. Egyelőre a döbbenet utóhullámai vannak, és a vércsatakos ruhák látványa, amelyeket anyám egy fekete nejlonzacskóba gyömöszöl a baleset után. És az összetört test.

Téglánként kell újraépítsük világunk.

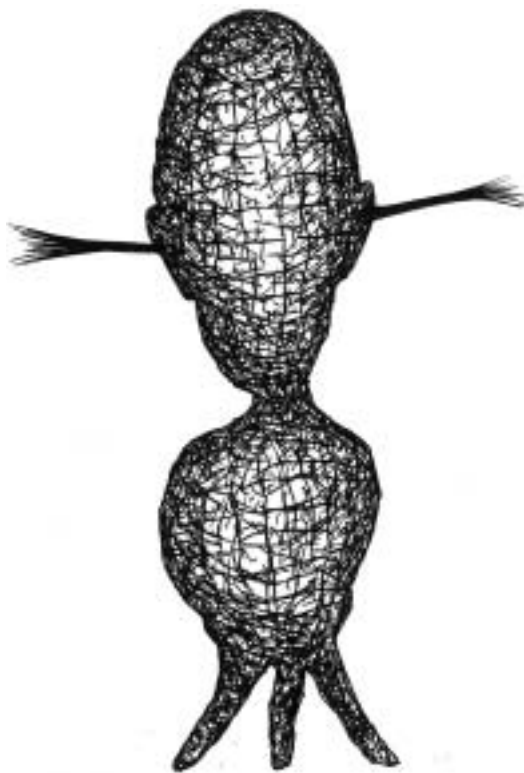
Ahogy megemelik a testeket, hogy egymás mellé helyezték őket arccal az erdőnek – a fáknak, amelyeknek eddig a nevük otthon volt –, vér csöpög ki a nyitott szájából, az orrlyukakból, összekeni mindkettőjük nadrágját, cipőjét. A fej mint groteszk harang-

nyelv lóg az ernyedt nyakon, a halál tehetetlenségében szemérmetlenül kiterítkezik az állat. Apám cipőjét vér borítja, nadrágjára is kerül egy nagyobb folt, a térd fölé. Száját összeszorítva mormol valamit. Cipelik az állatokat. Néhány perc múlva feltárják a

hasüregét, eltávolítják a zsigereket. Ezt már az autó lámpáinak fényében teszik. Ott gőzölgnek a feleslegessé vált szervek a kakukkfűben. *Hej, legényke, / szép legényke, / kakukkfűért menj a rétre* – mondja talán apám, míg felkötözik a zsigerelt szarvasokat az autóra. A kulacsból vizet töltenek egymás kezére, lemosják a vért. Ahogy az autózúgás elhal, újra csend lesz az erdőszélen, háborítatlan, fekete csend. Az állatok visszafoglalják az erdő terében az emberek kihülő jelenlétének riasztó illatú auráját.

Néhány mosás után – igaz, hogy nagyon halványan –, de még mindig látszik a folt. De az is lehet, hogy már csak én képzelem oda. Anyám felém fordul, és

legyint. – Csinálsz, amit akarsz, gyermek – mondja a tekintete. A korszerű tisztítószerek kissé elroncsolják az anyagot – tehát feladom én is. Húsvéthoz közeledünk. A tisztára mosott ablakokon keresztül bekandikál a Nap, anyám arcán mintha néha átfutna egy-egy halvány mosoly. Lehet ez látszat is, bár ma nem szurkál semmivel. Mintha nem is lenne a világban keserűség. Dúdolni is elkezd, csak úgy halkán, szinte magában. – Rendben vannak mindenk – gondolom magamban –, belebújok a barna foltos nadrágba, magamra kanyarítok egy könnyű kabátot, intek, és kilépek az ajtón, bele a langyos, tavaszillatú délutánba.

Willendorf II.

DOBOZI ESZTER

Behemót

Gyere, mondták, és ott állt Behemót
mint gép a tarlón. Hány ház, hány világ
elférne benne! S hidegen hagyott
a sok kerék, szíj, a csőrendszerek,

nem vonzott fenn a kormányos helye.
Mint úri gálya, idegen maradt.
Ellenségesen hasította szét
– láttam – az éjszakát a művi fény.

A bűnök házában járva később
ébredtem rá a szagra: hát ez volt!
Gépszír s -olaj szaga kínozván őt,
a gyermeket, mint a kor az elmét.

Zárkák, kazamaták rengetegén
folyt, torlódott a rendszer bűzeként,
álmot, eszméletet, mindent fölél,
s csak a bírhatatlan tombolt helyén.

És most énbőlölem tör föl, árad,
mint a gépszír s -olaj szaga egykor,
a rontott égre infúziókkal
kötve fekszem, lelkemig ütötte.

Hószín átfut, sár fennakad

Szövöm fényszálakból hálóm,
szítám kötöm fényhálóból,
rázom-rázom, meghintálom,
majd egyet így suhintok,
amúgy másikat suhintok,
pörgetem és kocogtatom,
átnézek rajta, ott látok
porzó aranyfüstöt, jármot:
kéklő ezüstfogaton jár,
aki megidézhetetlen.

Mártom fejembe, s áthúzom
aranyszítám koponyámon.
Minden testem átszűrődik,
látható s a láthatatlan.
Átszűröm rajt' velőm, csontom,
át a sejtek sokaságát,
tüdőm, májam, minden szervem:
hószín átfut, sár fennakad.
Hányszor születik a Bárány!
Elég a Rossz gonosz lánggal.

DOBAI PÉTER

Úszómesterek kanálisvízben

(az itt olvasható e-mail nem azonosítható: g.c.a@s.v.hu)

*Két rémalak szabadlábbon. Feltételesen.
 Két befelé bandzsító tekintetű, önjelölt
 ellenfél csoszog utánam, fájdalmas tájain
 régi, bátor, hősi, sugaras, hódító, tiszta,
 túlélő tavaszoknak. Árulói a vivátos ifjúságnak!
 Önkirekesztett, volt, tűnt barátok arcán
 jegessé lett mosolyok, aljas arcukra száradt
 sár-maszk alatt... Kezükben hamiskártya...
 cinkes lapokkal játszanak, de sem szívükben,
 sem lelkükben, sem kóros személyük egyszál
 idegében: nem volt játékra készség sosem.
 Engem galádul, gyáván megrágalmaztak,
 rólam gonoszul hazudtak,
 júdáskodtak, jágóskodtak,
 nyíltan elveszejteni akartak, két senkifia,
 akiket vétkes működésükért megfizettek!
 Nevükre is merő önkínzás emlékezni.
 Demens-deluzív személyiségük
 stressz-örvényt, öklendés-kényszert provokál,
 görcsös kezükben ott van a billogot sütő vas,
 visszaeső, priuszos karrier-bűnözők:
 bérencei, lakájai egy bosszúközösségnek!
 Remegő célkeresztjük halálszögébe
 ugyan hogyan s mivégre kerültem éppen én?!
 Gyűlölet, irigység, sors-görcs és félelem űzte őket
 ellenem, de bűnös szövetségük célt nem ért, veszítettek.
 Freuddal szólva: Verdrängung, karakterneurózis,
 prepszichotikus kényszerneurózis s mindenekelőtt
 súlyos, sújtó, sebzett Minderwertigkeitsgefühl...
 feeling of inferiority . . . ön-túlkompenzáló, kóros
 tényezők készítették e két figurát, e két báblényt ellenem:
 tortúrára, lélektámadásra, ideg-sebző diszkriminációra – – –
 Hideg, koholt „konceptiót” sziszegtek össze, bízva
 abban az esélyben, mely a bűnözőket összetartja,
 amíg gaztettüket végrehajtják, miközben nem tudják,
 nem sejtik, hogy barbár működésükkel önmagukra,
 senki másra, csakis önmagukra vallanak,
 erről fog szólni maradék életük és tartós, hosszú haláluk!*

Az „éppen” az majdnem minden

(Sláger)

Ugye visszatérsz hozzám,
Ha jön a heves, hősi nyár?
igen – da – ja – yes – oui – si – várj

Ugye visszatérsz hozzám,
Ha lombhalállal jön az ősz?
yes – si – oui – ja – da – igen – várj

Ugye visszatérsz hozzám,
Ha fehér csuklyában közelít a tél?
si – igen – da – ja – yes – oui – várj

Ugye visszatérsz hozzám,
Ha virágorkánnal végre eljön a tavasz?
i d j y s o --- várj

*Óh, tudom, érzem, emlékezem:
nem ment el tőlem soha senkisémet!
Éppen csak én nem vagyok már
se célja, se terve, se jótevője
önmagamnak, egy régi műtárgy lettem
a fejlődés múzeumában...
Nincsen retúrjegyem,
nincsen revolverem,
bérletem érvénytelen,
magamtalanságom betelni látszik.*

Dal szól szól a dal

*Weöres Sándor
szeretett emlékében
'kivel Szombathely és
Sopron városában
valaha réges-régen
tanuló éveimben
együtt időzhettem*

*dal szól
szól a dal
dal szól
szól a dal
csak dalnoka nem szólal
szól a dal
dal szól
szól szól szól
dal száll szól száll
csak dalnoka nem szólal
száll szól száll szól a dal
dal szól száll száll
hív hív hová üzen mit
szól a dal
oh tán nem is lett volna
dalosa annak a dalnak
'mit egyre mindegyre hallasz
csak lett eleve a dal maga*

*dal szól önmaga és fordul vissza
nagy időségek és szép térségek tűntek el
üzenetes énekkel utolsó lélegzettel
dal szól száll szól a dal
hát te magad volnál dallama
annak a pannoni dalnak
'mit messzi kintről távol kívülről
mind közelebből egyre beljebb
hallani vélsz hallani remélsz hallani kérsz
hogy csend soha ne kövesse ama dalt
ó dal szól szól a dal dalol a dal száll
bárhová tévedsz bármi csend egyszer
körülvesz a dal szól szól a dal száll dalol
utak kezdetén utak végén valahol ahol
majd végre hogy mit üzen megérted
szól a dal
dal szól*

LÓRINCZ GYÖRGY
A szív hangjai...

– Ő ki?

– És ő?

A szüleinek nem beszélt a lányáról.

Gordon Mária Réka odahaza van a falujában, odahaza van a szülői háznál, nézi a falon függő fényképeket, székelyruhás, csizmás férfiak és székelyruhás, csizmás asszonyok néznek le rá külön-külön és csoportosan is. A férfiak többnyire bajszosak, kalap van rajtuk, fehér ing és lajbi, a nőkön csíkozott szoknya, bársonyos, fehérrel csipkézett, fekete szegélyű, magas nyakú blúz. És fejkendő.

Mind hasonló és mind más!

Gordon Mária Réka egy idő óta, pontosabban amióta dolgavégezetlenül hazajött Budapestről, egyre többet foglalkozott a múlttal. És nemcsak az általa megélt és újra és újra átélt múlttal, a szülei, nagyszülei múltjával is. Az öröklött múlttal. Azt hitte, ha megismeri a felmenői múltját, bármilyen is az, kiolvashatja majd belőle a gyermeke jövő sorsát is. Hogy miért történik mindaz, ami történik? Van-e, s ha igen, mi a magyarázat? Mert épp ésszel hiába akarta kibogozni a sorsát, kutatása, keresgélése nem járt sikerrel. Emlékeiben nem talált senkit, még csak kirívó viselkedésűt sem, akiket tetteik okán megőrzött volna a család mesélő emlékezete. Százszor és ezerszer is sorra vette az apja és anyja testvéreit, a nagyobb családot, s kereste, kutatta, aki viselkedésével, vagy az arcába rejtett, titkos vonásaival nagyban különbözött volna az átlagostól, hiába. Többségük dolgos, csendes, szelíd, vasárnap templomba járó ember volt, akik ritkán kocsmáztak, még kevésbé duhajkodtak, krajcárt krajcár mellé kuporgatva gyarapították a dombhátról lefutó szalagparcelláikat. Bolond vagy félkegyelmű sem volt tudtával senki közülük. Egyhangú, szürke, megejtő sorsú emberek voltak mind, földből élők, nehéz, gondterhelt életűek. És akiket meg sem őrzött az emlékezet? Lehet-e, kell-e beszélni róluk? Emberöltönyi, századnyi idő után? Aztán egy nap – miközben sorjázta magában a rokonság arcait – átvillant rajta az is: és ha palástolják, titkolják? Eltitkolják, hogy ők, az utódok még csak ne is sejtsék, árnyék se essen rájuk? Hallgatnak róluk, hogy hulljon rájuk

csönd, s temesse őket egyre! Hisz, ki hivatkozna nyomoréknak született esztelen gnómmal, vérfertőzöttel? És persze, hogy azok is születhettek a nagy világégek, háborúk, pusztító járványok idején. Alatt. Utána. Amikor ritka az ép férfiember, sánták, nyomorultak, félkegyelműek nemzették az utódokat. Igen, gondolja, amikor felborul az idő és a falu rendje, miért ne történhetne meg mindez?

És ahogy befészkelte magát az otthoni csendbe, szótlanúságba, mert mintha már elmondtak volna mindent, ami az életükről elmondható, úgy hallgatott az apja is, s az anyja is, váratlanul azt kérdezte:

– Vannak fényképek a maguk nagyszüleiről is?

Ott ültek a nyári konyhában, az apja az ablak alatti padon, az anyja a kályha mellett a kicsi széken, mert valami titkos rend szerint, ha nem ebédeltek éppen az asztal mellett, valamiért ez volt az ülésrend. Az apja nagy, bütykös, kidolgozott, bőrkeményedéstől tarkálló kezét imára összekulcsolva súlyosan ráhelyezte az asztal lapjára, mintha sohase akarná felemelni onnan, s bámult szótlanul bele a csendbe! Vagy egyszerűen csak rákönyökölt az asztalra! És nézte a csendet. Az anyja pedig, aki társa volt ennek a hallgatásnak, ott ült a kicsi széken, és varrt valamit. Hirtelen, s talán kissé csodálkozva is, fölnezt a varrásból.

– Vannak.

– Megnézhetem?

– Már miért ne nézhetnéd meg – nézett rá kutatógyanakvón, az orra hegyére csúszott szemüvege fölött rápillantva. – Miért is ne?!

Fölállt, bement a tisztaszobába, ahová csak halál idején vagy ritka ünnepnapokon járnak be, s rövid neszezés, szöszmötölés után az üveges kredencből egy régi, faragott dobozzal tért vissza:

– Tessék! Itt vannak, ni! Mind!

Fölnyitotta a díszes faragásokkal tarkított dobozt – ezt még az apád készítette –, hatalmas halom, régi, méreteiben is különböző, csipkézett szélű, megsárgult fénykép volt benne. A családi múlt. Elfeledett pillanatok, elfeledett arcok, egykor volt életek.

A megőrzött múlt.

Gordon Mária Réka nézte a megsárgult, kifakult fényképeket, kutatta az ünnepélyes pillanatba rögzült arcok, tekintetek mögötti ént, itt már színesebb és gazdagabb volt a választék. A falon függő fényképekkel ellentétben, ahol többnyire a szülei, nagyszülei fényképei – a közelmúlt – sárgállottak, itt kackiás, sorozás előtt álló fiúk, katonaruhás férfiak

támaszkodtak valahol egy műterem asztalához, lányok külön-külön, lányok csoportosan, pántlikával a hajukban, összefogózva. Ismeretlenek, ismertek, s köztük elvétve az ő és az anyja, apja képei. Mai öregek ifjan az elmúlt időből, aztán a halottak sokasága, arcok, tekintetek, gazdáiknak sírhantját is elmosta az idő, benőtte a zöldülő vagy fakuló gyepek, sokuknak dülöngélő kereszt se vigyáz már az emlékezetből is elkopó neveikre. Szögletes vagy tatáros arcok, vidámak vagy komorak, méltóságosak, titkot rejtők, titkot tudók, pelyhedző szakállúak, vagy borotváltak, ránc se rebben seholy rajtuk. Szemek, ívelt, magas vagy széles, nyílt homlokok, redőtlen húsos ajkak, fény hull rájuk és csend. És Gordon Mária Rékát valami különös magamészítő vágy ragadja magával, hogy többet, egyre többet tudjon meg a fényképek egykori gazdáiról.

– Ő ki?

– Ő? – vette ki a fényképet a kezéből az anyja, majd eltartotta messze magától. – Ő az apád nagybátyja, odaveszett az első világháborúban!

– És ő?

Kackiás katona nézett bele hetykén, kihívóan a fényképezőgép lenséjébe, bal keze nagyujját a derékszíjba öltve, jobb kezével egy asztalra támaszkodva.

– Ez az apád unokabátyja!

– Ő hol van? Vele mi történt?

– Mi történt volna, odaveszett ő is. Meghalt a fogásban.

– Tífuszban! – fűzte hozzá az apja is.

– És ő?

Fiatal, fénytelen szemű suhanc, tétova nézéssel. Erre már nem is válaszoltak. A csönd megsűrűsödött bennük, hallgattak:

– Tehát odaveszett ő is? – kérdezte.

A két öreg szótlánul összenézett.

– Ilyen sokan elhulltak, meghaltak, s mégis odaveszett az ország?

– ...

– Vagy a háborúba meghalni mennek a férfiak?

A békétlenek éppúgy, mint a békések! A templomba járók éppúgy, mint az istenkáromlók?

– No, no – mondta az anyja. – No, no!

– Azért vagyunk, mert vannak elődeink is! – mondta ki az apja is a szentenciát.

A két öreg hangtalanul összenézett, titkos elégedettség suhant át az arcukon, ő továbbkutatott, de nem talált senkit, aki zavaros tekintetű lett volna.

Vagy bárgyú. Nem. Szomorú sorsú emberek voltak mind, két világháború foglyai, s bár ők még nem tudták, hiába néztek bizakodón a fényképezőgép lenséjébe, hiába hittek, reméltek, a halál ott volt bennük, a hátuk mögött, egy széthulló ország fölöslegesen elhulló katonái ők, ott veszték el mind Szibéria hómezőin vagy Doberdónál – értelmetlenül. Menekülések, pusztulások és újrakezdések a hátuk mögött, és halál. A nők úgy védekeztek a dühöngő halál és a betegségek ellen, hogy szültek és szültek. Sokszor az ellenség magvaiból fogantakat is megszülték! Hullámzó temetők, dülöngélő keresztetek villantak a fejében, emberek, akik éltek, szerettek. És ekkor hirtelen rájött, milyen semmi kis élete volt, milyen semmi kis szürke, sopánkodásokkal, panaszkodásokkal tarkított élete van, a szülei, nagyszülei konok, ha kell, istenimádó, még inkább istenkáromló élete, sorsa mellett. Mit akarsz, mit vallatsz te másokat, a mások életét Gordon Mária Réka, mit? A te életedet vallasd, a te anyaságodat! De amikor már-már engedett volna a lelkéből fakadó kísértésnek, hogy hagyjon abba mindent, ne kutakodjon, keressen, az értelem felszikkasztott benne, elhomályosított mindent, átvillant rajta: ha az egyetlen lányát elveszti, annyi, mintha az egész világot veszítené el. És ahogy elgondolta ezt, visszatért újra a jelen időbe, visszatért a múlt időbe, sorukba. És újra forogni kezdte a kifakult leveleket, a szakadozott fényképeket. Kérdéseket tett föl, amelyeket már rég fel kellett volna tennie. Az életéért, a szülei életéért. A múltért! Önmagáért. És most, először döbben rá, hogy talán a szüleinek nem csupán annyiból állt az életük, amennyit ő távolról, az emlékek ködén át hitt s tudott. Amennyit ő elhunyt vagy rebbenő emlékezettel ismer belőle. Fennmaradásuk kényszere rejtett s adott át olyan titkot is, sőt tapasztalást, amely szembefeszült az örökös pusztulással. A hegyek, dombok, patakok völgyén rejtőzködő faluk harangzúgása nemcsak halált, örömhírt is jelentett mindig. S a falu fölé magasodó Tatárdomb, bár jelképe a pusztulásnak, fáklyatüze s reménye is a fennmaradt életnek.

– De hát maguk hányan voltak testvérek, édesapám? – döbönt meg egy nagyszámú, csoportos kép láttán.

– Mi? Nyolcan!

Kint az ablak alatt paták csattogása és szekérszörgés verte föl a Templom utca csendjét, szénával megrakott szekér próbált port csiszolni a portalan utcán. Fenn, a házak fölött a nap fennakadt a suvadásos dombhát peremén, árnyékot vetett a földcsuszamlásokkal s

mogyoróbokrokkal tarkított ölére. A völgykatlanban lapuló falu alig lélegzett, s csak pislákol a remény s az élet a patakmederrel kettészelt, keskeny s a déli nap tüzétől égő szalagvölgyben. Az égboltra vetődve fénylett a régi mondás, a Küküllő fölött nem él meg sem a kárász, sem a báró. Csak szegény s szegénység terem, és fa és kő. A házak zsebkendőnyi kertjei csak aszalták, s nem oldották a szegénységet.

– És maguk? – fordult az anyja fele.
 – Mi? – merengett el: – Élők, hatan!
 – Hogyhogy élők?
 – Akik felnőtünk, akik megmaradtunk!
 – S a szüleik?
 – A szüleink? – kérdezte az anyja, és újra elveszett a múltba: – Ők tízen!
 – Tízen?
 – Igen!
 – Mind megmaradtak?
 – Öten.
 – És a maga szülei? Ők hányan voltak testvérek?
 – Ők heten!
 – Hisz akkor régebb mást se tettek az asszonyok, csak szültek!

– Csak szültünk és temettünk – mondta az anyja –, csak szültünk és temettünk, mert az élet része a halál is. Majd hozzáfűzte:

– Mert az életnek fenn kellett maradnia a járványok, háborúk, betegségek ellenére, s ezt csak újabb és újabb étellel lehetett legyőzni lányom. Az életért dolgozni kellett, s a munkához kéz kellett. Fiú! Fiút, fiút szülj nekem, mondták az apák, fiút, fiút szüljtek, mondták a királyok, mert a háborúhoz férfi kell. S az asszonyok szültek, ahogy természetes is volt, fiút és lányt, mindenikből ugyanannyit.

Hallgatta az anyja szavait, s akkor felvillant benne:

– S akkor mégis, én hogy születtem egykének, édesanyám?

– Mert RH-negatív voltam, lányom. Szültem én is hét gyermeket, mint más, de csak egyet, csak egyedül téged szültelek az életre.

– A többiek mind meghaltak?

– Igen.

– Mikor?

– Egy-kétnapos korukban. Egyetlenegy, Lacika élt egy hetet...

Nézte az anyját, nézte az apját, hát ezt hogy lehetett kibírni? – gondolta. Hogy? Már-már rájuk is kérdezett: – Maguk hogy viselték el mindezt? –, de

ekkor magától is rádöbrent, az életnek más értéke volt akkor, ahogy a halálnak is. Ahol a halál ott fűkész járványok és háborúk képében, ott más a halál és az élet viszonya.

– Beszéljen maga is, no, ne hallgasson, hisz ezt maga jobban tudja! – szólt rá az apjára az anyja.

Összerezent. „Te jó Isten” – villant át rajta, hisz „ezek” magázzák egymást? Ezt hogy nem vettem eddig észre?

És hangosan is kimondta:

– Maguk magázzák egymást?! Nohát, hogy én ezt soha észre sem vettem.

– Mert „itthon” voltál. És itthon ez volt a természetes.

– Nocsak – mondta ő –, hogy maguk milyen okosak!

De az apja nem figyelt az élcelődésére. Komerülő, elsötétülő arccal mondta a magáét:

– Mert ugye, ez itt hegyi falu volt, dolgozni kellett, és kellett a munkaerő! Másképp kötött a szokás s a rend, mint a lenti, apró, még árnyékuk sincs dombok közti, széles lapályon osztozkodó-nyújtózkodó, folyó menti falvakban. Ott az egyke volt a törvény, s a rend a halál, ennek megfelelően szedte az asszonyok közt az áldozatait! Ezért is itt a nagycsalád volt divatban.

Az almafa ágai mögött hunyorgó napfény betört a szobába, felcsillant, kihunytt. Most ő tett úgy, mintha nem is hallotta volna az apját.

– És mindig magázta? – nézett az anyjára.

– Igen. Ez volt a szokás.

– A szokás!

Már-már rákérdezett: amikor szeretkeztek is? – visszafogta magát.

– De hát maguk jártak el a faluból egyáltalán?!

– Hát hogyne! Te is tudod!

– Nem a háborúról beszélek! Kirándulni!

– Hát persze! – mondta az anyja. – Minden búcsúkor átmentünk a szomszéd faluba.

Hirtelen gyermekkori emlékek villantak az ünnepre készülés perceiről, mert jönnek a szomszéd faluból az apja egykori katonakollegái, jönnek családotól, fogattal. S újra fölmerül benne, milyen keveset is tud a szüleiről, úgy viselkedett velük, mintha ők nem is éltek volna, mintha semmi életük lett volna, mintha csak az ő élete lett volna érték, és ő, maga mindentudó lett volna, mintha az ő életük nem adhatna semmi tapasztalást, amit ő kamatoztathatna.

– Máskor nem?

– Nem. Dolgozni kellett.

– Azt tudom!

- A háborúban hány évig is volt?
- Én, csak egyet! Leventeként!
- Hány éves volt akkor?
- Tizenhét!
- Úgy tudom, fogságban is volt!
- Igen!
- Hány évet?
- Négyet!

Föláll, csakhogy megmozgassa a tagjait, elsétál az ablakig, kinéz rajta, kint ásít a csönd, mozdulatlan az utcakép, hallgat, elgondolkozik, s aztán a semmi peremén, kulcsra zárta a benne elterülő csöndet, kezdte előlről.

- Ez ki? – kérdi és a dobozból, egy újabb fényképet vesz elő.
- A nagyapám testvére! – pillant rá a képre az anyja.
- Ezt én sose láttam!
- Nem is láthattad. Amerikában élt!
- Miért nem beszéltek soha róla?
- Miért beszélünk volna? Nem jött soha haza, egy idő után már nem is írt.
- Akkor is!
- Ment más is el, idegenbe?
- Nem.

De most már Gordon Mária Réka kutakodó szándékában egyre eltökéltebb, nem hagyja magát, s fölteszi azt a kérdést is, amivel kezdhette volna az egész beszélgetést, s kimondja a kimondhatatlant:

- Maguk véletlenül nem rokonok?!

Az anyja és az apja, akik ekkor még nem értik a kérdése értelmét először, báván összenéznek, mintha mindketten a másiktól várnák a megvilágosodást, mintha csak azt kérdeznék egymástól: te ezt érted-e, asszony, ember? Talán még ízlelgetik is a szavak jelentését, aztán ahogy máskor is, az anyja rándul össze először, s mint akit áramütés ér, villanó szemekkel ránéz, s azzal vág vissza:

- Ha arra gondolsz, hogy nincs-e valami örökletes a lányod viselkedésében, akkor abbahagyhatod a puhatolódzást, mert tudd meg, nincs.

Elhallgat, mély lélegzetet vesz, elégedetten ránéz az urára, aki most a felesége szavai hallatán zavartan fészkelődik, lesüti a fejét, félrenéz:

- Igen, apáddal nem vagyunk rokonok! Ha már itt tartasz, ilyesmire vetemedtél, akkor keresd inkább a férjed családjában!

Elhallgatnak. Az anyja sértődötten, magába süppedve varr, ő hallgat. Akárha képzelt vagy valós érvek után kutatna, úgy szöszmötöl gondolatai közt.

De még most, ekkor se azt mondja ki, ami fájdalmasan kikíváncozik belőle, ami már órák óta karcosan szorongatja a torkát: Ne haragudjanak rám, ne haragudjanak, hogy okvetlenkedem a kérdéseimmel, de Hanga eltűnt! Hanem csak azt kérdi, mintha békülni, felejteni akarna!

- Mi hány évet éltünk a tanyán?

És föl villan a gyűrődéses, patakokkal szabdalt dombháton, a bükkös hónalján meghúzódozó ház. A ház fölött göcsörtös, százados bükkerdő feszített bele az ég kékségébe, balra lent, a patakmeder szabta völgy kacskaringózott dombháttól dombhátig a vízfolyást követve, szemben velük sziklakkal tarkított fenyőerdő szegélyezte a fennsík peremét.

- Amíg iskolába kezdtél járni. Akkor beköltöztünk a faluba! Csak nyaranta mentünk hátra.

Ahogy kiejti a tanya szót, hirtelen megrohanják az emlékek is. Áradnak. Látja magát, látja az anyját, a nagyanyját, nagyapját. Halkszavú asszony volt a nagyanyja, szép, nagyon szép ember a nagyapja. Magas szálfember, ahogy gyermekkorában a tanyán mondták. Arányos testalkatú, ősz hajú, kék szemű. Fehér hajjal s nagy, fehér, magyaros, lecsüngő bajusszal.

Valahányszor csak meglátta érkezni őt, a nagyapja abbahagyott mindent, szinte röppült feléje.

- Gyere, Réka királynő, szépüljek egy kicsit! – Aztán finoman, hozzásimította az arcát az övéhez, majd: – Na mit szólsz, Rékácska, szépültem?

- Igen, nagytata – mondta ő.

De ami különös volt, sose látott ilyent, a nagyapja tudta mozgatni a fülét is. Úgy mozgatta az arca izmait, hogy a füle, ha akarta, előre meg hátra mozgott.

- És kacagott hozzá.

Mély, gurgulázó hangja volt. Mintha csöbörből jött volna a hang, feneketlen kútból.

De a legcsodálatosabb mindenek között mégis a szeme volt. Kéksége az ég kékségének függvényében változott. Reggel, amikor sötétebb volt az ég, sötétebb, acélos volt a szeme színe is. Napközben élénk, ibolya. De változott a szeme fénye az időjárás szerint is. Egyszóval, csodálatos ember volt a nagyapja.

- De az emlékezéssel egy időben átvillan benne az is: Kire hasonlíthat a lánya? Kire?

Ekkor eszébe jutott, hogy ő gyermekkorában csak jó akart lenni mindig. Csak jó! Valami furcsa, megmagyarázhatatlan vágyat érzett, hogy segítsen, s ezáltal örömet okozzon az örökösen dolgozó szüleinek. Szinte kitalálta a szülei gondolatait is. Kiseperete

a házat, ősszel és télen fát hordott be, összesöpörte az udvart, ha kellett. Arra gondolt, mit tettek a szülei másképp, mitől voltak különbek, miért változott meg a lánya viszonya öhozzá? Hisz ő még most, meglett asszonyként is csak tisztelettel, hálával és segítő szeretettel gondol a szüleire. Mi változott meg az ő gyermekkorától mostanig, hogy a gyerekek nem tisztelik a szülőket, önzővé, követelőzővé, hálátlaná váltak? A tegezés tette olyanná, amilyené őket? Azért tesznek úgy, mintha mindaz, amit kapnak a szülőktől, kötelező tett, s nem önzetlen szándék lenne? Talán azért váltak ilyené, mert ő odahaza látta, hogyan és miként dolgoznak a szülei, s a lánya meg a vele egykorúak nem? A munka helyszíne kiköltözött a családból, távolivá vált, ismeretlenné? Ő szinte várta, hogy segíthessen a szüleinek a munkában. Amikor megismerkedett a munkával, megtapasztalta a fáradságot is, amit a munka jelentett? És hányszor látta a szüleit szomorúan, s osztozott gondjukban, mert odahaza a családban nem volt egy lejük sem, miközben a lánya mindezt soha? Megtanultak a kicsinek is örvideni? Hol változott meg a százados egyensúlyhelyzet teljesen a gyermek javára? Hogy ma már csak elvárásai vannak, s kötelezettségei nem? A kötelezettségekről, feladatokról tudomást se vesznek, s nincs hatalom, amely változtatna ezen? Abból következik mindez, hogy a szülők túlcitálják egymást?

Ezt nem tudta önmagának se megmagyarázni. Hisz igyekezett önmérsékletre nevelni a gyermekét ő is. Úgy hitte legalábbis, hogy nem volt sem különb, sem rosszabb, mint a többi szülő. Akkor meg hogy jutott ebbe a vigasztalan helyzetbe? Egyszerűen az illem s a következetes mértékletesség kiment a divatból? A gyermeknek a munka látványa hiányzik? Hisz mit lát a gyermek manapság? Hogy a szülő miként s hogyan dolgozik, azt nem látja, egyszerűen csak azt, hogy amikor odahaza vannak, nem dolgoznak semmit, miközben neki tanulnia kell délután is, egy olyan vágyért, amit többnyire nem is ő álmodott magának?

Nézi a falon függő fényképeket, az ölbe ejtett nagy bütykös kezeket – ezek hiánya lenne a tiszteletlenség? A múltjába révedt, és a távoli, egykor volt világból jöttek és jöttek a képek. Pipáló ködök, foszladozó báránnyelű szegélyezték a fennsík peremét s nagy, súlyos hóhullások, amikor az alázóduló hótól látni se lehetett. Igen. Még az anyja szerint is ügyes, talpraesett lány volt. Aki sose félt semmitől. Ráadásul megtalálta magát minden helyzetben. Az anyja szerint

„vágott az esze, mint a borotva”. Pedig furcsa, hiedelmektől, babonáktól átszőtt világ volt az, amelyben éltek. A felnőttek beszélgetésekor csak úgy röpködtek a boszorkányok, gonosz, csúf arcú törpék, hogy a sárkánykigyókról vagy a hétfejű sárkányról ne is beszéljünk. A házuk fölött – a völgykatlan itt tárta ki magát a fénynek – hatalmas bükkerdő borította a dombhát meredélyét, éjszakánként megelevenedett, susogott, sóhajtozott az erdő. De sose félt. Pedig sokszor hagyták magára, s nemcsak nappalra, éjszakára is. Még ma is látja magát öt-hatéves kislányként, ahogy játszik a tanyai udvar előterében, nagy ormótlan bakancsokkal a lábán, mert két-három évre előre vették a cipőt, hogy ne nőjék ki egyik évről a másikra. Látta magát, ahogy az anyja elindítja a hátára tett tarisznyával, hogy kenyeret vigyen a nagyerdőn át a nagyszülőknek. Akik egy távolabbi tanyán éltek. „Papónak” meg „nanyónak”, ahogy ő hívta őket. Látta az anyját is, akkori, régi szép arcát, csupas, szőkebőrű húsos karját – szőke magas asszony volt, szőke bőrű, kék szemű –, hallotta a hangját is:

– Biztos, hogy nem félsz, kislányom?

– Nem, nem anyukám – válaszolta büszkén. – Én sohase félek.

– Tudom kincsem, tudom, de mégis!

Valójában annyira kicsi volt, hogy még nem ismerte a félelmet. És nem tudta azt sem, mitől kellene félnie. Nem ismerte a vadakat, az élet és halál összefüggéseit, a fájdalmat. Nem ismerte a környező világ rejtett titkait, feltáratlan csodáit, semmit. Csak a közvetlen tájat, az udvart borító füveket s a környező fákat, hogy a nappalokat éjszakák váltják, s éjszaka csillagok ülnek a fák hegyére, s hogy valami titkos, hatalmas, végtelen szeretet, öröm árad minden irányba belőle, az irányba, amit lát, s tapasztal, s az irányba, amit nem, vagy csak érez, és árad minden irányból felőle. Tetszett az is, ahogy a felnőttek rácsodálkoztak, ha egyedül látták.

– Hová mész te, babszem? Vagy, hová viszed te, nagy tarisznya, azt a kicsi leányt?

– No, itt ez az ösvény – mondta az anyja, aki elkísérte a kerten át egészen a patakon túlra, ahol a dombhát térdén kúszni kezdett a bokrok közt a gyalogösvény a bükkös fele –, erről nem szabad letéved soha. Nem kell mást tenned, csak menj és menj az ösvényen – mondta. – Az ösvény majd magától odavisz nagyapádékhoz.

– Tudom – húzta ki magát –, hisz már voltam ott. Átmegek a nagy, sűrű erdőn, s már ott is vagyok.

– Ott, ott. Csak ne kezdj játszani sehol, s ne felelkezz meg a tarisznyárod! – mondta az anyja.

Ősz volt, buja színekben pompáztak a fák. Már sárgultak a bokrok levelei, a mogyoróbokrok sötét barnáját sárguló nyírek tarkították, fent, fennebb, a kapaszkodó hátán vörösbe hajlott a bükkök barnája, zöldellő fenyők színezték!

Az ösvény ott kanyargott végig a patakmeder fölött, a dombkaraj oldalán, kövek, kiálló gyökerek tarkították. Lentről felhallatszott a patak csörgedezése, az ösvény két oldalán neszeztek a fák halkán, finoman.

– No, ösvény, velem aztán ne játssz, be ne csapj! Nem bántalak én, csak megyek rajtad szépen, jó? De aztán odavigyél nagyapóhoz meg nagyanyóhoz!

Aztán megszólította a fákat is. Ekkor már emelkedett a dombhát, egy-egy bokornál, furcsa, göcsörtös ágú fatörzsnél megállt, nézte-nézte őket, aztán:

– No, hát – mondta –, hogy te milyen bozontos vagy! – Majd: – El is nevezlek, mostantól te leszel a Bozontos fa. Megértetted? – Miközben nézte őket, egyre több fa vett fel valamilyen különös alakot: – No, te fa! Mostantól Te vagy a Csikófa! – mondta egy vastag száraz ágakkal nyújtózkodó fának, amely ágaival áthajolt az ösvény fölött, s lóalakat vett fel. Egy kósza fenyőfán mókusz ugrált, rászólt a fára: – Mától te leszel a Mókuszfa. Értetted?!... Hé, te – mondta a göcsörtös bükknek –, te miért nem vagy sima, mint a másik?... Miért van annyi sok ág rajtad, te gyertyán! Téged ezután Bokrosfának hívják, hallod. Te pedig Csapkefa leszel – mondta a tövisbokornak. S mert meg akarta fogni az ágat, az pedig megszurta: – Van szíved, te fa?... Rebbenőfa, pislogófa! – mondta a nyárfának, amelynek minden szélfuvintásra csak úgy rebbentek a levelei.

Még később leállt a kövekkel is beszélgetni:

– Kutyakő, te, nehogy megüsd a lábam!

Ment a hús, árnyas kaptatón, s mikor elfáradt, rászólt a tarisznyára.

– El ne menj, csak lemegyek a patakhoz inni egyet.

Elindult a patak fele, visszaszólt: – Itt maradj, jó? Mindjárt jövök – fordult vissza, még akkor is, amikor a patakmeder mellett állt, s húzni kezdte a cipőit. Hallgatta a neszező erdőt, a susogó fákat, csodálatos volt, ahogy mondott, csacsogott, csilingelt a patak. A víztükörben játszott a fák árnyéka, az ágak közt aláhulló fény játékosan csillan a vízben. A színek csak úgy tobzódtak. Nézte őket, tarajos, fehér fodros vízhullámok rohantak el, le a házuk fele:

– Vigyázz, víz – mondta –, mindent tudok rólad, ha elmondod anyukámnak, én is beszélek rólad! – Először csak a lábujjait mártotta bele, aztán bele is lépett. Langyos, puha, simogató volt a víz a partszélen.

Megmosta a lábát, majd játszadozva tapicskolt a partszegélynél. Itt melegebb is volt, a kövek meg csúsztak, hozzásimultak a talpa szívéhez. Egy kisebb, part menti tölcsében, ahová besütött a nap, meglátta az arcát is. Elgyönyörködött magában! – Szép vagy, kicsi Réka – mondta. – Milyen sűrű a hajad! – Aztán bennebb ment, a tenyeréből tölcsért formálva ivott. A hús, hideg víz simogatta a tenyerét, ahogy belemerítette. Sokáig játszott így, már-már meg is feledkezett, hogy hová indult.

– „Lizike”, rossz vagy! – szólította meg magát is, mert a nagyapja s nagyanyja valamilyen oknál fogva néha-néha Lizikének hívta. – Nagyanyó vár. – És elképzelte azt is, amikor majd megérkezik.

– Egyedül jöttél, lelkecském, egyem azt a csöpp szívedet, anyádnak hogy volt lelke elengedni csak úgy magadra? – csapja majd össze a tenyerét.

– Nem félek én – mondta magának –, tudom az utat.

Neszezést hallott, fölnézett arra, ahonnan jött a hang, s hát mit lát? Tőle pár méterre a patak partján ott volt a lovuk, a szelídbarna Ráró!

– Ráró, hé – kiáltotta –, itt vagyok, ni! Én vagyok Rékácska!

De a ló nem vett tudomást róla. Egy pillanatra fölkapta a fejét is, hosszan, nagyon hosszan nézte, majd újra ivott. De amikor elindult feléje, s már közelebről szólított, megriadt. Egy nagyot ugrott, majd csörtetve beszaladt a sűrűbe.

– Hé, te! Ló! Nem ismersz meg? – kiáltott utána.

El is panaszkolta, amikor kiért a hegytetőre, s meglátta a nagyanyját:

– Láttam a Rárót, s nem ismert meg! – mondta.

– Hol? – csodálkozott rá a nagyanyja.

– A Kutyakőnél – mondta. – Lent a patakmederben.

– Milyen kőnél? – nézett rá a nagyanyja. – Az hol van?

– A Csöndszigeten felül egy kicsivel. S mert látta, hogy a nagyanyja még mindig nem érti: – Ahajt ni, a Csapkefa után!

– Jól van, no – mondta a nagyanyja –, értem már!

– Majd: – Anyád megbolondult, hogy el mert engedni így egyedül?

A fejét a melléhez vonta, szorította.

De nem mondta meg, hogy amit a patakban, a lovuknak, a Rárónak hitt, az őz volt.

– S nagyapó? Papó, hol van?

Nagyon szerette a nagyapját. Valahányszor csak meglátta őt, bármilyen munkát végzett is, rögtön abbahagyta, a térdére ültette, s miközben ringatta, ahogy mondta, elgyönyörködött benne. – Gyere, Lizike, egy kicsit csücsüljünk! – mondta.

– Eridjen, no! – mordult rá a nagyanya a nagyapjára: – Ne bolondítsa azt a gyermeket!

De bolondította ő maga is. Ahogy meglátta a bokrok közül előtűnni vékonyka, bakancsos alakját, már kente is a zsíros kenyeret, s cukrozta. Azzal várta.

– No, találd ki, mit adok neked, Lizike? – mondta. – Lám, no, kitalálsz-e, kicsi Réka? – Majd: – Máskor, ha állatot látsz, ne barátkozz! – fűzte hozzá.

– Ugye megígéred?

– Meg, meg!

– Ne szólíngasd és ne közeledj!

– Jó, jó!

– De így legyen, hallod, ne közeledj! Csak kiálts rá jó erősen!

Idáig ér az emlékezésben, amikor váratlanul kimondta az addig lehetetlennek hitt szavakat:

– Hanga eltűnt!

– Ki? – kérdezte elkerekedett szemekkel, sötétülő arccal az apja, mintha nem hallotta volna jól: – Ki?

– Hanga!

– Hanga? – nézett föl rémülten az anyja. – És nem vár választ, felel is rögtön rá: – Az nem lehet igaz! – mondja.

– De!

– De hát hol?

– Budapesten!

A varrnivalót az ölébe ejti, belebámul a szoba csendjébe, majd megrebbenve, de erélyes-kimérten azt mondja:

– Itthon el ne mondd senkinek se!

– Maguknak sem akartam!

– A Karda Emmáé is eltűnt! A Rozi! – szólalt meg az apja. – Elvitték kurvának!

– Először azt mondták, táncosnőnek viszik, s aztán ez lett belőle!

– Itt dicsekedett le s fel, és lám!

– Ami rossz volt odaát, mind átért ide is – mondta az apja –, csak a jó nem akar.

– Mintha ördöge lenne a világnak, csak a rossz árad!

– Sejtettem én, hogy valami takargatnivaló volt a vallatásoddal! Már a múltkor is mondtam apádnak: ez a Réka valamit takargat! De hát ő úgy hisz neked, mint az imakönyvnek, nem lehet beszélni vele. Pedig mondtam: hát nem látja, hogy tönkrement, milyen rozoga? Ma ilyenek mind, válaszolta, nem látja, hogy a nadrág nem éri a fenekük egynek sem!

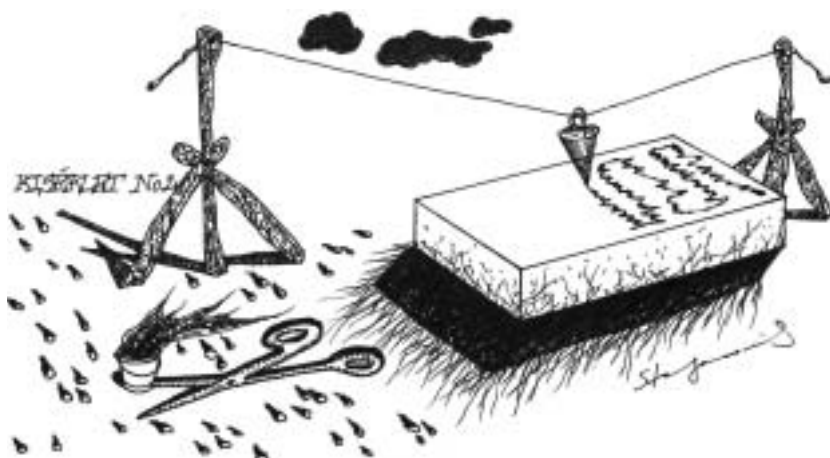
– Nem takargattam én semmit, csak nem akartam a magam gondját a maguk nyakába varrni. Nem akartam tetézni a tornyosuló bajt! A mi szeges keresztünket a maguk vállára tenni, hogy a bánat fészket rakjon a maguk gondjaiban is. Hisz néha már-már olyan voltam, mint a holdkóros!

– Csak el ne mondd senkinek – rezzent magához újra az anyja –, a föld alá süllyednék. Annyit dicsekedtem.

– Azért is nem mondtam... Elpusztítom magam szegyenemben, mert nem maradt más semmi hátra. Tamás olyan gyenge, mint a hajló fűszál, tőle, nem várhat vigasztalást, oldást az ember, ha csak teheti, somfordál ki a lakásból. Úgy tesz, mint aki elfoglaltságot keres magának, holott tudom, alig várja, hogy kiosonjon a kapun, fölhajts on egy pohárral.

– Ó, te szegény – mondja az anyja –, hát miért nem jöttél már eleve ide, elfelejtetted, hogy ki szült, hisz ha soha, sehol nem lenne helyed, itt akkor is lenne...

– Gyere csak, gyere, nemcsak a szeretetet kell megosztani, ha baj van, a gondot is, lányom! – fűzi hozzá az apja.

Kísérlet №2

LACKFI JÁNOS
Emberszabás

(Az érző)

*Nem is sejtet, mi megy végbe ilyenkor bennem,
vagy pontos tudomásod van róla, csak nem érdekel,
mész a magad útján fütyörészve, mindig is ilyen
érzéketlen voltál, gyanakodnom kellett volna,
amikor még udvaroltál nekem, és elsétáltunk
amellett a felfordult gerle mellett, piros lábai égre
meredtek, fél szárnya legyező-formán kinyílt,
feje nem volt, csak véres nyakcsont a helyén,
fotó-pontossággal vésődött belém minden részlet,
lehunyom a szemem, és ennyi év után látom
magam előtt azt a szerencsétlen madarat,
ha akkor kérde bárki, nem tudom megfogalmazni,
mit várok tőled, de ha valóban az lettél volna,
aki vágyaimban, hát magadhoz vonsz és átölelsz,
szünetjelet teszel ki a kettőnk történetében, majd
szó nélkül kézen fogsz, sarkon fordulsz velem,
fájdalmam és az ismeretlen, új úti cél sejtelmes
mámorában úszva követlek, tudom, hogy minden
új útra tér, gyertyafényes, intim teázóban
kötöttünk volna ki, egymás kezét fogva, elgyászolva
mindazt, ami pár dekagramm ismeretlen madárba
belefér, testnek romlását, rettentő magányt,
felszámolt gyerekkort, macskamód ránk leső időt,
előre és utólag mindent, talán még a teához kapott
keksz is a csésze peremén marad, ehelyett vonszoltál
tovább érzéketlenül a török vendéglőbe,
vadállat módjára tömte magadba kettőnk girosszá
szétszabdalt galambhúsát, kifordult a gyomrom
tőle, kifordult egész lényem, nem kellett kedvencem sem,
a joghurtos padlizsán, vállat vonva bekebelezted
azt is, nem lestél be a színlelt, de közömbösséged
miatt valóságga élesedő fejfájás kulisszái mögé,
ha nem így lett volna, nem bántanál meg folyton
szilánkos szavakkal, birtokló mozdulatokkal,
perverz célzásokkal, nyers paranccsal, társaságban
rovásomra elsütött élcekkel, nem játszanál össze
hátam mögött a gyerekekkel, anyámmal, mintha
klinikai eset lennék, látnád, hogy lenyúzott bőrrel
állok és vacogok a semmi közepén, és minden
érintés felrobbant.*

IANCU LAURA

Boldog II. János Pálhoz

*Elhiszem, atyám,
 hogy a Vatikán
 kétezer éve
 kékülő vállán
 nem fért több rőzse.*

*104 utadon
 örvényt kavartál.
 Miféle békét
 hittél, nem tudom,
 szláv szívvel, vakon.
 Két zabolátlan,
 örök háborút
 gyűrűző folyót
 intél asztalhoz,
 és követeled
 a kézfogót az
 Úr vacsoráján,
 népek s vallások
 bús lakomáján.*

*482
 szentet avattál,
 boldogjaid közt
 13-
 38 lélek,
 reggeltől estig
 nyelvén az ének.*

*Galilei és
 a protestánsok,
 a holokauszt
 és a keresztes
 háborúk, végül
 a zsidók lázas
 árvái, atyám,
 megbocsátottak
 haragjuk napján.*

*Elhiszem, atyám,
 1054
 jaj, a szakadás
 szégyenfoltja fáj
 neked. Trónfosztott
 Úr szolgálóinak
 hű szolgálója,
 ellátogattál
 Romániába,
 kétszer a szomszéd
 Magyarországra.
 Jaj, elnémulok
 tetteid láttán!*

*De lám, most hallom:
 csodát, csodát vár
 a Vatikán, hogy
 szentté avasson.*

*Nem tudom, atyám,
 van-e még idő,
 s félsz-e még vajon
 keresztet vetni,
 amolyan áldást
 osztogatni a
 Szeret-menti nyílt
 sírokra, hol a
 túlélők néma
 szava nem ének
 és nem hozsanna.
 Pólyába takart
 mind. Légy óvatos!
 Hazájuk fehér
 lepel, álmukból
 jaj, ne riaszd fel!
 Kereszteld, ha él!
 Meghalt? Temesd el!
 Félsz-e még vajon,
 vagy már csak hiszel?*

Örökség a határon

*Ma este könnyebb lesz. Könnyebb.
Hetedik napja mondom,
egyre közelebb
vonszoló
otthonról hozott ólomkeresztem,
és többé nem leszek idegen.
Nagy tél volt akkor is,
amikor befújta nyomodat a szél,
hozzám nőtt,
elvadított az ébrenlét.*

*Hány szóval mondtam,
hogyan kereslek,
hány istennek volt érkezése,
világtól világig tartott szülőföldje,
népet vert, határt gombolt le,
mintha csak téged kerestetne
Heródes, a helytartó.*

*Hová menetelnek, akik
kinőtték hazulról hozott rongyaik,
az igéket, az ólomkeresztet?
Sokadik napja, egyre közelebb
viszik, de meg nem érkeznek.*

Újabbán

*Hazakísérem minden este
A bőgő földet ringató anyámat,
Újabbán nem tudja, hol keresse,
Hol találja a szülőházat.
Szőnyeget hajt az unott hóesés,
Ha keze volna, fehérbe takarná,
Egy szál ingbe, hogy megfagyjon, és
Reggelre harmattá altatná.
A kapuban még megölelem.
Ágynak esik, és értem mond imát.*

*Kit őrzök? – kérdik. Azt felelem,
Hogy megvirradjon, az éjszakát.*

FEKETE VINCE
*Vargaváros**A vesztesek*

*Jöttek a vesztesek, megérkeztek a vesztesek
hosszú sorokban, ott toporogtak már a kapuknál,
már a város kapuinál voltak, ott toporogtak, olyan
volt a szemük, mint a kiszáradt kutaké, olyan volt a
ruhájuk, mint a vetkőző vadak bundája, elővánszorgott
egy vézna öreg közülük, elővánszorgott egészen a
kapukig, halkan kopogott rajtuk, halkan megverte a
súlyos tölgyfakapukat, kik vagytok, kérdezték bentről,
kik vagytok, és mit akartok, mi vagyunk a..., mi vagyunk...,
válaszolt az öreg, nyissátok ki a kapukat, annyi év után,
lám, hazajöttünk, várjatok, szólt egy hang belülről, várjatok,
majd suttogás, ideges beszéd hallatszott a falakon túlról,
aztán visszajött az, aki az előbb szólott, menjetek innen,
járjatok békével, nem innen mentetek el, nem voltatok
soha e város lakói, nem ismer senki titeket, menjetek csak
az utatokon, ma nincs kapunyitás, mondták fentről, a
falakról, csak holnap lesz, csak holnapután lesz, csak
azután lesz, nem tudunk várni holnapig, akkor menjetek,
mert holnap se biztos, és holnapután se biztos, és azután se
biztos, és akkor megfordultak a vesztesek, megfordultak
a súlyos szekerek a nagy, abroncsos ládákkal, megfordultak
a vesztesek a földig érő báránybőr bundáikban, posztószáru
csizmaikban, felkapaszkodtak a láncokkal rögzített vásáros
ládákra, a kőberes szekerek tetejére, a ténsasszonyok a két-
személyes szekérládákra, a szekeresek mellé, a szekeresek
elkapták a saroglyáról a gyeplőt, megbökték a báránybőr
sapkát a fejük búbján, és a lovak közé legyintettek az
ostorukkal, azok pedig indítottak, a szekerek csikorogva
mozdultak, az egyik lemaradt fickó kivált a kapuk előtti
csoportból, elkapta a saroglya végét, s egyetlen szökkenéssel
a ládák tetején termett, majd elfészkelődve a menetiránnyal
ellenkezőleg, szomorú arccal búcsút intett a falakon állóknak,
micsoda egy népség, micsoda egy népség, hallatszott bentről,
a falakról, mialatt csendes sorokban a vesztesek a százados
hegyeik felé elvonultak.*

A világ menete

Meg akarták érteni a világot és annak a menetét, de nem lehetett kivenni semmit az apró, érthetetlen ákombákomokból, ami a lapokon volt, próbáljuk másképp, mondták, próbáljuk másképp, visszhangozták sokan, van-e egyáltalán valaki, aki értené, kérdezték többen is, kérdezték most már nagyon sokan, néhányan jelentkeztek, de csúfos kudarcot vallott mindenik, nem is betűk ezek, hanem rajzok, mondták többen, nem is betűk, akkor jelentkezett egy vénséges öregember, kezébe vette a lapokat, hosszasan silabizálgatta a betűket, elmélyülten gondolkozott, majd halkán megszólalt: a világ menete, fiaim, de akkor hirtelen egy erős szél jött, és felkapta mind a papírlapokat, ott szálltak, röpdöstek a város falai fölött, nézték mindannyian, a világ menete, a világ menete, ismételték, a világ menete, fiaim, és néztek az elszálló papírlapok után, olyan hangerő jött, hogy percekig nem lehetett hallani semmit, csak az öreg száját lehetett látni, ahogy mozgott, ahogy némán beszélt.

De hova?

A főtér körül a fák, a bukszusbokrok s az épületek alkonyi fényben úsztak, amikor az evezők a hullámokba csaptak, gyorsabban, szólt a parancs, gyorsabban az evezőkkel, s a korbáccsal végigcsapott a meztelen hátakon, mert az életben oda nem érünk, a szél is felkelt, a hullámok is egyre nőttek, oda kell érniük hajnalig, oda, mert ha nem, de hova, de hova, kérdezték az evezősök.

BALÁZS GÉZA
A néma falu

Falusi pihenésre hívják a városi ismerősöket az Aggteleki-hegység egyik eldugott településére. Tiszta levegő, csönd, nyugalom. Pompásan felújított régi ámbitusos parasztház, udvarán csodának számító, négyfunkciós, egyszerre kemence, tűzhely, füstölő és grillező, egykéményes kerti tűzhely. Készül a kenyérlángos, a kemencében főtt húsleves, a székelykáposzta, a rántott nyúl, a petrezselymes krumpoli. Étvágygerjesztő után falatozás a friss levegőn, koccintgatás, történetek a faluról, mely a hőségben némán öleli körül a városi társaságot.

Jó, egyben nyomasztó itt a csönd. Reggel nem ébreszt kakasszó. A faluban alig akad csirke és kakas, disznó és tehén még annyira se. Bár itt a közelben még kísérletezik Józsi bácsi tehenekkel, de a tejet nem tudja eladni, a húsát is csak a szlovákok veszik meg, majd feldolgozva visszahozzák. Nem csak a tejjel és a hússal van gondja. A harmadik szomszéd, visszatelepült városi, aláírásgyűjtésbe kezdett, mert hogy a tehenekre jönnek a legyek. A földet kevesen művelik, a szőlők elgazosodtak, a karókat eltüzelték. A földek nagy része soha nem látott városiak birtokában van. Még a kilencvenes években a kocsmában nekik adogatták el a falusiak a kárptólási jegyeket. Állítólag azért veszik föl az állami támogatást, hogy ugaron tartsák a földet. A kiskerteteket alig művelik. „A barcikai Tescóban olcsóbb.”

A falu kihalt. „Mit csinálnak az emberek egész nap?” – kérdezi a városi a rántott nyulat rágcsálva. „Nézik a tévét, és várják a segélyosztást.”

Mindenki munkanélküli vagy nyugdíjas. „Mire lenne leginkább szükség a faluban?” Munkára, felelik, szociális üzemekre, ahová az emberek elmehetnek dolgozni. Nemrégiben Edelényben varroda nyílt, négyszer jöttek el a faluba munkaerőt toborozni, de nem ment senki. „Majd fogunk buszozni hajnalban Edelénybe.” A szomszéd fiú elment Németországba munka után, de két hét múlva visszajött. Ezer forintos órabérért sem hajlandó senki rendbetenni a kertet. „Négy meggyfa termését kínáltuk a kocsmában üldögélő munkanélkülieknek: szedjék le, a fele az övék, senki nem jött. A ház felújításához Jászberényből hívtunk kőműveseket, akik reggel 6-kor kezdték a munkát. A faluban megszólták őket: ki az a marha, aki reggel 6-kor kezd munkához?”

A fagyaltnál tartanak. Autó fordul az éppen most csatornázott, ezért kicsit buckás utcába. Hangszórón hirdeti, hogy megérkezett a friss zöldség. A városi tréfának szánja: „Virágot is árulnak?” Persze, virág is kapható. Ahogy fogy a bor, sorban jönnek a dudáló autók: friss kenyér, gázpalack, krumpoli, mozgó süti. Néha vietnami halat is hoznak. Lemegy a nap, a szomszédban felsívít a fűnyíró. Amikor szünetel, hallani, hogy a másik szomszédban dörömböl a lakodalmas zene.

Séta a faluban. Ez itt a bolt. Nehogy azt gondolja valaki, hogy hatkor nyit, ez csak fél nyolckor. Előtte senki nem kel fel a faluban. A városi ember napilapot venne. Szombaton nincs posta. Egyébként sincs napilap, esetleg Kiskegyed. A szomszéd faluban még posta sincs, nemhogy újság. Harminc kilométeres körzetben nem kapható napilap. Mi épült itt az utóbbi években? Semmi. Két mozgássérült parkoló, valami támogatásból. Egy mozgássérült van, persze kocsija nincs.

A legyek pimaszkodnak, rászállnak a maradékra. „Ne gyűjtsünk aláírást a tehenek ellen?”

Azt mondták, hogy a rendszerváltás egy-két év, a gazdasági rendszerváltás egy-két évtized, a kulturális-szellemi rendszerváltás legalább egy emberöltő. Legalább egy emberöltő. De ki gondolta volna, hogy visszafelé?

A záhonyi fordulat

A fiú 1956-ban kivándorolt szülők gyermeke. Svájcban született, ott járt iskolába, egy bankban dolgozik, szépen, bár kis akcentussal beszéli a magyar nyelvet. Egyedül él, jól keres. Egyszer szülei magukkal hozták Magyarországra. Fölfedezte, hogy vannak ebben az országban távoli rokonai, ismerősei. Az ismerősök meghívták egy Tisza-túrra. Nagy bátorságnak tűnt az elkényeztetett fiút a meglehetősen nomád körülmények közé elhívni. A Tisza-túra ugyanis maga a „vadregény”: erőpróba a természettel, némi nomád életmód, olykor lemondva a melegvízről, a nyugalmas alvásról.

A fiú jól érezte magát. Az út végén azt mondta, hogy máskor is jön. És jött következő alkalommal is. A Tiszán evezve, az esti táborüzeknél most már kifejtette, hogy itt megérzett, megtalált valamit, ami nagyon hiányzott neki. Nehéz szavakba öltetni. Feloldódott, kezdett barátságokat kötni.

A harmadik túráján történt, hogy a hosszú egyes szakaszok napján, Záhony felé közeledve az egyik pesti túratárs azt mondta, hogy a híd után, a bójánál, a hármashatárral szemben várják a barátai. Kikötnek ott egy órára, kicsit beszélgetnek, koccintanak, s csak utána mennek tovább.

A svájci fiú is velük tartott.

A bójához közeledve nagy sürgés-forgásnak voltak tanúi. Egy csapat készítette elő az agyagos lejárót, egy másik csapat fenn állt a parton, színes ruhákban, fényképezőgépekkel, pálinkákkal, mintha Kolumbuszék vagy maga Marco Polo érkezett volna. Persze, szinte mindegyik hajóson „póló” volt. Ha nem is Marco...

Csak egy kis időre állnánk meg, szabadkoztak, de nem volt menekvés. El kell menniük a közeli bungi-ba, ahol egy kis vendégség várta őket.

A vendégség nagyon szép magyar szó. Benne vannak a vendéglátók, azok, akiket vendégül látnak, együttesen a vendégsereg, no és a lakoma. S ha már magyar vendégség, akkor természetesen gulyásleves, ha Tisza-mente, akkor sokféle hal, és pálinka, és ukrán sör, és különféle konyakok... És találkozás kisvárdai, záhonyi, tuzséri ismerősökkel, gyerekekkel és nyugdíjasokkal, a Tisza-könyök kulturális életének szervezőivel, beszélgetés, anekdotázás, fényképezkedés. Közben elkomorult az idő: felhősödött és cseperegni kezdett az eső, s felhős gondolatok is előjöttek: csökkenő

gyermeklétszám, bezárásra ítélt iskolák, művelődési házak, felszámolt üzemek, elbocsátások, munkanélküliség. A vidám vendéglátó csapatban is vannak munkanélküliek, akiknek okuk lenne az elkeseredésre.

De hamarosan menni kellett, mert esőre állt az idő, és estére még Tuzséra kellett érni.

A fiú, az '56-ban kivándorolt szülők gyermeke semmit sem értett. Kik ezek az emberek? Családtagként fogadták? Hiszen nem is ismerik. Ez a híres magyar vendéglátás?

Egy napra rá már utazott haza Svájcba. Egy hónappal később egy kisebb baleset érte, ettől kiborult, nem dolgozik, kezelésre jár. Akik közelebbről ismerik, azt mondják, hogy a magyarországi út hatására megbolydult benne valami. Megérzett, megtalált valamit, ami kifordította eddigi kényelmes, nyugodt életéből. Leginkább az rázta meg, hogy mindaz, ami számára és a nyugati világ számára félelmetes, a jóléti javak elvesztése, a lecsúszás, a szegénység, a munkanélküliség ott van Európa határán, elérhető közelségben. És ezek az emberek nem félnek, hanem évszázados tapasztalatból, hagyományból táplálkozva dolgoznak, cselekednek, nem adják föl, és nem panaszkodnak, és nem várják ölbetett kézzel, hogy a Jóisten, Európa, a kormányok a segítségükre legyenek.

A fiú most nem ért semmit. De eljön jövőre is a Tisza-túrára. Ha képes lesz összeszedni magát.

ZSILLE GÁBOR *Újra csak költő*

*Úgy lennék megint költő,
a szavak megszállott szerelmese,
kinek joga van elnevezni a dolgokat –
a létezőket és kitaláltakat.*

*Úgy lennék újra csak költő,
a hold ámokfutó kocsisa
egy ismeretlen törvényű tájon,
ahol a tárgyak felülete tükörsima,
a dombtetőkön fény, és a kerekre csiszolt
lencséken át a tények pórusaikat látni.*

*Igen, kimérten lélegző pórusaikkal
ott feltárulnak mind a tények,
áttételek nélkül, és rend van,
ujjbegyem nem sebz fel egy papírlap,
testem nem nyeli el egy kráter.*

*Úgy lennék újra csak költő,
a hold ámokfutó kocsisa
egy fullasztó ösvényen, a tű fokán,
a túlélés tucatnyi módszerével
ebben a reménytelenül furcsa országban,
ezen a reménytelenül furcsa nyelven.*

CSONTOS JÁNOS

Irodalom

*Az irodalomnak az írás vetett véget.
 Oly boldogok voltunk a csapongó tűz mellett,
 ráolvasóinkat kántálva tudatlan
 pattogó-tekergő lángok ütemére.
 Majd vágyat éreztünk megcsípni a percet,
 rögzíteni az elfutót, mint zsákmányt barlang falán,
 ugyanúgy mondani, ugyanúgy érezni,
 hátha urai leszünk az időnek.
 Agyagba, kőre, foszló papiruszra
 róttuk fel remélt halhatatlan voltunk.
 Mennél több lett a jel, annál hatalmasabb
 a bizonytalanság egy-igazságainkban.
 Bizonyítékát körmöltük hitfogyatkozásnak,
 tévképzeteknek, törvény-inflációnak,
 s kézen-közön még a költészet is
 elveszítette csapzott, szent örületét.
 Az irodalom idővel így lényegülhetett
 köldökszemlélő öntörténetévé.
 Már nem szökhetünk vissza az ártatlan időbbe:
 a tűz elhamvadt, s az ó ráolvasók is
 értelmetlen kongnak a süket éjszakákban.
 Az ősbűn nem az alma volt, hanem a tinta.
 Mégis a könyvek, fóliánsok, fájlok
 dzsungelében forgatva csorbult macseténket,
 úgy érezhettük: az eltitkolt tudásnak*

*esőerdejében vagdaljuk az ösvényt.
 Évezredekén át ringattuk magunkat
 túlélni segítő szép illúzióinkban
 komor levegőjű akadémiákon,
 mint cifra uniformisú hadvezérek,
 okulárés tudósok háborút imitáltak,
 s hitték: mert írnak, s mert írásról írnak,
 befogadja őket is a Nagy Literatura.
 S ahogyan foszlott szét véletlen s akarva
 a töretlen Egész önáltató képe,
 úgy lajstromozhattuk veszteségeinket.
 Odalett a ritmus, mindenek alapja;
 útközben valahol a rímről is lemondtunk,
 mit – nem is emlékszünk már – úgy aggatott
 a puritán szövegre édes vulgáryelvek
 slágerpoétája; idejétmúlttá vált
 metafora-pemzli dús ecsetvonása:
 tárgyasultunk, ám elvesztve a tárgyat.
 Vissza a kályhához, a roppanó tűzhöz?
 Talán mindegy is már: újmódi varázslók
 új esztétikával s technológiával
 termelik újjá az ős-analfabéta
 egyensúlyt, a valaha-volt lélek-békét.
 Minden ötletünket, ime, kipróbáltuk:
 csak az égre nem róttunk kondenzcsik-verset.*

3 angyal

Építészet

A három dimenzióba bebörtönzött ember
 a viláért be nem ismerné a vereségét
 a Genezissel folytatott előnytelen küzdelemben.
 A negyedik D pedig sosem volt az övé:
 az időnek csak száználmas szakaszait kapta,
 ráadásul nem is délceg egyenesen, hanem íven,
 törvényszerű felszálló és leszálló ággal –
 rajta mulatott a fáradt humorú Isten.
 Maradt humán játéktérnek a tér,
 önkényes origóból szertefutó nyilakkal,
 mintha a naív koordináta-geometria
 képes volna elhelyezni és megnevezni mindazt,
 ami amúgy elhelyezhetetlen és megnevezhetetlen.
 A Teremtő dobta kesztyűt az építész vette fel.
 Előbb csak mérnök volt: vonalakat húzott,
 gúlát szerkesztett, boltívet eszkábált,
 generációkon keresztül művezetett, hogy közelebb
 jussunk a fenséges gótikus mennyekhez.
 Tette a dolgát, nem filozofált.
 Aranymetszést ügyelt és színharmóniát,
 méricskél, össze ne omoljék a híd,
 munkát adott a szent-komolytalan
 piktoroknak és szoborfaragóknak.
 Nem tudni, mikor ébredt öntudatra:
 talán amikor elfordult az Ég,

s a térben rekedt csupasz Ádám-fattyak
 ruhákba és falakba burkolóztak:
 ne dideregjenek az istentelen űrben.
 Attól fogva az építőmester
 pap lett és tanító, kevés szavú rétor,
 a győzedelmes anyag cinkosa,
 aki emlékszik még a szakrális korokra.
 Fekete garbóban, fekete zakóban
 ült a villódzó képernyők előtt,
 s miközben mindent módszeresen megépíttetett,
 amire a Gép csak módot adott,
 nem feledkezett meg a globális párbajról.
 A duellum most eldöntetlenre áll.
 Túl a tömegben, a mennyiség forradalmán
 az építésznek maradt még csöpp esélye
 S.O.S.-re, menteni szottyadt lelkeinket.
 Ő formálja át a teret helyé,
 a helyet az élet templomaivá.
 Ő hasítja ki a sosem-voltat a mindig-voltból,
 kijátszva nekünk rendelt töredék-íveket.
 Ami volt: örök; ami lett: esetleges.
 Csak a ceremóniamester tudhatja, miként
 merevülünk ki térben és időben.
 Háromdimenziós lakályos börtönünket
 csak az ő terrorizmusa rombolhatja le.

A szerelmes géométer

BOTH BALÁZS
Soproni anziksz

*Elöl a fürdőtelep bonvivánja
dagadó bicepsszel kacsint a nőkre,*

*ki gondolná, hogy egyszer két marék
szuvas csont se lesz belőle,*

*úszik a vasárnap délután,
egy tűzvirág-mellű fehércseléd*

*ma nem kapja el a szabadságot
baka kezétől kis kezét,*

*hullámot vet a víz, ahogy
a kereskedőné nagysád*

*komótos tempókkal a stéghez ér,
jeltelen tömegsírba kaparták –*

*pamutbolyhot havazó nyárfák alatt
cellulózra ég egy pillanat:*

*bár a labdával sivító gyerekek hadát
elvitte rég a szivroham, a rák,*

*most minden zajongva él,
habzsolni akar; osztódni vágyik,*

*és nem lát tovább csak az ételig,
vízből felbukó kacér vállig.*

Ronsard elveszett szonettje

*Ki a halál sötét völgyében járok,
szerelmem nevét véstem a kardra.
Nyár-szőke haja, melle két alma,
szépsége igéző, mint a najádok.*

*Tán így visz engem a kárhozatba.
Elűzi tőlem éjjel az álmat,
arca, mint lidérces látomások,
tán ezért virraszt bennem kacagva.*

*Kegyetlen játék ez, néma torna!
Süllyed a lélek piszkos habokba,
fullasztja idő, reménytelenség,*

*s kiért eped: a légkönnyű dáma
gyümölcsöt kér, vagy éppen sétálna,
és ragyog felette a mennyég.*

A próféta szól

Mert engem ékeltél ég és föld közé
törékeny létrafoknak,
hirdettem lángot, kénesőt,
pokoli víziókat.

Ötven napja lakatlan síkság
homoktengere éget.
Beszédemért, akár a leprást
messze kerülnek a népek.

De tudván-tudom, ki küldetését
körömszakadtig tagadja,
szerelmes lesz az ingó létben
egy szitakötő-pillanatba,

hogy hajszolja ráncvető éveken át,
míg a test a végső görcsbe dermed –
de a tar kősziklák között
velem mi volt a terved?

Az ágon csapzott keselyűk
gyűlnek. Elközelgett az óra.
Hasztalan hívlak, nem felelsz,
pedig te tanítottál a szóra.

C61H0

az éterszagú kékcsempés folyosók
várótermek hullámozó morájában
az angyalszárnyú köpenyekben
fázisokra oszló halál van

viaszszín arcok jönnek és mennek
a sarokban napröntgenezte növény
szimultán játszmák folynak
az onkológia sakktáblamintás kövén

tapaszok tűk és infúziók
enni kellene mikor az undor legyőz
itt naphosszat nem történik semmi
ködbe pólyálva áll az ősz

ködbe pólyálva áll az ősz
nem látni a szemközti épületszárnyig
de a félhomályban a gyötrelem
tetőtől talpig átvilágít

és lobog kering a csigolyákban
sejtromboló halálos áram

FALUSI MÁRTON

Holtomiglan alperes

Egy kávé megér a szerelem
 az Andrássy út hetvenkilenc alatt,
 s egy sonkás focacciát,
 mi tegnapról maradt.
 Egy kávé sem adnék házasságomért
 a Budaörsi út tizennyolcban,
 üzenj gyorsan,
 akarod-e a Szarvasi
 presszógépet megtartani,
 a postaládába mikor dobod be
 kulcsaidat, írd meg!
 Hiszen soronként változik a címzett,
 házszámoként vált irányt a koszorúér
 szívem Szív utcai domborművein,
 mire az újév
 fűszeres, bíbor Glühwein
 kortyaival kezd fűteni.
 Minden áldott reggel Presszót nyitok
 tovább vetemítvén a hevedert
 kipakolt, hideg titok
 bejáratán, lantatván bevedelt,
 drága
 rumosüveg fenekére hágva.
 Egy átkozott presszóra
 sem invitálok
 a holtomiglan alperes felet,
 kit főnöke, magas szeszfok koholtja,
 versem romkocsmájából
 elszeret.
 Lúdbőrözöm fém önkényuralmától:
 sarló, kalapács, ásó,
 kapa, nagyharang...
 egymástól a közös költségnél fogva
 választanak el napra nap.
 Félreteszek két kilowattóra
 fogyasztást vékony wolframszálba, jussom,
 késünk pengeélét, hogy ne csorbuljon,
 elfelezzük a rozskenyérszetben.
 Mondd, meddig lehet jogtisztán szeretnem?
 Egyedül a forradalmi acélék
 rozsdamentes az Ötvenhatosok terén,

és a gőzfelhőt sugdosó kávégép
 Teó romolthatatlan mosolyában,
 míg pultot mos oly zavartan s vidáman.
 Szárítójáról, mely színültig telik,
 leesik és ripityára török
 fehérén csillogó nevetése,
 egy-egy csésze,
 mikor ott ülök, szemközt véle
 a forgó-surrogó bárskéken –
 késleltetett találkozásokat
 szalasztok el ennyiféleképpen,
 megoldandó, ki miért és hogyan
 hibázott, mert bünt is jog teremt:
 más nő se viselné el természetem.
 Azt hiszed, mint szűkölő kutya,
 kaparom küszöbödöt,
 és hübriszt afféle juta-
 lomfalatként katarzis követ?
 Még ha jogodban áll is
 e gyomorkeserűt lefőzni,
 mit vársz, milyen banális
 választ tőlem:
 az én jogom nem ősi,
 hogy, mit szerelemre kuporgattunk,
 szakításra költsem?
 Nem tékozlok el, ne félj,
 veritékünk vér-gyümölcsét e csődben...
 Teó, tudod, kitől a szenvedély
 tovább lobog,
 nos, van közte és köztem
 valami, amelyhez nem férkőztem
 közelebb, ám ha boldogok,
 miattad, csak miattad lesziünk.
 Szerves tőzeggé bont mind e bűn
 és szervetlen vágy,
 mi belőlem téged kipurgált.
 Átmosva zaccá porladsz filterekben,
 aromádat szürcsöltem, lélegeztem,
 hogy éltesse, ha rútul
 vagy szépen belém pusztulsz!

Rekviem egy karácsonyért

In memoriam Bohn Edit

*Iramlik szíved az intenzíven,
gépeken tornázik sok kicsi szerv.
Égi körökre köt örök Isten,
kihajtva tüdődből holdnyi vizet.*

*Lassan ürül sejtekből a vér is,
pumpált szusz az összehajtogatott,
rossz gumimatracból. Jaj, ki érti,
ez a semmi lét mitől legnagyobb?*

*Kosztümöt öltöttél Szentestére –
táskádig bezsákolt, visszaadott
Szent László. Kis fokozatra véve
mikróztunk infúziós tasakot.*

*Dédunokádat nem, válasomat
megélhetnéd, ám fel sem áldozák
Jézust, ki nem sírt föl, meg sem fogant.
Torodhoz főztél töltött káposztát.*

*Negatívban iramodik szíved,
felhasított fényképek ideje.
Fekszel ráncatlanul, kifeszítve,
bekapcsol egy monitor, kifejez.*

*Házadra sár tapad, gyűrődik út.
Óriás Hold süpped közeledben.
Olyan iramban távolodj, simulj,
hogy elcsöndesítsen, fölemeljen.*

Csendélet

MIRTSE ZSUZSA
Camerilla obscura

A kis fadoboz, amely nagyanyám után maradt, zsúfolásig tömve előttem való életekkel. Fényképek, iratok, levelek emberekről, akik a vér homályos vonalán hozzám is tartoztak, helyszínekről, amelyeket az ő szemükkel látok most. Család füllelt verandán ebéd után, pókhasú nagynénik, nyaralások, kirándulás, jaj de vicces ruhában, nézd csak, az egyik képen még milyen kicsi vagyok! A levelek között van egy, amelyik utánam nyúl, nem hagy nyugodni. Gyűrögetem a kezemben, magammal akarom vinni a partra, ott akarom olvasni, ahol jó nekem.

Ne menj le a tóra *ilyenkor*, mondják – de vajon mit jelent az, hogy *ilyenkor*? Bámulom a túlpartot, a függőleges osztásokat az Apátság alatt, béke az érkezőknek, áldás a távozóknak, vénasszonyok nyara. Fürödni már nincs kedvem, levetközni sem, a viharjelzés hármaskorátú, inkább csak kuporgok. Most még jó az ég, a fények már nem bántóan élesek, erre akarok figyelni, jól megjegyezni ezt a néhány napot, eltenni szűkösebb időkre, mert ha nem vigyázok, veszik a kalapjukat, és elmennek a nyár után.

„Én, Haáry Julianna egy megsárgult fénykép vagyok az idő falán, a fiókban, véremből származottjaim emlékében; lakhelyem vagyon Komárom vármegyében, a Haáryak rég lepusztult kúriájában. Azóta, ahogy testem is, a házam is az anyaföldé lett. Már csak emlék vagyok, de emlékként itt nézek rád a faladról, lelked legsötétebb kamrájából, és majd, amikor a fiókodból, irataid alól előhúzod soraimat, tudd: neked írok. Neked írtam.”

Hárijulkát jól ismerem, születésem óta néz a falról rám. Hangját sosem hallhattam, betűit nem olvashattam, de képe gyerekkoromtól bekeretezte az életemet. Bölcsőm körül nem jótünetek ólálkodtak, hanem ő. Miatta nem kívánhattam rendes életet magamnak, mert a rendes életnek magasan záródik a nyaka, az én életem pedig nem záródott sehol. Kívántam hát ölelést, a fejreállított időt, szünetjeleket a tájba, amikor felfejtethem talán magamnak, hogy miből vagyok. Makacsul hittem, hogy *ott* vagyok otthon, a kölcsöntörölközők, a félreeső órák dimbes-dombos tartományában. Nem akartam lete-

lepedni, birtokot verni – nyitott mondat akartam maradni. Minden élet jó valamire, talán az enyém is, gondoltam, és számolatlanul dobáltam óráimat.

Nincs egymással elszámolnivalónk, mondtam az időnek, nincs közöd hozzám, kiabáltam a konok öregasszonynak a falon, de feloldást sem az idő, sem a tekintet nem adott.

Én levettem, apám visszarakta őt. Ott a helye.

Ki vagy te ott, kérdeztem tőle, és miért nekünk van közünk éppen egymáshoz? Nem válaszolt, ahogy nem válaszoltak soha azonnal egyetlen kérdésemre sem. Lassan, az idő ágbogaiból kellett kibontanom a válaszaimat.

A kert aljában ketten voltunk csak. Nem figyeltek ránk, magunkra figyeltünk.

– Akarod? – suttogta, piszkos volt a karja. Gyerekkéz, szétkenődött idő, belőlünk hízott a nyár.

– Akarom... – suttogtam, de nem igazán tudtam, mit is.

– Akarod? – kérdezték évek múlva, jól tudtam már, mit.

Persze, hogy akarom, gondoltam, mi mást akarnék, hiszen ablak nélküli szoba vagyok, és valahol mégiscsak be kell engednem a fényt.

Soha, gondoltam, hiszen hogy akarhatnék bármit, lesötétített ablak vagyok, amelyen keresztül nem tud betörni a fény. Ég a gyertya, ég, énekelte nagyanyám a gyerekágyam fölött, de bárhogyan égtem, bárhogyan éltem, kizártak mindenhonnan, bármibe fogtam, rontott kísérlet volt. Nem tudtam együtt lépni magammal. Aki nem lép egyszerre, nem kap rétest estére, éhes vagyok. Minden életnek, minden léleknek vannak sötétkamrái, amelyekből az emlékezet hívja elő a képeket.

Haáry Julka is az egyik sötétkamrámból volt. Az ő sötét dobozában láttam meg nemszeretem emlékeim képeit. Nem szerettem őt sem. Félelmesnek találtam az időtlenség szagát, amely belőle áramlott, a nyakráncaiból, hiába fedte őt üveglap, mindig ezt éreztem, ahányszor csak megálltam vele szemben. Dohos szagot gondoltam hozzá, pinceszagot, öregasszonykendő-szagot. Az soha eszembe nem jutott, hogy valamikor jó lehetett odabújni hozzá, hogy valakinek boldogságot adott az, ami a dohos szag előtt volt. Aki elment, ahhoz nem bújunk oda.

Sokszor néztem, nézegettem az öreg arcát az öreg képen. Néztem mindig, ha jó volt, ha baj volt, mert

azért mégiscsak vonzott a sehová nem tartó tekintet, az árnyék a szem körül, a konty, amelyet már nem viselünk, a magasan záródó ruha. Vajon meddig hordhatom még kibontva a hajam? Mélyen ül a szem, kemény a derék, rózsakarokat itt ne remélj. Figyeli minden léptemet. Megnyugtatóan és megváltoztathatatlanul öreg. Öregebb, mint a babáim, akiknek tövig vágtam a haját, amikor csúfot üttem belőlük, mert aznap nem szerettem őket, és akkoriban gyakran „aznap” volt. Most ők a polcom szélén, megcsúfolva ülnek, amott meg az a másik, lógva a falon. Őriznek üvegszemeikkel mindannyian.

Mit vársz el odaátrol, ugyan tőlem mit akarsz? Te ott vagy, én itt vagyok. A kettő között törésvonal. A két világot nem köti össze semmi, gondoltam, ahogy azt is, hogy mondhatok róla bármit is, úgysem hallja, nincs is már füle. Egy fél medencecsont, annyi sem maradt belőle.

Fadobozba tesznek, onnan is kivessznek, menjünk, záróra van, kérincsélem apámat, sok a dolgom, tényleg mennék már, kérlek, ne kelljen mindig *ide* kijönnöm, minden évben újra és újra gyötörsz ezzel, miért, miért? Mi közöm mindehhez, hiszen már nem lakik itt, itten senki sem lakik, ez a fadoboz üres, csak a te fejedben van teli, hallod, papi! Egyszerre senki sem lehet több helyen. Ez csak egy temető, nem érted?

Nincs köze hozzám, sosem láttam, azt sem tudom, kiről beszélsz, kiabálom nagyanyámnak – keze ölébe hullva lóg.

„Születtem az Úrnak 1836-dik esztendejében, harmadik leszármazottként, első leányként. Fiatal vagyok, tömött, hosszú hajjal, örökké ölelésre nyíló karokkal. Tudom, hogy lányutódként nem tartanak számon engem, mert nem adom tovább majd a Haáryak nevét. Még szerencse, hogy két testvérbátyám már megszületett, mert egyébként azt kellene írnom apámról, hogy mag nélkül halt meg. Különös elképzelnem, hogy egyszer majd nem leszek, hiszen testem mohó, szájam édes és nedvesen nyíló – jó nekem az élet. Jó vagyok az életnek.”

Hohó, álljunk meg, ezt ne csináld velem, hárijulka, ez nem ér! Legyél csak visszafordíthatatlanul öreg! Vénasszony, banya, öreglány, kár belé az élet, kell a fenének már, kiszikkadt radír, háromnapos kalács, foszló kelme, bármi, de ne fiatal lány. Az már sose

légy! Olyan jól belegyömösöztelek a fadobozodba, most már ne borítsd fel mindazt, amit rólad hiszek! Most egyszer csak itt vagy, megint, itt vagy a kezemben, miért írtad meg ezt a levelet, ki kért meg erre – és én mit tegyek veled? Nekem könnyebb elképzelnem téged úgy, ahogy szeretnék. Tudod, ahogy a fényképedről megismertelek. Megismerni véltelek.

Nem tudom, milyen világ volt akkor, néha azt sem tudom, milyen most a világ. Itt vagyok, itt, most, hármasszámú viharjelzés mellett, szeméttel teledobált parti homokba takarózva, mindent elmaszatoló tenyérrel, s látom a túlpártot. Érted? Én még látom az osztásokat.

Fiatal *én* vagyok, éhes is *én* vagyok, nem hallod?, mindig éhes, éhen halok, adj enni magadból, átharapom a torkodat!

Nem válaszolsz, persze, megint hallgatsz. Nézel azzal a szigorú, hideg szemekkel. Tudni akarom, hogyan haltál meg. Jogom van, hiszen a véredből vagyok. Hallgatsz megint. Egyen meg a fene.

De tényleg, mondd csak, Julka, hogyan mentél át? Méltósággal? Nyüsztelve, szűkülve? És szóltak neked? Tudtad előre a pillanatot? Volt idő össze-csomagolni, folyót kalapszélbe terelni, világot rendben magad mögött hagyni, vagy éppen csak bőröndbe mindent behajigálni, szeretőktől futva elbúcsúzni? Rendesen mentél el, vagy rendetlenül? És zárva volt-e akkor a ruha a nyakadon?

Ugye, nekem még nem kell, kérdezem, hiszen még nedves az ajkam, hiszen még nincsen rajtam összehúzza semmilyen kabát.

Hinni akartam, hogy engem majd valahogy itt felejtenek, de ha mégsem, hát az olyan sokára lesz, hogy addigra már úgymint unalmas lesz minden, még a cserebogaraknak sem kellet majd, nem repülnek a hajamba, és nem fognak félteni tőlem senkit sem. Én is varjúnéni leszek, hess, madár! Fadobozt pedig senkire sem hagyok. Időmarta képeket sem, engem csak ne akasztgassanak le meg fel a falon. Szépen elveszek magamnak mindent, ahogy tettem eddig is, vagy elkérem, igaz, ez eddig ritkán jutott eszembe. Akiben jártam, beléköltöztem. Ha nem volt a lelkében kiadó szoba, az egész házat elfoglaltam. Elszámolni senkinek nem tartozom. Neked sem, Julka, jól hallod.

Nézem az összeaszott arcot, érzelmek nélküli arcot – játékból húst és vágyakozást rakok a csontjaira, néhány percre visszaadom az életét.

Milyen lehettél, kérdezem, milyen lehettél? Szembe nézek, bele a szűk időrésbe, a sötétség hátfalán megjelenek mégis, sötét kamrácska ernyőjén a gyertyaláng, ott vagyok hát, mondom magamnak, aztán már sem én nem vagyok, sem ő, semmi nem fontos, csak a kettőnk közötti áthajlás, a kötőjel az időben, két pont között vérvonal hídja. Már nem félek a szemétől, árnyas tekintetének lugasában sétálok. Belenézek a víz tükrébe is, keresem magamat, de ott is csak őt látom. Magamat általa most.

„Ami rossz benned van, belőlem is hozod. Ami jó benned van, belőlem is hozod. Mindenem továbbadom neked. Szeretném úgy magamnál tudni az öröklétet, hogy ez időtlenségben veled osztozom, levelezem. Veled, akiről még nem tudom, ki vagy. Nem tudom azt sem, milyen vérek vegyülnek még ereidbe a Haáryakén kívül, de szeretném, ha te, akinek a kezébe kerül majd e levél, szintén nő lennél. A kötés, mely közöttünk van, mindennél erősebb: a vér kötöttsége. Ha elolvasod soraimat, onnantól kezdve nem lesz módod bárhogyan élni, bármit csinálni, mert örök elszámolással tartozol nekem, aki már nincs. Talán nem is volt soha.”

Fázom, borzol a szél, majd egyszer, majd egyszer, mondogatom magamnak, lesz még időm, ugye, lesz még időm. Most még eladom mindenem, hagyom széthordani magam, miközben nyomorultul félek, hogy saját záradékom leszek, hiányos szövegkönyv, üres mező, örök utolsó jelenet, holtvágány, selejtes példány, befalazott folyosó, mag nélkül pusztuló élet.

A levelet összesodrom, elengedem a tó felszínén, vizlát, hárijulka, jó hajózást, árásszon el a víz, temessen be a föld, engedj el, lásd, én is elengedtelek. Menni akarok, még és még, addig legalább nem gondolok arra, hogy a hangyák majd elhurcolnak engem is, amikor éhes lesz a föld.

Levél nincs. Elázott, sosem volt, ki emlékszik rá. Letagadom úgyis. De nem bánom, lóghatsz a falon. Jól megleszünk együtt, akárhol is záródik a nyakunk. A fadobozba pedig belefér még néhány kép, ha találok magamról valamit, a tiéd mellé teszem.

Menjünk, fogja meg a vállamat hátulról valaki. Menjünk, gyere, hideg van már.

Rendben, akkor tényleg menjünk, tényleg hideg van. Adsz majd valami forró teát nekem? Persze. És ha kitakarózom, betakarsz? Persze, csak gyere már.

KÜRTI LÁSZLÓ

körömfekete

*a tulajdonviszonyokkal úgy állok,
mint más a részegséggel: kialszom
magamból őket: krumplit a földből,
tíz körömmel fizetem meg az árát.*

*színjózan röggel becézlek magányra.
távoli, falra hányt borsó, kiszuperált
szervi életek vallomásaira gondolok.
gyomor, máj, belek labirintusaiból*

*megjósolható bármelyik magánéleti
rettenet. kiismerhetetlen jogi viszonyainkat
felfüggesztem a legelső imára.*

anyád kacsáját

*anyád kacsáját én eszem
karácsony negyednapján.
fertőtlenít az értelem,
részegre, mért tagadnám?*

*haza, ha jönnél, jól tudom,
lenne pár józan kérdés.
bántó már nem, de angyalom,
hűségem: személyes sértés.*

*imákra kulcsolt két kezdet,
kacsa, hogy lesz folytatás.
elhúztak évek, érkezhetsz
kitartóbb palimadár.*

ALFÖLDY JENŐ
**Költészet és valóság
 a hatvanas években**

A hatvanas évek elején kezdődött az a folyamat, amelyet négy évvel a forradalom elfojtása után konszolidációnak neveztek. Az évtized eleje siralmas képet nyújt a visszatekintőnek. Elszomorító volt a helyzet, ha 1956 nyarával, kora őszével hasonlítjuk össze. Az irodalomnak lényeges szerepe volt a forradalomban, s a költőket, írókat külön is megbüntette a kontraszelektációs irodalompolitika.

Ötvenhat tavaszától őszeig még napvilágot láthattak olyan lírai művek is, amelyek 1948 óta az asztalfiókban várták feltámadásukat. Ekkor, '56-ban jelent meg Weöres Sándortól *A hallgatás tornya*, Kálnokytól a *Lázás csillagon*, Jékelytől a *Tilalmas kert*, Nemes Nagy Ágnestől a *Szárzavillám*. E költők 1948-tól csak a műfordításban és a gyerekirodalomban hallathatták hangjukat. Juhász Ferencről *A tenyészet országa* (1956) és Nagy Lászlótól a *Deres majális* (1957) óta szintén csak a hatvanas évek közepén jelent meg új verseskötet. A forradalom leverését követően ezek a nevek megint évekre elsüllyedtek. De nemcsak ezek. A megtorlástól tartva sokan külföldre menekültek. Igaz, hogy a sematikus irodalom is eltűnt szem elől, de a „szocialista realizmus” lényegében továbbra is a hivatalos értékelés elvi alapja maradt. A revizionizmus még jó darabig főbűnnek számított, és ezen a címen Kossuth-díjas szerzőket is börtönbe zártak forradalmi tevékenységükért. A Rákosi-korban megkoszorúzott költők legjobbainak önmagára ocsúdását, verseiknek etikai és esztétikai megújulását vádként fordították vissza a szerzőkre. A forradalmat előkészítő, támogató és az ország újabb megszállása ellen tiltakozó költőket akkor sem felejthetjük el, ha korábban káros szellemű írásokat is közreadtak. 1960-ban nemzetközi tiltakozás nyomására engedték ki rabságából Déry Tibort, Zelk Zoltánt, Háy Gyulát s még jó néhány pályatársukat. Így is több mint három évet töltöttek börtönben. Fiala költőket is lecsuktak, például Lakatos Istvánt, Buda Ferencet, Eörsi Istvánt. Évekig tartó szilenciumra ítélték Illyés Gyulát, Benjámin Lászlót, Tamási Lajost. A költészet legnagyobb tekintélyei – az említettek

mellett Kassák Lajos, a prózaírók közül Tamási Áron – még jóideig „csengőfrászban” éltek, és megélhetési gondokkal küszködtek. Esztendőök teltek el, mire ismét napvilágot láthatott Illyéstől az *Új versek* című kötete – 1961-ben –, Benjámintól az *Ötödik évszak* – 1962-ben –, majd az erős új hullámot hozó, a bartokiság örvén együtt említhető Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri, Tornai, Fodor András új verseskötete. Legjobb költőink tehetségük öntörvényeit követték, de a korra így is rányomta bélyegét, hogy a költészet 1953–56-os társadalmi fölhajtó ereje megtört, illetve hamis irányba fordult.

A hatvanas évek elején új nevek bukkantak föl az ismeretlenségből, hogy betöltsék a hatalmas űrt, amelyet az eltűnt vagy eltüntetett költők hagytak maguk után. A sajtó és a rádió kampányszerűen akarta elhittetni a közönséggel, hogy „tisztákra” van szükség, akik „megértették az idők szavát”. Teljesítményükről élénk vitákat és álvitákat rendeztek. Voltak közöttük tehetséges költők, de ma már alig van rá igény, hogy műveiket újból kiadják és megemlékezzenek róluk. Pedig a *Tűztánc* antológia költői közül Ladányi Mihály, Garai Gábor és Váci Mihály az évtized elején még igen népszerű volt. Váciért különösen vidéken rajongtak, főként az ország keleti részén. E három költő neve antológiákba szorult vissza, leszűkült műszámmal, a kettős identitás költészetét később magas szintre emelő Mezei András pedig 1968 táján talált magára. A következő költői antológia, a *Tiszta szigorúság* konszolidáltabb képet mutat: több tehetséget is felvonultat, a később fényes pályát befutó Csoórit, Orbánt, Szécsi Margitot, Kalász Mártont például. Lázadozni is lehetett már, ahogy a verseiért-fordításaiért nemrég kitüntetett Baranyi 1962-es *Villámok balladájának* közönségsikere mutatja. Bemutatkozó kötete kétszer is megjelent nagy példányszámban, s ez csak Bari Károly első könyvével ismétlődött meg az évtized végén. De még fájdalmasan sok év, sőt évtized kellett ahhoz, hogy az irodalom viszonylagos szabadsága legalább az 1956-os szintet elérje. Megtanultuk, hogy bár fontos fokmérő a népszerűség, nem mindig működik egy ütemben az „idő rostájával”. Bella, majd Utassy vagy Tandori első kötetét ma is emlegetjük, míg Bari vitathatatlan érdeme – a cigány életérzés mint *sorskérdés* művészi megjelenítése irodalmunkban – ma nemigen hat. Mindamellát a hatvanas évek lírájának fogadtatására, egy-egy Illyés-, Nagy László- vagy Weöres-műsor tekintélyes közönséget megmozgató sikerére s a verskötetek nagy példányszámaira nosztalgiával gondolhatunk vissza.

A Magyar Írószövetségben, 2013. február 21-én elhagzott, a hatvanas évek irodalmáról rendezett eszmecsere szerkesztett változata.

Annak ellenére, hogy ideológiai értelemben is tanok dúlta terepen indultak a hatvanas évek, az évtized végére bebizonyosodott, hogy a XX. század egyik nagy korszakát éltük a lírában. A hatvanas évek derekáig még jelen volt és alkotott Kassák Lajos, Áprily Lajos, Füst Milán. A legszínvonalasabb kötetek között kézbe vehettük Illyés és a harmadik nemzedék – Weöres, Vas, Zelk s az évtized végén Kálnoky – új verseskönyvét. Olvashattuk Benjámint, Csanádi Imre, Szécsi Margit s az újhaldasok – Pilinszky, Nemes Nagy, Rába, Rákos, Lakatos, Lator – régen várt kötetét is. A legsikeresebb mű az évtized közepén, úgy érzem, Nagy László *Himnusz minden időben* és Juhász Ferenc *Harc a fehér báránnyal* című köteté, Weöres *Tűzkútja*, Illyés *Dólt vitorlájá* és Benjámint László *Tengerek fogságában* című könyve volt. Nagy László vezető helye az írott és íratlan népszerűségi listákon kitarthat még vagy két évtizedig, sokunk számára napjainkig, és a hetvenes évek eleje-közepé óta Csoóri neve is hasonló erővel visszhangzik mindmáig. Mellettük Pilinszkyt emelném ki, mint ma is erősen ható költőt. Válogatott verseinek könyve, a *Rekviem* (1963) befogadására sokkal jobban felkészült a közönség, mint a korábbi *Harmadnaponéra*. Nemes Nagy Ágnes új köteté, a *Napforduló* is esemény volt az évtized közepén. Weöres világirodalmi eseményszámba menő *Tűzkútja* és további kötetéi is megjelentek, de a hetvenes években előre haladva, az 1972-es *Psyché* sikere már nem volt arányban a mű kiemelkedő esztétikai értékével. A belőle készült film '79-ben csak rontott a nagy mű megítélésén. A költészet iránti érdeklődés a hetvenes években már ekkor érezhetően lanyhult.

A hatvanas évek során a fiataloknak nem volt könnyű a helyzetük ebben a több nagy generációt felvonultató mezőnyben, de bemutatkozó kötetével megjelent előbb Gergely Ágnes, Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Ratkó József, majd 1970-nel bezárólag Tandori, Utassy, Tóth Bálint, Marsall László, Szepesi Attila is, némelyik fájó késéssel. Napvilágot látott a hányatott sorsú költői antológia, az *Elérhetetlen föld* – a címadó vers Oláh Jánostól származik –, sokféle stílust mutatva fel, de közös céltól vezérelve: a hamu alatti parázs ébrentartásával megőrizni a Nékosz-mozgalom és '56 szellemét. Az 1968-as prágai tavasz hatása is ebben a gyűjteményben volt számomra a legjobban érzékelhető. Utassy-nak, Győri Lászlónak, Rózsa Endrének, Mezey Katalinnak és Kiss Benedeknek jelent meg egyéni könyve 1970-ig.

A '68-as nemzedék költője Petri György is, de az ő első kötete, Oláh Jánoséhoz hasonlóan csak '71-ben jelent meg. Az irodalom a lassanként helyreálló teljesség látszatát keltette, de ez nem volt igaz. Később derült ki, hogy még ebben a remekművek hosszú sorát felvonultató korszakban is milyen sokan hiányoznak. Külföldre szakadt hazánkfiainak kötetéi jókora helyet elfoglaltak volna a könyvespolcon, de őr tátongett a helyükön. Nem voltak jelen a költő Márai, Tűz Tamás és Határ Győző munkái, vagy a sokak által kedvelt Faludy György könyvei. Fiatalabbaké sem, akik már készen voltak a megmérettetésre, Papp Tibortól, Bakucz Józseftől Kemenes Géfin Lászlón át Gömöri Györgyig, Horváth Elemérig, Thinsz Gézáig. Jókora késéssel tudatosodott idehaza, hogy nem láthatók az elszakított területek nagy költői. Hiányzott a költészet élvonalába tartozó Székely János és Kányádi Sándor, Szilágyi Domokos és Farkas Árpád, Páskándi és Lászlóffy, Tolnai Ottó, Ladik Katalin, Tözsér Árpád.

A hosszú (de így sem teljes) névsornál is többet mond, micsoda stílári és eszmei gazdagság született líránknak ebben a nagyon nehezen kezdődő évtizedében. Együtt volt még, ha fogyatkozó is, a Nyugat minden nemzedéke, a népi irodalom nagy egyéniségei és folytatói, az ősit és a modernet egyesítők áramlata, a Babits-iskola és az objektív líra hívei – s az újítók izgalmas kísérletei. Az ötvenes évek végének és a hatvanas évek elejének dermesztő némasága és politikai kirakatirodalma után látható művekben testesült meg az értékeket hordozó magyar költészet. Barátaimmal olykor próbáltuk felsorolni a kor legkiválóbb költőit, és emlékszem zavarunkra: sosem érhattük be három, hat vagy tizenkét névvel – a bőség zavarában folytatni kellett a sort.

Emlékszem, hogy mi mindennek *ellenére* jött el a hatvanas évek közepére a költészetnek ez a gazdagsága. Csak 1956. november 2-án került napvilágra a kor legnagyobb hatású műve, Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című, hat éve kész költeménye, hogy aztán újra tetszhalálra ítélik egészen a '80-as évek második feléig. A hatvanas években nem egy költőt, író szilenciummal sújtottak vagy kitiltottak valamelyik megyéből, mint Csoórit, Ladányit, a novellista Galgóczit. Mindamellet az irodalom a kiegyensúlyozottság képét mutatta.

Csoóri Sándor az évtized második felében tette szóvá, hogy mi is *A kiegyensúlyozottság ára*, miért csonka, vagy miért csupán látszat az a szabadság, amelyet az irodalom sokszínűsége mutat. A hatvanas

években olyan hallgatóságos kiegyezés jött létre a hatalom és az irodalom között, hogy minden irányzat követői megjelenhetnek, ha továbbra sem tesznek szavá sorskérdéseket, olyanokat, mint az ország megszállva tartása, az '56-os forradalom, a külföldre szakadt magyarok helyzete, vagy a népbetegségeként terjedő öngyilkosság, az alkoholizmus ijesztő adatai. Ha tehát nosztalgiával gondolunk a hatvanas évek lírájának aranyidejére, vegyük tudomásul, hogy a szabadságnak mekkora híja volt.

A visszaemlékezésnek akkor van értelme, ha a mára nézve hasznos tanulsághoz jutunk. Nos, a hatvanas években sokkal-sokkal népszerűbb volt a költészet, mint ma. A művelődési központokban (Egyetemi Színpad, Fészek Klub, Kassák Klub stb.) telt házzal rendeztek költői műsorokat, és a lírát sokan nevezheték „vezető műnemnek”.

Erre a rangra régóta nincs szükség, a költészet rangjelzés nélkül is éppolyan becses, mint az elbeszélő művészet. De negyvenöt-ötven évvel ezelőtt a közönség főként a költőktől, íróktól várta, hogy az igazat kifejezzék, s a valóságot megmutassák. Mindez a hivatalos politika bírálata jelentette, az pedig még a nyolcvanas években is kockázatvállalást kívánt a szerzőktől, lásd Csoóri, Petri vagy Nagy Gáspár eseteit. Az anyagi és kiadási gondokkal küszködő költőkről szólva ma inkább áldozatvállalást mondanék, amelyet elvárni éppúgy nem lehet, mint annak idején a politizálást, de a költészet általában a kultúra iránti közönybe nem nyugodhatunk bele.

Ma elvileg mindenkinek joga van ahhoz, hogy belátása szerint írjon bármiről, bárhogyan, ha ezt méltányolható színvonalon teszi. Adminisztratív intézkedésektől nem kell tartani. De a sorskérdések egy része még mindig megoldatlanul mered ránk, s újabbak is fölmerültek. Meddig növekszik a szakadék szegények és gazdagok között, megállítható-e a munkanélküliség terjedése, felszámolható-e a korrupció és a bűnözés, nem marad-e frott malaszt a belső és az uniós demokrácia? „Jogállamban a pénz a fegyver” – idézhetem József Attilát, és a bajok gyökere ma még inkább itt rejlik, mint mikor a nagy költő leírta. Az álkultúrát monstruózus tévéműsorokkal, vetélkedőkkel állítja az érdeklődés középpontjába a televízió s a sok színes magazin, az értékes irodalomnak pedig, különösen a költészetnek, alig jut parányi hely. A minőségi irodalom szinte szóhoz sem jut a tömegkultúra lármájától és a giccstől, amely hamis ideálképet és életmodellét táplál be a fiatalokba.

A pénzvilághoz való viszony alighanem az első számú oka a költészet és irodalom megosztottságának. A megvesztegetéssel szemben ma nincs meg a kellő erő, amely '56-ban minden akadály, előítélet, csábítás és hasonlók ellenére összefogta az íróársadalmat. Az utak nem egyformán indultak – minden út egyéni út –, de a cél közös volt. Az '56-os tömegtüntetéseken együtt meneteltek és skandáltak követeléseiket a pesti és a vidéki diákok, munkások és értelmiségiek. S ahogy a főváros és a vidék mindenütt egyet akart, úgy az írószövetségi összejöveteleken, a Petőfi Körben és azon kívül is egyezett az írók célja: elsöpörni a diktatúrát, és megtalálni az utat a demokráciához. Az írók nagy többsége nem a kapitalizmust akarta visszahozni, miután a nép elkergette a moszkvai helytartókat. Bibó Istvánra hivatkozom: a forradalomról, amelynek hőse volt, úgy emlékezett meg, hogy a magyarok nem az alapvető intézmények közösségi tulajdonát akarták megdönteni. Jól képzett történészek mondják, hogy a *harmadik út* merő álmodozás – olyan világ uralkodik hazánkban, amelyet a nagyhatalmak közül az erősebb akar. A jelek szerint igazuk van – sajnos.

Egy pillanatra hadd tekintsek vissza még régebbi időkre. 1937-ben a népi írók vezetésével háborúellenes, a nagyipar és a nagybirtok demokratikus és igazságos kisajátítására törekvő nemzeti programmal állt elő a Márciusi Front. Az értelmiséget mozgósító mozgalom célja a nácizmus győzelme és a világháború miatt pusztává vágyalom maradt. Szép álmom volt, mint 1789 *Az ember tragédiájában*. Ötvenhatban a diákok 12 pontja lényegében a Márciusi Frontot újította föl. Ez a kísérlet is sikertelen maradt. 1989-ben a kádári örökségről *gazdasági okokból* önként lemondó kormány átadta a hatalmat a *gazdasági program nélkül* politizáló nemzeti demokratáknak, akik nem tudták megakadályozni, hogy a kormányzásról leköszönő szocialisták és a velük váratlanul szövetségre lépő, nyugati támogatást élvező liberálisok – akik a szocializmus megdöntésére oly büszkék voltak – szétosszák egymás és a behívott tőkészek között az ország javait. Azóta jól megvilágosodott, hogy a globális kapitalizmus mindenhatósága éppúgy nem vezet a lehetséges világok legjobbjához, mint az államszocializmus. A mulasztások jóvátételéül szükség van a nemzetre, kultúránk összetartó keretére, igazságszerető értelmiségre éppúgy, mint a közösség fő eszközére, az anyanyelvre. Ezt az egyszerű tényt lenne jó belátnia egész íróársadalmunknak – úgy talán feloldódna fölöttünk a mai, példátlan megosztottság átka.

LÓSKA LAJOS
A kísérletező géométer

Stefanovits Péter rajzairól

A rajz, a legarchaikusabb kifejezési forma jóval előbb született, mint a festészet vagy a szobrászat, sőt a klasszikus auktorok azt is tudni vélik, hogy minden művészet alapja. E kijelentésük mellett azonban a műfaj vázlatjellegét is hangsúlyozták. Vázlatokat készít az építész, mielőtt elkezd az építkezést, a szobrász szintén felskicceli a témát, mielőtt kezébe venné a mintázófát, és a piktor is előrajzolja a kompozíciót, mielőtt ecsethez nyúlna. E gyakorlatból következik, hogy a rajz mint műfaj csak a modern művészet megszületésétől, a XX. század elejétől vált autonómmá, amikor kialakultak a nonfiguratív kifejezésmódok, s a festő, a szobrász, a grafikus már nem a természetet másolta többé, hanem új formákat teremtett, mint a nagy példakép, a természet. A rajz technikai sajátosságaiból adódik továbbá, hogy legfőbb eszköze a formákat körülölelő körvonal, ami persze nem zárja ki azt, hogy alkotás közben a művész nem alakíthat ki a papírlapon különféle eljárásokkal, így satírozással inkább a festészet jegyének tekintett foltokat vagy tónusokat.

Úgy tűnik, a rajz szerepe az elmúlt több mint száz esztendő folyamán nem sokat változott, legfeljebb a korstílusokat követte, népszerűsége azonban máig töretlen. A múlt század hetvenes éveiben, amikor *Stefanovits Péter* pályája indult, a konceptuális művészet és az expresszív kifejezésmódok mellett a mikrorealista és a szürrealista kifejezésmódok (Szemethy Imre, Almásy Aladár) határozták meg a korszak képgrafikáját. Tudnunk kell ugyanis, hogy Stefanovitsot elsősorban sokszorosított grafikák készítőjeként tartották és tartják számon ma is (ezt tanulta a Képzőművészeti Főiskolán), noha tudatosan rajzol pályája kezdete óta. A grafika és a rajz egymás mellett élése művészetében szinte magától értetődő, hiszen a grafika némely technikáját – rézkarc, rézmetszet – ugyancsak a lemezbe karcolt vonalrajz jellemzi.

Korai nyomatai egyaránt kapcsolhatók a szürrealis és az új tárgyas irányzatokhoz, kompozíciós

megoldásai viszont a montázsokét idézik. Nos, ez a kettősség legújabb rajzain is tetten érhető. Nagy részük az enyhén szürrealis képépítés mellett tele van sajátos, egyéni, sokszor abszurd szimbólumokkal, míg másokon a kultúrtörténetből ismert, sokszor szakrális jelképek (angyalok, oltár stb.) láthatók. A szürrealitás visszatérő vonása műveinek: néha felfelsejleni látszanak rajtuk az 1970-es években készült grafikák figurái, ami természetes, hiszen a művészt éppen úgy inspirálhatják a friss élmények, mint a különböző régebbi képeplékek.

Ha az egyes lapok megfajtására vállalkozunk, megállapíthatjuk, hogy a *Kísérlet No.1.* és a *Kísérlet No.2.* valójában abszurd egypercesek, melyeken különböző, egymáshoz nem illő tárgyak kerülnek egymás mellé. Az egyes számú rajzon egy dobkályha füstölgő csövet egy gémeskút bólogató gémje érinti, a titokzatos, kútakna nélküli kutat pedig különböző kábelek kötik össze egy összetört felületű piramissal. A kettes számú lap is legalább annyira talányos, mint a párja. Ezen két háromlábú állvány között kifeszített sodronyon vagy kötélén egy hegyes végű mérőön fut ide-oda, írásjeleket karcolva egy téglalap alakú, feltehetően gránit sírlapra. Az előtérben látható cserepes virág és a földre dobott hatalmas olló csak fokozzák a téma abszurd játékoságát. Az e rajzokon rögzített, önmagukért való kísérleteket valószínűleg az a szerelmes géométer végezte el, akinek csupa geometrikus elemből álló portréja a *Szerelmes géométeren* jelenik meg.

A terítővel letakart asztalon különböző tárgyakat megörökítő csendéletek az *Oltár felett* című grafikai sorozat (1998) variánsai: a nyomatok rajzváltozatain a háttereket átalakította Stefanovits, például a képteret téglafallal, máskor füstölgő gyárkéménnyel, gyárépületekkel zárta le, így profanizálva a témát. A rajzsziporkái között láthatunk modernizált, táncoló Rómeót és Júliát, kísérteteknek öltözött angyalokat vagy elektromos Willendorfi Vénuszt is.

A rajzok legtöbbször a szabad asszociációk papírra vetett lenyomatai. Varázsukat a gyorsan, szinte spontánul született ötletek, a szellemesség és a humor adják. E frissességnek és szellemességnek jó példái Stefanovits Péter némileg szürrealis, megmolyogatóan abszurd, talányos tusrajzai.

„A szellemi ellenállást választottam”

Beszélgetés Hárs Ernővel

Tárgyilagosan megállapíthatjuk, hogy a kilencvenharmadik életévét taposó költő, Hárs Ernő sok évtizedes pályája során kortárs irodalmunk egyik legjelentősebb műfordítói életművét hozta létre. A József Attila-díjas szerző, a Magyar Írószövetség örökös tagja szerencsére újabb alkotásokkal is jelen van irodalmi életünkben.

– *Kijelenthetjük, hogy Te vagy az egyik legidősebb köztünk élő magyar költő?*

– Igen, tudtommal így igaz. Az én nemzedékem, vagyis az 1920-as években született korosztály az úgynevezett meszesgödör-nemzedék. Azért meszesgödör, mert társaim jelentős része elpusztult a háborúban, az életben maradtak közül pedig sokan Nyugatra távoztak. Telibe kaptuk a második világhégest, a Don-kanyart, a haláltáborokat, az 1956-os forradalmat. Itthon maradt diplomataként a rám leselkedő nagy veszély az volt, hogy a világ minden pontján éltek oda elszármazott ismerőseim. Ha tartottam volna velük a kapcsolatot, akkor a kommunista hatóságok rám fogják, hogy kém vagyok – ha pedig nem találkoztam vagy nem leveleztem a barátaimmal, akkor ők azzal vádoltak, hogy elárultam őket. E csapdhelyzet ellen úgy védekeztem, hogy soha, egyetlen alkalommal sem vállaltam tartós külföldi kiküldetést. E magatartásom kirívónak számított, mert minden külügyminisztériumi tisztviselő arra törekedett, hogy minél hamarabb külföldre kerüljön: egy-egy ilyen megbízatás biztos anyagi felemelkedést jelentett.

– *Haladjunk idősorrendben! 1920-ban születettél a mai Mosonmagyaróvárhoz tartozó Magyaróváron.*

– Magyaróvár 1939-ben egyesült Moson nagyközséggel, azóta nevezik hivatalosan Mosonmagyaróvárnak. A két helység közül kétségtelenül Óvár volt a jelentősebb, hiszen sok évszázadra visszatekintő városi múlttal rendelkezett. 1522-ben II. Lajos királyunk Budán tartott menyegzője alkalmából nászajándékként feleségének, Máriának adományozta. Ezért a település egészen 1945-ig Habsburg-kézre került. Az első világháború végéig, amíg a történelmi Moson vármegyét meg nem csonkították, még a megyeszékhely szerepét is betöltötte. A harmincas években ott állt az egyik legszebb műemlék-együttes a Bécs és Budapest közötti főútvonalon.

Édesanyám családja több nemzedéken keresztül uradalmi függőségben élt. Anyai dédapám, Markovics Károly uradalmi főmérnökként komoly érdemeket szerzett a Duna szabályozásánál, amiért Ferenc József nemesiséggel jutalmazta. Nyugdíjba menetelekor Magyaróvárra vonult vissza. Nagyanyám, Markovics Ilona 1886-ban férjhez ment Strobl Ágostonhoz, aki szintén az uradalom szolgálatában állt. E házasság nem volt szerencsés, mert nagyapám nem sokkal később, életének negyvenegyedik évében meghalt, csekély özvegyi nyugdíjat és egy alig féléves kislányt, édesanyámat

hagyva maga után. Anyám gyönyörű hajadonná serdült, beszélt franciául, zongorázott és énekelt, időnként pedig fellépett a helyi műkedvelői előadásokon. Sorsát az átlagosnál szebbé varázsolta egy jótékony körülmény: nagyapám legifjabb testvére, Strobl Alajos, aki az idő tájt már országos híru szobrászművész volt, nagyvonalúan pártfogásába vette a szegény rokon lányt. Ráadásul anyám a Tátrában a valódi művészetbe is belekóstolhatott, ugyanis Alajos néneje, a festőművész Stróbl Zsófia taníttatta az ecsetkezelés rejtelmeire.

– *És hogyan alakult az apai ág?*

– Nagyapám, Haniffel Sándor egy falusi parasztkocsmáros fia volt, és naponta gyalog járt be Rusztról a soproni evangélikus líceumba, jónéhány kilométert megtéve. Ott nevelték magyar hazafivá. Évekkel később – németországi teológiai tanulmányait követően – visszatért Sopronba, és a líceum tanára lett. Latin, ógörög és német nyelvet tanított, de további tucatnyi nyelvben is járatos volt; nyelvtudását a harminckét nyelven rendelkezésre álló Biblia tanulmányozásával fejlesztette. Szerény, visszahúzódó, költői hajlammal megáldott ember volt, németül írt verseit egy fiókba zárta. 1924-ben halt meg, miután a híres, Trianont követő soproni népszavazáson politikailag is hitet tett magyarsága mellett.

Szülőházam, az egykori Akóts-malom

Apám, Haniffel Károly Jenő tehát másodgenerációs értelmiségi volt. A gazdász pályát választotta, így került Magyaróvárra, ahol megismerkedett anyámmal. Jött az első világháború, a helybéli fiatalembereket elvitték katonának. Ahogy anyám később többször mondogatta, a szellemesen mulattató, daliás gavallérok sorban esettek a fronton, Jenőke viszont négy év után épségben visszajött. Így hát az ő felesége lett. 1919 tavaszán házasodtak össze, evangélikus szertartás szerint, az esketést apám lelkész bátyja végezte.

– *A házassághoz nyilván megfelelő anyagi alapokra is szükség volt...*

– A Markovics család egyik régi barátja álláshoz segítette apámat: pénztáros lett a Habsburg főhercegi uradalom központi irodájában. Az akkori társadalmi viszonyok között ez óriási megbecsülésnek és szerencsének minősült. Feddhetetlenségének köszönhetően apám egészen a második világháború végéig, az uradalom felbomlásáig megtartotta a posztját. A friss állás-

hoz egy szolgálati lakás is járt: apám és anyám egy másodosztályú uradalmi épületbe, a Lajta folyó partján álló egykori Akóts malomba költözött. E vastag falú emeletes építmény oldalán még legalább tíz évig ott árválkodott a leállított malomkerék. A hely rendelkezett a schuberti romantika minden kellékével, csak éppen a kényelem hiányzott belőle. A vizet a ház előtti szivattyús kútból kellett felhordani vödrökben, a saját kezűleg felaprított

fát pedig a fáskamrából kellett a házba cipelni, ormótlan füles kosarakban. Szüleimnek az épület Lajta felé néző frontjának valamennyi földszinti és emeleti helyisége jutott, és ide születtem én, alig másfél év elteltével. Számomra ez lett a paradicsom, csöppet sem zavartak a már említett nehézségek: életem Magyaróváron töltött első tizennyolc évében fenékgig élveztem mindazt, amit egy kisgyermeknek és egy kamasznak a szabad természet, az ifjúkori barátság és a nyiladozó szerelem nyújthat. A családi krónika szerint az anyámat, vagyis unokahúgát 1922-ben meglátogató Strobl Alajos is el volt ragadtatva a látottaktól. A sors végül úgy hozta, hogy szüleim negyven évet töltöttek az Akóts malomban.

– *Születésed szerint tehát Haniffel vagy. Mikor változtattál családnevet, és miért éppen Hárs lettél?*

– Önként határoztam el, hogy változtatok: 1944-ben, *Mozaik* című első verseskönyvem megje-

lenése előtt úgy gondoltam, nem akarok egy idegen hangzású vezetéknevvvel bekerülni a magyar költészetbe. Jóakaróim és rokonaim felkínáltak olyan H-betűs neveket, mint Hansági vagy Hanyföldi, de azokat túlságosan mesterkéltnek éreztem. Ellenben rendkívül tetszetek a rövid nevek, mint például Tóth Árpádé, ezért döntöttem a Hárs mellett. Utólag azt mondhatom, hogy nem jártam vele túlságosan jól, mert a kultúra különböző területein időközben számos Hárs nevű művész tűnt fel.

– *Három héttel a tizenkilencedik születésnapod előtt tört ki a második világháború, 1943-ban pedig besoroztak katonának. Ezer tapasztalatot szereztél, ezer viszontagságon és elképesztő fordulaton mentél keresztül – az ezredfordulón egy egész könyvet teleírtál velük, Kereszt és koszorú címmel.*

– A rengeteg mozzanattól most csak azt emelem ki, hogy a fegyveres ellenállás helyett tudatosan a szellemi választottam. 1944 zaklatott őszén Göllner Máriától, az antropozófia magyarországi meghonosítójától megkaptam lefordításra Albert Steffen svájci költő *Pestalozzi* című verses drámáját. Ez a munka kísért végig egészen a háború befejezéséig, s adott erőt a rám váró összes megpróbáltatás, sebesülés, hadifogság elviselésére.

– *A háborús időkben egy másik, még becsesebb ajándékot is kaptál: megismerkedtél életed társával, Sándor Judit operaénekesssel, és összeházasodtatok.*

– 1944. december 23-án tartottuk a polgári esküvőt, utána pedig Juditék Eötvös utcai lakásán (jelenleg is itt lakom) elfogyasztottuk az ünnepi ebédet. Este stílszerűen meghallgattuk a *Szöktetés a szerájból*t, a Magyar Királyi

Operaház utolsó előadását. Másnap a két meghívott nagynénivel együtt éppen befejeztük a szentestei vacsorát, amikor megkezdődött a főváros ostroma. Nekem a házasságkötésre kapott kétnapos eltávozásom végén, december 25-én vissza kellett térnem a szolgálati helyemre, a budapesti Mann-villába. A Sváb-hegy oldalában megdöbbenő látvány tárult elém: pezsgősüveggel és kézigránáttal felszerelt német katonák tántorogtak körülöttem. A Mann-villából még aznap visszamentem az Eötvös utcába; megtehettem, mert a nagy felfordulásban senki sem törődött velem.

A két pirosbetűs ünnepet feleségem és én azzal töltöttük, hogy búvóhelyet kerestünk a számomra, de mindenütt telt ház volt. Úgy döntöttünk, hogy 27-én megtartjuk az egyházi esküvőt. A Deák téri templomban a lelkész éppen a belövések utáni törmeléket takarította, amikor felkértük, hogy adjon össze bennünket. Habozás nélkül igent mondott, és még a délelőtti folyamán sor került a szertartásra. A színhely a templom gertyáival megvilágított óvóhelye volt; két tanunk közül az egyik már nem jöhetett át Budáról, őt a kántor helyettesítette. Gyűrűt nem tudtunk csináltatni, ezért Juditnak az én nagyanyám 1886-ban készített gyűrűjét húztam az ujjára – nekem azóta sincs jegygyűrűm. Nász népként pedig egyedül Judit édesanyja volt jelen, aki aknatűzben, hason csúszva jött utánunk a Király utcán a Deák térig. Az esküvő után Juditék

hazamentek az Eötvös utcába, nekem pedig vissza kellett térnem a parancsnokságra. Ami azt illeti, előzőleg nem egészen így képzeljük a mézesheteket...

– *Már-már úgy tűnt, hogy teljesen sértetlenül megúszod a háború tombolását, ám elkövetkezett január 13. napja az ostromlott Pesten...*

– Szolgálatom végeztével Eötvös utcai otthonunkba tartottam a parancsnokságról, de óvatosságból ezúttal nem az Andrassy úton, hanem a szűkebb, s így biztosabbnak vélt Révay utcában. A Pesti Színház mellett hirtelen suhogva lecsapódott valami a közelemben: egészen kicsi, egy-két kilós légi bomba lehetett. Szerencsére nem vágtam magam hasra, ugyanis a robbanás vízszintesen fejtette ki a legerősebb hatását, a fejmagasságban szálló szilánkok viszont ártalmatlanok voltak, egyszerűen kiráztam őket a hajamból. Éreztem, hogy a bokacsontomat repesztalálta érte, de mivel el tudtam indulni, nem törődtem vele.

Ám a háború borzalmait csak akkor kezdtem teljes valóságukban megismerni. Néhány nap múlva a magas sebláz miatt állapotom olyan válságosra fordult, hogy anyósom egy targoncára fektetett, és két házbeli segítségével elvonszolt az egyetlen még szóba jöhető egészségügyi intézménybe, a MÁV-kórházba. Ennek alagsorában, Dosztojevszkij *Feljegyzések a holtak házából* című könyvét olvasva éltem át a legválságosabb heteket. Csak egy Kertész nevű orvos szakértelmének köszönhető, hogy nem amputálták a combtőig megdagadt lábam.

– *A második világháborút követően előbb a Földművelésügyi Minisztérium segédelőadója lettél, majd a Külügyminisztérium állományába kerültél, ahol 1976-ig dolgoztál, mindvégig megtagadva a belépést a kommunista pártba...*

– Evangélikus lelkészcsalád és monarchiabeli művészcsalád oldalági sarjaként nem tudtam volna feldolgozni magamban, hogy

A Strobl család látogatása Magyaróvárott a szobrászművész 1926-os halálát követő húsvétkor (balról jobbra: Strobl Zsófia festőművész; nagyanyám, Strobl Alajosné; Strobl Mihály, a fia és szüleimmel jómagam) (1927)

belépjek az üdvözítő állampártba, bár ezt civil pályám során többször is felkínálták. Ugyanakkor a kívül-állók számára nehezen érthető és elfogadható ellentmondásként 1976-ig szolgáltam a népi demokrácia, majd a diktatúra külügyminisztériumában. Erre a helyzetre, bármily furcsa és rendhagyó volt, mégis van magyarázat.

Kötelességtudó ember vagyok, és nem tudtam volna úgy elképzelni az életemet, hogy bármikor is mások általi eltartásra szoruljak. Kezdetől fogva tisztában voltam vele, hogy pusztán versírásból nem lehet megélni, hanem valamilyen kenyérkereső foglalkozást kell hozzá választani. Lehet, hogy

súlyosan tévedtem, de ifjúkori képzeletvilágom, mindenekelőtt csillapíthatatlan utazási szomjamból ezt a mellékfoglalkozást nem a tanári, könyvtárosi vagy újságírói szakmában, hanem a diplomáciai pályán vélte megtalálni. Ezért iratkoztam be a bölcsészet helyett a közgazdasági egyetemre, és ragadtam meg minden alkalmat külügyi vagy azokhoz hasonló tanfolyamok végzésére. A háború okozta különféle viszontagságok után, 1946 szeptemberében kiváló minősítéssel sikerült is bekerülnöm a külügyminisztériumba.

– *Gondolom, cseppet sem volt könnyű bekerülnöd, hiszen a formálódó állam intézményei körül nagy volt a tolongás...*

– Az újságokban meghirdetett nyílt pályázatra rajtam kívül még négyszáz fiatal jelentkezett: az első

rostán a kilencven százalékukat kiszórták, csak negyvenen maradtunk. A második forduló után végül tizennyolcunkat vettek fel. Nagy tehetségű, becsúzó és javarészt politikailag elkötelezett pályatár-

Duna-bizottsági fogadáson Judittal (1946)

sakkal voltam körülvéve. Az évek folyamán valamennyien kihullottak a rostán, pártönkívüli létemre egyedül én maradtam talpon.

– *Ezért is különösen nagy eredmény, hogy a gazdaságpolitikai osztályról indulva idővel a nemzetközi szervezetek főosztályának vezetője lettél.*

– Az évek során számos állami kereskedelmi tárgyaláson és konferencián képviseltem hazánkat. 1968-ban egy ENSZ-ösztöndíj révén végigjártam a legfontosabb világszervezetek európai és amerikai székhelyeit. Végül 1976-ban döntő fordulat következett be az életemben. Nem általános politikai, hanem konkrét személyekhez kötött okokból – a kommunista hatalom büntetőtől fenyegetetten, keserves körülmények közepette – kikerültem a hivatali lét igájából,

és átvedtettem azzá, ami már hosszú évek óta lenni akartam: szabadfoglalkozású íróvá.

– *Érzékelem, hogy úriemberként nem szívesen beszélsz méltatlan elbocsátásod részleteiről.*

Mégis fontosnak tartom megkérdezni, mi történt.

– A ház egyik benső barátja (a sors különös fintoraként 1944 késő őszen az ő édesanyjától kaptam lefordításra a *Pestalozzi* című drámát) a hátam mögött és tudtom nélkül olyan súlyosan kompromittált politikailag, hogy azonnali hatállyal el kellett hagynom a Külügyminisztériumot. Egyévi börtönre ítélték, három évre felfüggesztve. A kato-

nai ügyész azt mondta, hogy azért nem ragaszkodik a büntetés tényleges letöltéséhez, mert a vádlott nemcsak büntetlen, de példás előéletű is volt.

– *Néhány mondat erejéig még térjünk vissza a minisztériumi időkhöz! Pártonkívüliként hogyan dolgozhattál harminc éven keresztül a Rákosi-, majd a Kádár-rendszer minisztériumában? Ez a diktatúra egy újabb, érthetetlen ellentmondása?*

– Az én három évtizeden át tartó alkalmazásom oka az lehetett, hogy sohasem törekedtem a nagy anyagi előnyökkel járó tartós külföldi kihelyezésre, gazdasági képzettségemre hivatkozva mindig távol tartottam magam a politikai jellegű munkától, és lehetőség szerint minden feltűnő szereplésből kivontam magam. Egy időben rendszeresen a

szememre vetették, hogy nem részesültem marxista oktatásban, de a különféle munkaköri elfoglaltságaimra hivatkozva ez alól is sikerült kibújni. Az is lehet, hogy a kommunista rendszer sznobsága a javamra írta, hogy feleségem az Operaház tagjaként élvonalbeli énekesnőnek számított...

– *Családod többi tagját is megkímélte a hatalom?*

– Nem kimondottan. Pártonkívüli minisztériumi helyzetemet a végsőkig élezte az a tény, hogy apám a régi világban a főhercegi uradalom gazdatiszti rangban lévő tisztviselője volt. A kommunista világban osztályellenségé nyilvánították, mert kizárólag a társadalmi besorolását vették alapul, és nem a tényleges hivatali munkáját, illetve közismerten emberségét magatartását. Nincs ezen mit szépitni, apámat a társadalom szemétdombjára hajították: nem kapott nyugdíjat, ráadásul még az SZTK-jogosultságot is megtagadták tőle. Nálam hét évvel fiatalabb öcsém a reménytelen helyzetére való tekintettel 1948-ban elhagyta az országot. Ilyen családi háttérrel, mint az enyém, az ember könnyen kényszeríthető volt arra, hogy beszervezett besúgó legyen. Hála Istennek, engem megkímélt ettől a sors. Csupa kommunistával körülvéve olyan elszigetelt helyzetben voltam, hogy nem jöhettem számításba olyan alattomos feladatok teljesítésére, mint például pártonkívüli személyek megfigyelése. Ugyanakkor állást sem változtathattam, mert a diktatúrában nem az egyén döntötte el, hogy mit akar csinálni. Ha én kezdeményeztem volna az állásváltást, olyan minősítést kapok, amely lehető-

lenné tette volna a más területen való megfelelő elhelyezkedést.

– *Bizonyára sorsszerű, hogy egy XX. századi magyar írástudó életében a politika kikerülhetetlen... Egy, az ezredfordulón írt*

Művészportré Juditról egy bécsi koncert alkalmából (1959)

naplójegyzetében nagyon érdekes témára bukkantam. Szó szerint idézem: „Csontos Gyula volt osztálytársamtól, a meggyilkolt palóznaki plébánostól hallottam, hogy amikor 1948-ban az ÁVO szétverte a veszprémi Mindszenty-titkárságot, Bánáss László püspök negyven évre becsülte az új erőszakrendszer fennmaradásának idejét. Az állandó életveszélyben forgó főpap honnan merítette ezt az akkoriban képtelenségnek tűnő bizonyosságot?” Valóban háborzongatóan pontos prófécia... Ám van itt egy talányos részlet, ami fölött kár lenne átsiklani: a meggyilkolt palóznaki plébános személye. Pontosan mi történt?

– Csontos Gyulával együtt érettségiztem a piaristáknál. Egyszerű,

de szorgalmas parasztfiú volt; tanárai szívesen támogatták, vélhetőleg azért, mert már korán megmutatkoztak rajta a papi hivatás jelei. Több évtizedes lelkipásztori működésének utolsó állomása Palóznak volt. Az ottani plébánia a falu egyik elszigetelt, dombos helyén áll, közvetlen telekszomszédok nélkül. Gyula magányosan élt ott nővérével, aki házvezetőnőként segítette. A környéken híre ment, hogy a pap eladott egy ingatlant, vagyis sok pénzt őriz a plébánián. Néhány elvetemült bűnöző éjjel betört a házba, és a két öregre támadt. Gyula nagydarab, jó fizikumú ember volt, hát bátran védekezett; támadói fölébe kerekedtek, és halálosan megsebesítették. Nővére, aki nem szállt szembe a harmiakkal, életben maradt.

– *Most már evezzünk a szépirodalom vizeire! Korai költeményeid a második világháború idején kaptak nyomdafestéket, ennél fogva irodalmi pályafutásod József Attila és a Nyugat folyóirat emlékéért, szellemiségét is magában hordozza...*

– József Attila nevét akkor hallottam először, amikor 1937. december 3-án a balatonszárszói állomáson egy tehervonat elé vetette magát. Akkoriban a piarista atyák magyaróvári intézetének nyolcadik osztályos eminens diákja voltam, de a kortárs költészet képviselői közül legfeljebb a nagy nyugatos szerzők híre és egy-egy műve jutott el a mi iskolánk padjáiig. Abban az időben ez is nagy szó volt, és a kegyes tanítórend nyitottságát dicséri. Kamaszként már bontakoztak bennem bizonyos költői törekvések, és a rövid szárszói újsághír olvastán némi lemon-

dással állapítottam meg, hogy lám csak, egy költőnek Magyarországon meg kell halnia, hogy egyáltalán felfigyeljenek rá.

– *És miként alakult a Te költői sorsod? Szintén „meg kellett halnod”?*

– Az én hét évtizedes írói tevékenységem hosszú időn keresztül bűvópatak természetű volt. A külügyminisztériumban végzett polgári foglalkozásom rendkívül felemésztette szellemi energiámat, emiatt csak ritka ünnepi órákban, jobb esetben a külön e célra kicsikart szabadság napjaiban foglalkozhattam a szépírodalommal. A kommunista diktatúra szellemi légkörében még az így

létrehozott szerény termés legnagyobb része is az asztalfiókba kényszerült. Ha olykor sikerült saját versekkel vagy műfordítással a nyilvánosság elé lépnem, nemegyszer vágták a fejemhez a tolokodás, az álláshalmozás vádját. A korszak, amelyben éltem, már nem a XX. század első felében élt híres elődök világa volt. Az irodalmi életbe történt végleges befogadásomat még az sem gyorsította fel, hogy 1973-ban tagja lettem a Magyar Írószövetségnek.

– *Akárhogy is, az évtizedek során összesen tizenöt saját kötetet látott napvilágot: versek, tanulmányok és egy szakkönyv a diplomácia világáról. Ám emellett egy elképesztően gazdag műfordítói életművet is létrehoztál, többek között német, olasz és portugál nyelvű alkotások magyarra átültetésével. Miért fontos a fordítás?*

– A műfordítás kettős természetű munka: egyszerre szolgálja a

közösség és a műfordító egyéni érdekeit. Magával hozza az ismerkedést idegen népek szellemi alkotásaival, és a tájékozódás, a világ fejlődésével való lépéstartás nélkülözhetetlen feltétele. Nem véletlen, hogy az első magyar vers, a leuveni *Ómagyar Mária-siralom* fordítás volt, s hogy irodalmunk

Judit a kislányunkkal (1962)

megújulásának mindig a műfordítás volt a leghatékonyabb mozgatórugója. Jómagam elsősorban a kötött formájú verses műfordításban mélyedtem el, a prózai szövegek tekintetében – bár van néhány ilyen fordításom is – nem tartom magam igazán illetékesnek.

A műfordítás a közösség szempontjából a legönzettelenebb és legnemzetibb irodalmi műfaj – a műfordító egyén szempontjából viszont a szellemi önzés, a birtokbavétel vágyának hihetetlen intenzív megnyilvánulása. Egy verset csak akkor lehet maradéktalanul megismerni, ha lefordítjuk: ez a birtokbavétel legteljesebb formája.

– *Hány évesen lettél e szenvedély rabja?*

– Első műfordításaim nagyjából saját verseim írásával egy időben készültek, a negyvenes évek elején. Nem megrendelésre, hanem kedvtelésből dolgoztam, angol, francia és német nyelvből. Az

eredmény *Mozaik* című bemutatkozó kötetemben volt olvasható, amely saját költségemen jelent meg 1944 elején, és körülbelül egyharmad arányban tartalmazott műfordításokat. A háborút követően csak a koalíciós időszakban tudtam néhány verset és műfordítást publikálni, főként a rádióban.

1950 és 1955 között semmiféle megjelenésre nem volt lehetőségem. Szabó Lőrinc, akivel élete utolsó tíz évében szinte családi kapcsolatba kerültem, szívesen támogatta volna irodalmi törekvéseimet, de az ötvenes évek első felében ő is meg volt nyomorítva. Végül két, igen jelentős segítséget kaptam tőle – most csak a

másodikat nevesítem: 1957-ben, néhány nappal a halála előtt engem bízott meg, hogy egészítsem ki *Örök barátaink* című híres antológiájának jegyzetanyagát. E kétkötetes gyűjteményt a rá következő évben jelentette meg a Szépirodalmi Kiadó, és a szerkesztővel, Domokos Mátyással kialakult együttműködésem újabb értékes kapcsolatokhoz tárta ki a kaput. Ekkor kezdődött műfordítói pályámnak az a korszaka, amelyben már a különféle kiadói megbízások határozták meg a munkát.

– *Felsorolni is nehéz, hány világirodalmi jelentőségű művet ültettél át nyelvünkre. Hogy csak a legfontosabbakat említsük: Camões hatalmas eposza, a Lusiadák; Tasso klasszikusa, A megszabadított Jeruzsálem; Charles Baudelaire nagyesszéje, A mesterséges mennyországok; Michael Ende varázsos prózája, A végtelen történet, a világháború poklában elpusztult*

német költő, Haushofer Moabita szonettjei. *Munkásságod egyik legezotikusabb fejezete, hogy megjelenttél egy gazdag gyűjteményt a fekete-afrikai költészetből. Honnan jött az ötlet?*

– Az 1976-os elbocsátásommal váratlanul rám tört szabadságot igyekeztem messzemenően hasznosítani. Camões remekműve, a *Lusiadák* fordítása mellett elvállaltam, hogy kézikönyvet írok a nemzetközi szervezetekről. Mindamelllett Keszthelyi Tibor diplomata kollégámmal elhatároztuk, hogy karöltve megjelentetünk egy kétkötetes antológiát Fekete-Afrika írásos költészetéről. Az ottani irodalmi élet az egykori gyarmatok 1960-ban történt felszabadulása után virágzásnak indult. Minden korábbi afrikai antológiánál átfogóbb és gazdagabb munkánknak a *Fekete lángok* címet adtuk. A kedvező itthoni fogadtatás mellett nemzetközi visszhangja is támadt. Dennis Brutus, az egyik legharcosabb apartheidellenes, börtönviselt dél-afrikai költő megküldte nekünk legújabb kötetét, és meleg hangú dedikációban köszönte meg a vállalkozást. Mivel antológiánk a nyolcvanas években látott napvilágot, talán mondanom sem kell, hogy bőven szerepeltek benne az apartheidet élesen elítélő lírai megnyilatkozások.

– *Nyolcvanöt évesen pedig Francesco Petrarca korábban magyarul kiadatlan, Diadalmenetek című művén dolgoztál, vagyis egy XIV. századi szöveg embert próbálóan nehéz nyelvezetével bajlódtál. Munkádról joggal jegyzi meg Szörényi László irodalomtörténész,*

hogy „az egész magyar olvasóközönség a legnagyobb hálával tartozik” neked.

– Nyolcvanhárom éves voltam, amikor Szörényi László felvetette, ugyan nem fordítanám-e le ezt a hazánkban még ismeretlen Petrarca-művet. Bementem az Olasz Intézet könyvtárába, megnéztem, hogy

Az egyik utolsó közös kép Judittal (1999)

miről is volna szó, de a mű hosszúsága, versformája és főleg a benne hemzsegő mitológiai, bibliai és történelmi utalások miatt lemondtam a vállalkozásról. Két évvel öregebben azután mégis úgy döntöttem, hogy nekivágok a munkának. Szerencsém volt, mert ingatag egészségi állapotom ellenére alig több mint fél év alatt elkészültem a fordítás első változatával, valamint a megértéséhez szükséges jegyzetanyag összeállításával.

– *Dióhéjban mit érdemes tudnunk a Diadalmenetekről?*

– Nem szonettekből áll, hanem tercinákból, abból a rendkívül igényes versfonadékból, amit a Petrarcanál egy nemzedékkel idősebb Dante is alkalmazott az *Isteni színjátékban*. Tercinákat fordítani alapjában nem nehezebb, mint klasszikus szonetteket, a gond csak akkor nagyobb, ha a szöveget javítani kell. Olyankor ugyanis nem csupán egy-két lezárt strófát kell átdolgozni, hanem egy folyamatos versfüzért. Az ilyen tevékenység magában hordozza a széthullás veszélyét.

A mű tizenkét énekének alapvető mondanivalóját a felsorolások képezik: az antik római diadalmenetekhez hasonlóan elvonulnak lelki szemeink előtt a Petrarca előtti idők híres szerelmesei, hadvezérei, filozófusai és egyéb szellemi nagyságai, a bibliai és mitológiai személyiségeket is beleértve. Ezeknek a részeknek a fordítása kitaró szakmai fegyelmet igényel, itt nem lehet mellébeszélni. A szereplők karakterjegyei és a velük kapcsolatos események adottak, bár a szerző néha csak egy-egy tömondattal utal erre.

Fordítóként néha úgy éreztem, a szövegűséget csak a legnagyobb erőfeszítéssel lehet elérnem. 2007-ben, amikor a mű önálló kötetként megjelent az Eötvös Kiadó jóvoltából, azt gondoltam: éveim számát tekintve nem valószínű, hogy újabb, ehhez hasonló méretű fordítói feladatot vállalhatnék. Életem pompás ajándékának tekintettem, hogy Petrarca hangjai közepette búcsúzkodtam a műfajtól.

– *Szerencsére ebben nem volt igazad, a búcsú ideje még nem érkezett el. Életműved korántsem*

zárult le, hiszen jelenleg is alkotsz, sőt újabb terveket szősz. Az elmúlt években például újrafordítottad a zeneirodalom több kötetet megtöltő dalciklusait...

– Az ostrom idején elszünetelt bokasebesülés öregkori hatásai miatt már nem tudok közlekedni a városban, az Eötvös utcai lakásomhoz vagyok kötve. Igyekszem napirend szerint, hasznosan tölteni az időt: olvasással, rádiózással, zenehallgatással és műfordítással. Feleségem 2008-ban bekövetkezett halála óta így kúrálom magam. A komolyzenei dalciklusok fordítását azért éreztem fontosnak, mert feleségem munkássága révén tapasztaltam, hogy e dalciklusok egy része egyáltalán nem, másik részük csak gyöngye fordításban létezett magyarul. Ez azért is különösen sajnálatos, mert a dalok olykor világirodalmi szintű versekre íródtak.

E zeneirodalmi kötődésű munkát követően – mivel a dalciklusok kötetben való kiadása egyre csak késik – az elmúlt másfél évben, mondhatni unaloműzés céljából újabb nagyszabású feladatra vállalkoztam: Dante kétszázharminckét ifjúkori szonettjét ültettem át magyarra. Ezeket a műveket évszázadokon keresztül egy ismeretlen szerzőnek tulajdonították, és csak a legfrissebb olasz szakirodalom nevezi őket egyértelműen Dante alkotásainak.

– *1994-ben papírra vetett naplójegyzeteid között olvasom: „Lassú irodalmi érvényesülésem egyik oka, hogy munkáim színvonalala folyamatosan fejlődik. A sikerhez viszont az kell, hogy az ember elsőre tudjon valami addig nem hallott újdonsággal a kulturális életbe berobbanni.” Csaknem húsz év elteltével is ugyanígy vélekedsz magadról?*

– Valóban, a sport nyelvén fogalmazva én hosszútávfutó voltam, folyamatosan fejlődtem. Utólag végigtekintve a pályámon, az alapvető problémám az volt, hogy kimaradtam a nemzedékemből. A szerteágazó egyetemi tanulmányaim, a külügyminisztériumi munkám miatt nem jutott elegendő energiám az irodalomra. A velem egyidős Somlyó György tizenhét évesen már skót balladákat fordított, nekem ilyesmire nem volt módom. Különösen nem akkor, amikor a Rákosi-kor irodalompolitikája az érvényesülés kevés lehetőségét is végleg elzárta előlem. Nekem a már említett Domokos Mátyás-féle kapcsolatra a hatvanas évekig kellett várnom, hogy az első hivatalos kötetem megjelenhessen.

A teljes igazsághoz hozzátartozik, hogy lassú fejlődésemben magam is ludas voltam, amikor írói munkámhoz tévesen a diplomataságot választottam kenyérkereseti forrásként. A történelem ugyanis átlépett a fejem felett. A XX. század kommunista diktatúráiban ez a pályakép már nem volt megvalósítható. Ilyesmire csaka frissen függetlenné vált gyarmati országokban – ott is csak magas szinten – volt példa, mint Léopold Sédar Senghor szenegáli vagy Agostinho Neto angolai államelnöksége tanúsítja.

– *Még egy idézet a naplójegyzeteidből, nyolcvanéves fejjel írtad: „Az öregkor egyik nagy paradoxona, hogy ekkor bírjuk ki a legkevésbé a változásokat – viszont ekkor kell a legtöbbet elviselnünk. S ezek nem merülnek ki a kortársak sorozatos elvesztésében.”*

– Igen, ez az ellentmondás számomra ma is érvényes, viszont az évek múlásával újabbak is kerültek hozzá. Például az, hogy életem során sohasem volt annyi ráérő

időm, mint most, magányosan – és ezzel a sok idővel most kezdek a legkevésbé. A lakáshoz kötve már nincs lehetőségem utazni, különböző programokra ellátogatni. Különösen a színház hiányzik; hallom, hogy most is sok remek előadás látható. Hiába, a kilencvenkét éves életévek ára van.

– *A rendszerváltást követően József Attila-, Déry Tibor-, Radnóti- és Hieronymus-díjban részesültél. 2011-ben, a Szent István Könyvhéten pedig Erdő Péter bíboros kezéből átvehetted a Szent István Társulat által alapított Stephanus-díj irodalmi tagozatát...*

– Nagyon örültem ennek a díjnak, hiszen onnan kaptam, ahová léleken mindig is tartoztam. Amúgy irodalmárként már régen megtanultam a bölcsességet: a díjakat elsősorban adják, és csak másodsorban kapják. Akárhogyan is, hálásan emlékezem egykori piarista tanárimra, akik egész életemre elegendő szellemi indítást adtak. Ez a díj azért is különösen kedves számomra, mert bizonyos értelemben lezárja életem körét. 1938-ban érettségiztem, Szent István királyunk halálának kilencszázadik évfordulóján, az eucharisztikus világkongresszus évében. Érettségi vizsgánk előtt néhány héttel magyartanárom, Kovács Alajos atya az utolsó dolgozat témájául azt szabta, hogy bármilyen műfajban írjunk Szent Istvánról. Én versben oldottam meg a feladatot: egészen jól sikerült, még a helyi újságban is megjelent. Tehát elmondható, hogy első irodalmi publikációm államalapító királyunkhoz kötődik, ahogy a vélhetőleg utolsó elismerésem is, a Stephanus-díj. Ezáltal teljessé vált a kép: hetvenöt esztendeje Szent Istvánnal kezdtem, és most Szent Istvánnal végzem.

Szille Gábor

A belefeledkezés művészete Filip Tamás:
Kő, papír, olló
Magyar Napló, 2012.

„Valamikor a metaforák zsoldjába álltam, de ennek most vége, a reménytranszfer elakadt” (*Leplek*).

Mikor kezébe veszi az olvasó Filip Tamás új kötetét, elsőként annak terjedelme ötlük szemébe; nem mintha nagyon túllépné a megszokott verseskönyvek súlyosságát, de mégis kevesebb darab szerepel általában egy-egy megjelenésnél; valami elszántságot, üzenetet konstatál ebben önkéntelenül is az ember, amit a tartalomjegyzék is megerősít: tizenkét ciklus tárul elénk. Apostoli szám. Érezzük, ha elfogadjuk a kihívást, egy játék részesei leszünk: kő, papír, olló; hangsúlyozza ezt a cím.

„Szimultán élek több életet, és a cukros kis szimulakrumot minden nap befalom” (*Inkább kimaradok*). Csak hogy ez a játék a halálról szól, a létezéssel körülírva. Mint amikor egy gyermek felrajzolja az ugróiskolát, elsőre kedves dolognak látszik, mégis a megszűnésre tanít: ha mellélépsz, kiesel. „Haláltáncórák kezdődnek halandóknak – azt hiszem, ide érdemes lenne beiratkoznom” (*Minden csak lebegés*). Ügyesen, finoman húznak itt csöbe, és a gyanútlan olvasó, mire felfigyel, egy haláltánc közepén találja magát, ahol szereplők sokasága kergeti, keresi egymást, önmagát, körvonalaikat, határaikat. „Az értéképen eltévedtem – valami történhetett vele. Egy láthatatlan kéz talán a világtájakat összekeverte?” (*Sodrás*)

A „probléma” csak az, hogy ez a rengeteg, sokszor kétségbeeséstől sem mentes szereplő, mimikri egyetlen ember, maga a költő. Bár nyilván egy csavarral ezt az állítást (költő) is mérlegre teszi: „Életben tart a vers – már ez is micsoda fellengzős hazugság, erre ráteszek még egy lapáttal, mintha tényleg verset akarnék írni: egy jó szó magával húz, haza a magasba” (*Ők az erősebbek*).

Mintha Filip egy határkőhöz érkezett volna, tudatlanul vagy tudatosan. Felvonultatja az évek során összegyűjtött összes játékát, összeszedi élete szobáiból, a nappali közepére hordja, és rámutat, ez vagyok, vagy talán inkább kérdezi: ez vagyok? Keresgél, kutatni kezd a halomban, hogy kézzel is megfoghassa, végre most már konkretizálja ennyi év után a valóságot.

„Eddig azt hittem, túlélőlény vagyok, de ma láttam elgurulni a szegolyóimat, és szegolyóim látták a romvárost mindenféle szögből, meg szem nélkül

maradt gazdájukat, aki most némi segítséggel befekszik a véglegeztető gépbe” (*Leplek*).

A költő felvonultatja hatalmas arzenálját, mint aki valami utolsó csatára készül. Találunk itt haikuciklust (elgurult apró gyöngyöket) *Gyöngykavics* címen. És ezek valóban csillognak a verskötet halmozásában, néha boldogan. „Micsoda öröm! A vászonra vitorlát fogok festeni!”

Mostantól szonettet írok – invitál minket a költő egy másik talált-életébe. Felteszi a kérdést, nem volna-e jobb a forma biztonságába menekülni, a határokat bármi áron meg- és fenntartani, legyen az az önmagunk diktatúrája – legyünk a saját diktátorunk, (németeskedve: dichter). A korlátok szorításával szabad tud-e lenni a költő, az ember, Filip Tamás?

„Keress helyettem valakit. Találj meg engem más helyett. A szerep engem alakít, ha taps szól, nem hajtók fejet” (*Sötétben éli*).

Az Előkészületek egy ciklushoz – Rákos Sándor emlékének igencsak meglepő rész.

Rögtön az eltört dolgok jutnak az ember eszébe, leszakadt babakar, műanyagkatona fej nélkül, fegyver nélkül, kitört kocsikerék, elszóródott, semmihez nem tartozó legódarab. Finom belátást nyerünk a kezdődő és végződő dolgokba. Amikor törökülésben ül az ember, és egy-egy, már funkcióját veszített tárgy, szó megfogon, és új lehetőségek felé csábít, feltárja illeszthetőségeit. Látjuk, miből születik majd egy másfajta öröm, játékszer, mi az alap „lim-lom”, amiből a kereső ember, művész, gyermek életet rakosgat. „A fényes út, vajon milyen? Egyre szűkebb, vagy táruló kapu felé vezet? És akivel ott találkozol, viszszaakül-e, vagy magához ölel?” (*Közelítés*)

A könyvben érdekes módon, amit az előző idézet is sejtet, az Isten-kérdéshez homályosan közelít a költő, és néha az a szerelem kérdésével fonódik össze. Mintha e kétfajta szerelem Filip Tamásnak ebben az élethelyzetében egymásba játszana, illetve nagyon kis szerepet kapna, jelölne. Vagy azért, mert annyira dolgozik még a költőben, még nem akarja kézen fogni, nehogy tévedjen, és csak rejtjeleket, sejtéseket közöl belőle, vagy pedig egy másfajta metafizikai stádiumba érkezett, amikor a test önmaga testesülését, szentségeit kutatja, éli.

Arányaiban a költőiség kérdése, megfoghatósága, lehetetlensége örvénylik, hullámszik előttünk a könyv soraiban. A kötet verseit keretbe foglaló *Szövevminták* ciklus zaklatottsága, szóródottsága, képek egymásba kapaszkodása, versengése ezt a lelkiállapotot tükrözi, a részekre szedést, az atomi vizsgálatot, mikroszkopikus tükröződések, hogy ebből a lebontásból összeépítsen valami indentitást, valami tartós költői képet, amikor a gyermekségben a „kő, papír, olló” játék még kérdések, kételyek nélkül töltötte be funkcióját, a teljes belefeledkezés művészetét.

Kókai János

„Hessegetem a képzelet verebéit”

Kókai János:
A pusztulás anatómiája
Magyar Napló, 2011.

Kókai Jánosnál a koravén bölcsesség és a később-érő – vagy mondhatjuk úgy is: *későniró* – lírikus szerencsésen összetalálkozott első verseskötetében. Hogy jelen van a mai magyar irodalomban, az nem volt titok eddig sem – megismerkedhettük már verseivel jó néhány antológiában, illetve folyóiratban –, költészetének szempontjából azonban fontos megemlíteni a szerző színházi jelenlétét is (színészi, rendezői, drámaírói), mert versei nem egyszerűen *csak* versek, hanem valami, amit jobb híján a társművészetek baráti találkozójának nevezhetnénk (ahol együtt van jelen költészet, zene, film és színház).

A kötet költője sajátosan, XXI. századi módon lázad; a szó eszközeivel *lép fel* a dolgok pusztulása ellen: „engem 1–2 órás csavargás / egy könyvtár polcai között / felfrissít mint a thai masszázs” (*Pók*). Jól érezhető ennek a jelentősége, finom fricskája, és persze szomorúsága. Vagy: „a konyhába akasztott naptárt nézed / letépni szeretnéd / de csak tovább lapozol / három héttel későbbre képzeled magad” (*Napok*). Esetleg ez: „aztán az ébredés / szemhéja vaslemez / képtelen felfeszíteni” (*Séta*). És végül: „nincs szükségem mozdulatra / hogy a zuhanást elképzelyem” (*Zuhanás*). A képzelet, mint szó, kulcsmomentum

Kókainál. De nála ez nem csak *szöveg*, hanem létállapot. Mintha csak ezzel tudna levegőhöz jutni. Az ébren álmodókhoz tartozik, akik ébren *képzelik* a valóságot, valósággal a valóságban, hogy újjáteremthessék: azon egyszerű oknál fogva, hogy élehetetlennek érzik. És talán amiatt is, mert mást úgysem tehetnének. A költészetben – ha az jó – egy sörösdoboz éppúgy lehet szakrális jelentőségű, mint Mária Magdolna (haja): Kókai eltünteti a különbségeket, összekapcsolja, *egyberántja* őket, a vers szükségszerűsége szerint. És jól teszi ezt. Első kötetével – dicséretes türelemmel – harminckilenc évesen jelentkezett. De ez ne tévesszen meg senkit. Sőt. Bízást állíthatjuk, hogy ez egy nagyszerű kezdet, és lesz folytatása. Finom arányú a könyv szerkesztése: négy csoportra osztva, négy ciklus támogatja hűen a költő gondolkodásának lényegét: *minden egy*. Képzeletében egyik kezével Isten saruját érintheti, míg a másikkal egy félig kiivott pálinkásüveget emelhet a szájához, olyan természetességgel, hogy eszünkbe sem jut megbotránkozni. Mert a költő megragadhatatlan. A jelzők lepattannak róla. Van, de nincs. És fordítva. A vers, csakis a vers avatja a költőt – költővé. Ha rászolgált, például a szenvedésre vagy a legmagasabb örömekre (akár a pusztulásban is).

A szabadvers még nem kifutott „forma”. Kókai ösztönösen szabad a versben – elnézést a szójátékért –, mondjuk, hogy remek *formaművésze* a szabadversnek. És mégsem érezzük ezt hiányosságnak. Egy kissé prózai a verselése, és sokszor *világi* is, ha a költészeti hagyománnyal vetjük össze. Úgy tűnik, mintha csak egészen enyhe változatosságot mutatnának a kötet versei (az utolsó ciklus kiválóan erősíti a szabályt), alapjában véve azonban: kerek, egész, és hiteles. Ennél többet nem kívánhatunk egy költőtől. Tud otthonosan és – szorongva bár, de – bátran mozogni a számára idegen világban. Szereti az életet, ám sokszor úgy érzi, ezt az életet nem viszonzza. Ezzel sincs baj. Így tud *kívül* maradni, így képes alkotni. Tisztán kitapintható a kortárs fiatalok lírájának hatása verseiben. De Pilinszky szikársága, tisztasága, valamint Petri szókimondó nyersessége, nyelvi ereje is.

Szabadjon még a végére a kötet-címadó versből egy kis *szikrát* felcsapnom: „szívesen sétálok mezitláb gyártelepen” (*A pusztulás anatómiája*). A pusztuló gyártelep nagyszerű látomás, de ezt az *elkoptatott* víziót épp az menti meg, hogy a művész meztelen talppal szállt alá. A hagyomány úgy tartja, hogy a költők – érinthetetlenek. Azt hiszem, ez ma sincs másként.

Jahoda Sándor

„A külviszonyok alakulásai”

Farkas Katalin:
Magyar függetlenségi
törekvések 1859–1866
HM Hadtörténeti
Intézet és Múzeum,
2011.

A krími háború tapasztalatainak leszűréséből a magyar emigráció arra a következtetésre juthatott, hogy Magyarország önállóságának, függetlenségének helyreállítására akkor van esély, ha az európai hatalmi viszonyok háború által történő átrendezésének tengelyében a Habsburg Birodalom áll. A remélt helyzet néhány évvel később lett valóság. 1858 júliusában III. Napóleon titkos megállapodást kötött a Szárd-Piemonti Királyság miniszterelnökével, Camillo Benso di Cavourral arról, hogy a Habsburgok itáliai uralmának véget vetnek. A polarizálódott magyar emigráció (az egyik oldalon Klapka és Teleki, a másikon Kossuth) csak egységet mutatva válhatott Magyarország jövőjére kiható nemzetközi tényezővé. 1859 elején Klapkának mind a Francia Császársággal, mind a Piemonti-Szárd Királysággal sikerült megállapodnia arról, hogy azok fegyveres és anyagi segítséget nyújtanak a magyar függetlenség kivívásához, támogatják az itáliai magyar légió felállítását és a kapcsolatteremtést a dunai fejedelemségekkel.

Egy hónappal azután, hogy 1859 áprilisában a piemonti–francia szövetség és Ausztria között kitört a háború, Párizsban Kossuth, Klapka és Teleki megalapították a Magyar Nemzeti Igazgatóságot. Létrehozása – ahogy a szerző kiemeli – „kompromisszum következménye volt: a kiváló külföldi kapcsolatokkal rendelkező Teleki és Klapka bevonta a szervezésbe a magyarországi közvéleményre jelentős mértékben hatni tudó és ezért a nagyhatalmak vezetőinek szemében is tekintélyes Kossuthot. Cserében az utóbbi beleegyezett a kollektív vezetésbe”.

Az, hogy az 1859. június 24-én Solferinónál aratott győzelem után III. Napóleon fegyverszünetet, majd novemberben békét kötött Ferenc Józseffel, amellyel, hogy lehűtötte a magyar reményeket, elégedetlenséget váltott ki az olaszokból is, mivel csak Lombardia szabadult fel az osztrák uralom alól, a stratégiai kulcsfontosságú „várnégyszög” és több olasz tartomány, beleértve Velencét, továbbra is a Habsburg Birodalom része maradt. Igaz, szeptemberben az uralkodókat elűzött közép-itáliai államok népszavazással csatlakoztak Piemonthoz, s azáltal, hogy „az engedet-

len” Garibaldi önálló fegyveres akcióval a Bourbonokot elűzte a nápolyi trónról, Dél-Itália is része lett az egységesülő Olaszországnak. A fent említett olasz területek megszerzésének vágya állandó háborús készenlétben tartotta II. Viktor Emánuel 1861-ben létrejött királyságát. Ez adott

esélyt a Magyar Nemzeti Igazgatóságnak a nemzetközileg is támogatott további működésre. Még 1860 szeptemberében Cavour Torinóban megállapodást kötött vele a közös, Ausztria elleni háború feltételeiről. Az 1860 nyarán Garibaldi pártfogásával megalakított és a voltornói ütközetben magát kitéve magyar légióra a jövőben is szükség lehetett, s a nápolyi hadjárat magyar hősei, Türr István és Éber Nándor tábornokok az elkövetkező években a tervezett magyarországi felkelés nemzetközi támogatásának szervezésében komoly szerepet játszottak.

Nemcsak a magyar emigráció aktivizálódott. 1859-ben Pesten „titkos hazafias cselekvési párt”, más néven pesti központi bizottmány alakult, amelynek Tisza Kálmán mellett többek között Komáromy György és Csáky Tivadar gróf is tagjai lettek, míg a katonai szervezést egykori honvédtisztek, Beniczky Lajos alezredes és Maróthy János százados irányították. A felsorolt személyek közül csak a majdani miniszterelnök, Tisza Kálmán és a szabadságharcban mind kormánybiztosként, mind serevezérként kitéve Beniczky Lajos közismert. A Bihar megyei Komáromy György és a Szatmár megyei Maróthy János is részt vett a szabadságharcban. A két honvédszázados egyikét sem sorozták be a császári seregbe. Komáromy Györgyöt 1853-ban szervezkedésért öt évi, majd két év várfogságra ítélték, de 1856-ban kegyelmet kapott. Az 1848-ban még csak tizenéves Csáky Tivadar a pozsonyi hadiakadémia elvégzése után főhadnagyként szolgált a császári-királyi seregben, de – feltehetően Komáromy hatására – 1857–1858 táján leszerelt. A tulajdonában lévő városligeti Bartl-villát, ahol a Szent István szabadkőműves páholy is megalakult, egy időben a volt határozati párti képviselők találkozóhelyeként ismerték.

Miután az osztrákok elvesztették a háborút, az egy évtizedes passzivitásából magához térő politizáló magyar társadalmi csoportok, rétegek számára is nyilvánvalóvá lett a Habsburg Birodalom gyengesége.

Az általános erjedés időnként nagyobb tömegeket is megmozgató forrongásban tört ki: ilyen volt Kazinczy születésnapjára ünnepsége, a március 15-i tüntetés 1860-ban Pesten vagy Széchenyi István temetése. A politizálásra az 1861 áprilisában megnyíló országgyűlés, amelynek képviselőit az 1848-as választójogi törvények alapján választották meg, legális lehetőséget adott. A legnagyobb erőt képviselő Határozati Párt szélső baloldali csoportja kapcsolatba lépett Kossuthal. Pár hónappal korábban a Vadászkiért fogadóban megalakult a pesti honvédségélyező egyesület, amelynek mintájára az országban több hasonló szervezet alakult. Mivel az a gyanú merült fel ellenük, hogy nemcsak támogatás céljából veszik lajstromba a honvédeket, hanem más politikai céllal is, egy idő után feloszlatták őket. Való igaz: az egyesületek tagjaiban a Magyar Nemzeti Igazgatóság a hazai felszabadítási hadsereg katonáit látta. A pesti központi bizottmány részéről az emigránsok vezetőivel kapcsolatot tartó Komáromy György a központilag szervezett s katonai körzetekre lebontott hadsereg létszámát – nem kis túlzással – 140 ezer főre becsülte.

A pesti központi bizottmányt nemzetközi szinten is képviselő Komáromy György és Csáky Tivadar 1862 és 1866 között egyre nagyobb befolyásnak örvendett, amit az emigránsok közül többen – különösen Kossuth – rendkívül károsnak tartottak. Ettől függetlenül a porosz–osztrák háború kirobbanása előtt Otto von Bismarck kancellár – jóllehet tisztelettel viseltetett Kossuth iránt és értékelte Klapka katonai tehetségét – elsősorban Csákyval tárgyalt. Ahogy Farkas Katalin aláhúzza – megfontolt érdekből: „Felismerte, hogy a pesti comit  ajánlkozása nagyon kedvező a porosz érdekek szempontjából. Olyan eszközt nyert vele, amely közelebb vitte céljai eléréséhez, és amelyért nem kellett nagy árat fizetnie, mert nem járt együtt a magyar függetlenségért való politikai kötelezettségvállalással. Bismarck elsősorban úgy tekintett a magyar felkelésre, mint Ausztriát gyengítő tényezőre. Természetesen azzal a feltétellel szándékozott beleegyezni a magyarok anyagi támogatásába és a Magyarországra történő betörésbe, hogy Olaszország is vállalja ugyanezt. Arra számított, hogy ha az olasz vezetés ilyen módon elkötelezi magát, akkor nem tud többé meghátrálni a harcok elöl, vagy csak védekező háborút folytatni.” Ezzel szemben egyes olasz politikusok úgy vélték, hogy a magyarok „nem szándékoznak kihasználni Ausztria szorult helyzetét, a magyar emigránsoknak pedig semmi befolyásuk nincs az országban, amely Deákot követi.” A cselekvés módját

a nemzetközi helyzet alakulásának függvényében Deák is nyitva hagyta.

Farkas Katalin munkájának nagy érdeme, hogy forrásokkal megvilágítva emeli ki a jelzett időszak szövevényes eseményeinek félhomályából a korszaknak a közvélemény előtt teljesen ismeretlen, de a szakirodalom által is alig számon tartott két „politika-csinálóját”. Sorsukon keresztül ismerhetjük meg jobban a poroszországi Klapka-féle légió létrejöttének történetét, „egynapos” magyarországi megjelenését, illetve utóéletét. Szervezésére a porosz kormány valóban jelentős összegeket fordított, amelyekkel Csáky és Komáromy nem tudtak hitelt érdemlően elszámolni, s ezt Kossuth hosszú évek múltán is szóvá tette.

Amennyiben Ausztria nem szenved villámgyorsan döntő vereséget 1866. július 3-án a csehországi Königrätz és Sadova között, s nem köt augusztusban békét Poroszországgal, lemondva ezzel a nagynémet egység megteremtéséről, az esetleg elnyúló háborúban Bismarck komolyan számolt volna a magyarországi felkeléssel, s akár hadosztálynyira is fejlesztette volna a Klapka (és Csákyék) által Sziléziában szervezett magyar légiót.

Farkas Katalin monográfiájának egyik alapkérdése, hogy esélye lett volna-e Magyarországon 1859 és 1866 között fegyveres felkelésnek. (Mindenesetre meglepő, hogy ezekben az években mind Klapkáék, mind Csákyék mennyi fegyvert vásároltak s tudtak bejuttatni az országba „kelme” címen.) A szerző az ezzel kapcsolatos legkülönbözőbb elképzeléseket is ismerteti – a magyar emigráció képviselőinek a dunai fejedelemségeket és Szerbiát, a magyarországi szerb határőrvidéket az Ausztria elleni háborúba bevonó terveivel együtt.

„Az udvar számított arra, hogy porosz seregek törhetnek be az ország északi részére, ezért az uralkodó Észak-Magyarország királyi biztosává nevezte ki Forgách Antal grófot, a korábbi magyar kancellárt – állapítja meg Farkas Katalin. – Forgách már másnap értekezletet tartott Pozsonyban az északi területeken állomásozó katonaság parancsnokainak és megyei főnököknek a részvételével. Határozat született arról, hogy az egyes községek vagyonszámú polgárai közül 10–20 főt fel-fegyvereznek, és utasítanak a katonaság és a híradás segítésére, valamint a lakosság megnyugtására. (...) Az udvar ugyanakkor nemcsak a porosz betöréssel, de a magyarországi felkelés és a magyar–délsláv–román együttműködés lehetőségével is számolt. A rendőrségnek tudomása volt Türr és Éber bukaresti, valamint Klapka

berlini tárgyalásairól, a fejedelemségekből Magyarországra irányuló fegyverszállítási tervekről és a szerb kormány a Határőrvidék fellátásával kapcsolatos elképzeléseiről. A hatóságok tisztában voltak azzal, hogy a nemzetközi helyzet kedvez a magyar függetlenségi törekvések felerősödésének, ezért fokozott figyelmet fordítottak a magyarországi udvarellenes tevékenységek leleplezésére és megtorlásra is.”

A Farkas Katalin monográfiájában foglaltak alapján elmondható, hogy a magyar politikai elit nem vádolható a jelzett időben passzivitással. Minden eshetőséggel számolt, minden lehetőségre nyitott volt. Ha bekövetkezik a remélt 40–50 ezer fős olasz hadsereg partraszállása Dalmáciában, amely mögött a tárgyalat korszak kezdetén ott áll a győztes Franciaország, a végén a győztes Poroszország, akkor nincs kizárva a szabadságharc megújulása Magyarországon.

A pesti központi bizottmány egyik legrokonszenvesebb tagja, Keglevich Béla gróf, a „szép szöke

fiatalember”, aki már azért is népszerű volt, mert a mártír miniszterelnök, Batthyány Lajos leányát, Ilonát vette el feleségül, 1866 nyarán *Spectator* című röpiratában találóan fogalmazza meg a dilemmákat: „Pactálni, de nem mindenáron. A minden áron való pactálást a régi conservatív párt embereire hagyni. A minden áron való forradalmat a szélsőbalnak hagyni... Készen állni arra az esetre, ha a külviszonyok alakulása a magyar államnak Ausztria nélkül való fennállására esélyt idéznének elő; de készen állni az esetre is, ha a külviszonyok ránk csak részben kedvező alakulása esélyes béke megkötésére int.”

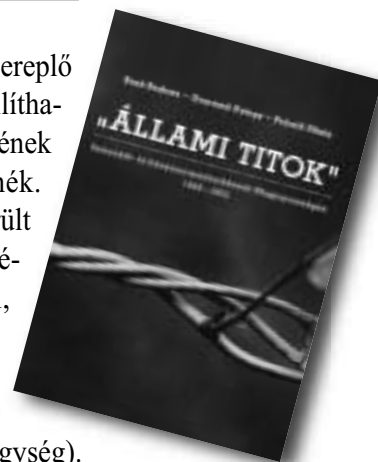
A részben kedvező viszonyok „csak” a kiegyezés tették lehetővé. A kiegyezéshez azonban nemcsak „a külviszonyok kedvező alakulása” kellett, hanem az is, hogy Bécsben tudatosodjék: az évek óta tartó megbékélési folyamat kudarc esetén a magyar fél a fegyveres harc vállalására is készen áll.

Kovács István

Amikről egykoron hallgatni kellett, azokról ma szólnunk kötelesség

Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária: „Állami titok”. Internáló- és kényszer-munkatáborok Magyarországon 1945–1953 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L’ Harmattan Kiadó, 2012.

tam volna a címben szereplő táborokról, de azt sem állíthatom, hogy azok történetének alapos ismerője lennék. Pedig már sokszor került szóba baráti beszélgetések során Buda-Dél, Kistarcsa, Recsk, Tiszalök, Csepel és természetesen a Hortobágy is (utóbbi nem mint tájegység).

Vannak történetek, személyek, helyszínek, amelyek és akik valahogy kiesnek a történeti köztudatból. Akadnak olyanok is, akik be sem kerülnek a köztudatba, mert nem kerülhettek bele. A kérdés általában az, hogy miért nem kerülhettek (kerülhetnek) bele?

Sokféle válasz adható a fenti kérdésre, s mind igaz lehet, de talán a legelgondolkodtatóbb az, amikor azt mondják: nem beszélhettünk (beszélhetünk) róla. S ha ilyen a válasz, máris megfogalmazódik a következő kérdés, ami igen rövid és egyszerű: miért nem?

Többek között ezek is eszembe jutottak, amikor az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának három munkatársa – Bank Barbara, Gyarmati György és Palasik Mária – nevével fémjelzett kötetet a kezembe vettem.

Természetesen nem voltam (és vagyok) annyira naiv, hogy úgy tegyek, mintha korábban nem hallot-

Egykori katona- és csendőrtiszt barátaim, kitelepítettek s családtagjaik beszéltek róluk, mint saját életútjuk egy-egy szomorú állomásáról. Nem kértek tőlem „némasági fogadalmat”, pedig szinte kivétel nélkül elmondták: egykoron aláírásukkal vállalták, hogy az ott és velük történetekről nem beszélnek, még a közvetlen hozzátartozóiknak sem.

Nem véletlen tehát, hogy a magyar társadalom tagjainak többsége nem hallott arról, hogy Magyarországon is működtek olyan kényszermunka- és internálótáborok, amelyek nem igazán különböztek a németek által működtetett koncentrációs táboroktól vagy a szovjet GULAG világ táboraitól. Az utóbbiról sem igazán lehetett szólni, míg az előbbiekről könyvtárnyi irodalom keletkezett.

S vajon lehet-e szelektálni a nemzet emlékezetében? Lehet-e csak egyoldalúan bemutatni a múltat,

és a mindenkori politikai hatalom birtokosai szája íze szerint írni a történelmet? Szerintem nem, s ezért is jó, hogy ha megkésve is, de megjelennek azok a könyvek, amelyeknek már évtizedekkel korábban ki kellett volna kerülniük a nyomdákából.

Elgondolkodtató és gondolatébresztő munka Bank Barbara, Gyarmati György és Palasik Mária közös munkája. Nem szaktudományos kötet, nem levéltári forrásokra lábjegyzetekben hivatkozó, de jól hasznosítható válogatott bibliográfiát közreadó könyv, amely hitelesen mutatja be a Magyarországon 1945 és 1953 között működött internáló- és kényszermunkatáborok rövid történetét, megnevezve az azok működtetéséért felelős személyek némelyikét, illetve a „hivatalokat”, közülük is első helyen a sokszor és sokat emlegetett ÁVO/ÁVH-t. Mert az utóbbi nélkül megismerni és megérteni a Magyarországon 1956-ig történeteket – s nem egy esetben az azt követő évtizedekét is – nem igazán lehet. Koncepciók perekről, embertelen kínzásokról, kitelepítésekről, politikai és közönséges gyilkosságokról tehetnek. Mindezek mindennaposak voltak a Magyar Kommunista Párt, majd a Magyar Dolgozók Pártja „ökleként” emlegetett szervezet életében. Nem kellett „reakciónak, fasisztának” lenni ahhoz, hogy valaki internálótáborban ébredjen egy átmulatott falusi búcsú alkalmával elmondott „Rákosi-vicc”, vagy egy tisztára nem söpört udvar, esetleg nem kellő időben és mennyiségben beszolgáltatott gabona vagy állati termék miatt. Ha netán pedig az előző „népnyúzó, fasiszta, reakciós” rendszert szolgálta rendőrként, köztisztviselőként, katonaként, csendőrként, szinte biztos lehetett abban, hogy „célkeresztbe” kerül.

S ahogy haladt előre az idő, úgy kerültek egyre többen „célkeresztbe”. A magát „népinek” nevező kommunista hatalom számára már „reakcióssá, fasisztává” vált az egykoron koalíciós partner kiscgazda politikus, a szociáldemokrata párttag, az 1944-es polgári ellenálló és mindenki, aki naivul azt képzelte 1944–1945 fordulóján Magyarországon, hogy fel lehet építeni egy demokratikus, polgári értékrendet képviselő Magyarországot. Mert legyünk őszinték, naivnak kell tekinteni – az utókor ismeretei alapján pedig főleg – mindazokat, akik azt hitték, hogy a szovjetek által megszállt országban demokráciát lehet építeni. Mert Magyarország a hangzatos propagandakampányok és tapsviharokkal övezett „bejelentések” ellenére sem vált önálló, szuverén országgá, hanem a „nagy Szovjetunió” kényének-kedvének kiszolgáltatott, megszállt ország volt – s maradt az gyakorlatilag 1990-ig –, ahol a törvény csak akkor vált törvénné, ha az megfelelt a szovjet elvárásoknak.

S az 1945 utáni Magyarországon épültek a kényszermunkatáborok, az internálótáborok, „dívott” az internálással kitélepítés és tízezreket fosztottak meg nyugalatuktól, vagyonuktól, szinte a mindennapi megélhetésüktől. Családok tízezrei váltak földönfutóvá, megbélyegzett családok gyermekei számára vált lehetetlenné a képességeiknek megfelelő továbbtanulás.

Mindez ma már történelem, de soha be nem gyógyuló seb azoknak, akikkel mindez megtörtént, s akik évtizedekig megbélyegzettként, másodrendű – lehet, hogy harmadrendű? – állampolgárként élhették az életüket.

Az „*Állami titok*” című könyv mondatai, a közreadott dokumentumok, az egyes történetek ezeket a leírtakat is előhosszák az olvasóból, mint ahogy azt is, hogy vajon miért nem volt elszámoltatás? Nem leszámolást kívánt a magyar társadalom többsége – ellentétben azzal, ahogy azt 1945 után az új hatalom tette –, hanem elszámoltatást. Elszámoltatást mindazon évtizedekről, amelyeket elvettek egy nemzet életéből, a hatalom kitarítottjainak és gyakorlóinak megnevezését, hiteles rendszerváltoztatást.

S hogy mi és milyen formában következett be? Azt mindenki maga tudja eldönteni, de ha körülnézünk napjaink Magyarországon, akkor azt láthatjuk, hogy nem az egykori recski rabok, a Hortobágyra kitelepítettek, az elvett vagyonukat soha vissza nem kaptak történeteit feldolgozó kötetek tucatjainak a lapjait forgatják az olvasók... Ezekről szinte alig tudunk valamit. S ez valamennyiünk felelőssége!

Ahogy közös felelősségünk és egyben kötelességünk az is, hogy megismertessük, akivel csak lehet, azt a múltat, amely félig letagadott és félig elhallgatott. S ehhez segíthet hozzá bennünket Bank Barbara, Gyarmati György és Palasik Mária közös munkája, amely néhány kisebb elírást, téves adatot tartalmaz ugyan, de mindezeknél sokkal, de sokkal fontosabb többek között az a 1746 nevet tartalmazó – lehetséges, hogy még nem is teljes! – névsor, amely az egykori recski tábor rabjainak állít emléket.

Ha majd újabb és újabb kötetek láthatnak napvilágot a „törvénytelen szocializmus” egy-egy fejezetéről, akkor készüljenek el azok a névsorok is, amelyek az ÁVO/ÁVH kihallgatóinak, a rabtáborok parancsnokainak és őreinek, a verőlegényeknek és a gyilkosoknak neveit tartalmazzák! Róluk sem szabad megfeledkeznünk, mert vannak, akik még közöttünk élnek. Megnevezni őket kötelességünk, mert felejteni és megbocsátani lehetséges, de emlékeznünk és emlékeztetnünk kötelesség!

Szakály Sándor

Önéletírói pályázat időseknek

„FERENCVÁROSI ÉLETUTAK” címmel pályázatot hirdet
a Budapest IX. Ferencváros Önkormányzata
és az Írók Alapítványa – Széphalom Könyvműhely

Budapest Főváros IX. Kerület Ferencváros Önkormányzata és az Írók Alapítványa – Széphalom Könyvműhely pályázatot hirdet a városrész közelmúltjának személyes sorsokban tükröződő megírására, az itt élő vagy valamilyen életeseményük révén ide kötődő emberek sorsának, fontos életeseményeinek bemutatására, a személyes életutakban feltáruló történelem továbbörökítésére. Pályázatunk célja egyszerűsített, hogy a személyes történetek elbeszélése, megismerése segítségével felébressze a fiatalabb generációk érdeklődését, megértését és megbecsülését az idősebb nemzedékek iránt, és ezáltal erősítse a társadalmi összetartozás-tudatot, az egymásra utaltság érzését.

Pályázati témakörök:

- a személyes életút egy-egy eseményének a megírása,
- a személyes életútnak a megírása,
- egy átélt történelmi pillanatnak a megírása,
- az életút egy emlékezetes pillanatának megírása.

Pályázók köre: 60 év feletti természetes személyek, akik vagy ferencvárosi lakosok, vagy akiknek élete valami módon a IX. kerülethez, Ferencvároshoz kötődik.

A pályázat úgy is benyújtható, ha azt az elbeszélő valakinek „tollba mondja”. Ebben az esetben a fenti témakörökben készült interjút is elfogadjuk, ha azt az érintett idős személy adataival (név, lakcím, telefonszám vagy e-mail cím) és aláírásával hitelesíti, és ő maga küldi be pályázatunkra.

Beadható pályázatok száma: pályázónként egy pályázat.

Beadás módja: a papíron benyújtandó pályázatokat egy példányban, postai úton az Írók Alapítványa részére az alábbi címmel várjuk:

Írók Alapítványa
Budapest, 9. Posta – „postán maradó” 1450

Vagy személyesen is benyújthatók a pályaművek péntek kivételével hétköznaponta 10–15 óra között a 1097 Budapest, Lónyay utca 43. fsz. 1. címen (telefon: 06-1-351-0593).

Formátum: kézzel vagy géppel írt.

Terjedelem: kézzel írt dokumentum esetén maximum 20 A/4-es oldal (a szabályos fénymásoló papír nagysága) terjedelemben.

Géppel írt dokumentum esetén maximum 16 A/4-es oldal (a szabályos fénymásoló papír nagysága), 14-es betűméret, 1-es sorköz formátumban.

Beadási határidő: 2013. július 1.

Eredményhirdetés: 2013. december 4.

További tudnivalók

A beérkezett műveket szakmai bíráló bizottság bírálja el. A legjobb pályaművek díjazása: a legjobb pályázatot beküldők értékes könyv- és ajándécsomagban részesülnek.

Előre jelezzük pályázóinknak, hogy a 12 legjobb pályaműből az Írók Alapítványa – Széphalom Könyvműhely Ferencváros Önkormányzatának a felkérésére könyvet kíván szerkeszteni és megjeleníteni. **A beküldött pályázat szerzői jogait a kiadó a megjelenő könyv pályázónként 10–10 db tiszteletpéldányának a felajánlásával tudja ellentételezni. A pályázók a felhasználási jogot az írásuk pályázatra történő benyújtásával automatikusan átadják az Írók Alapítványának,** és azt a rendezők (az Írók Alapítványa ill. a Ferencvárosi Önkormányzat) a pályázók külön, további engedélye nélkül a szerző nevének feltüntetése mellett nyilvánosságra hozhatja és terjesztheti, a nyilvánosság számára bármilyen módon hozzáférhetővé teheti, illetve átdolgozhatja (műfordítás, színpadi feldolgozás).

Minden érdeklődőnek jó munkát kívánunk!

Budapest, 2013. március 14.

Ferencváros Önkormányzata
Írók Alapítványa – Széphalom Könyvműhely

Ágh István (1938, Felsőiskáz) költő, író, műfordító. A *Hetek* alkotócsoport tagjaként indult. Volt az Új Írás, valamint a Hírel munkatársa. József Attila- (1969, 1980), Kossuth- (1992), Radnóti- (2008) és Balassi Bálint-emlékkardos (2010). Legutóbbi kötete: *Hívás valahonnan* (új versek, 2011).

Alföldy Jenő (1939, Budapest) irodalomtörténész, a Nemzeti Tankönyvkiadó nyd. főszerkesztője; József Attila-díjas (1984). Kecskeméten él. Legutóbbi kötete: *Igézet és Magyarázat* (tanulmányok, 2012).

Balázs Géza (1959, Budapest) nyelvész, néprajzkutató, tanszékvezető egyetemi tanár. Kutatási területe: a mai magyar nyelv és folklór, szöveg- tan, antropológiai nyelvészet, nyelvpolitika, nyelvstratégia, nyelvművelés, médianyelv. Legutóbbi kötete: *Sms-nyelv és -folklór* (2011).

Balázs K. Attila (1973, Barót) költő. A Kolozsvári Műszaki Egyetemen és a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar-angol szakán végzett. Több romániai és magyarországi irodalmi folyóirat közölte verseit. Kötete: *Vizuáliák* (2009).

Both Balázs (1976, Sopron) költő. A Benedek Elek Pedagógiai Főiskola szociálpedagógia szakán végzett 2002-ben. 1996 óta rendőrként teljesít szolgálatot a Soproni Rendőrkapitányságon. Idén áprilisban jelenik meg harmadik kötete *Ha nem marad kimondatlan* címmel kiadónk gondozásában.

Czákó Gábor (1942, Decs) író, a magyar katolikus újságírás megszervezője, a Duna Televízió *Beavatás* című esszé-sorozatának szerzője. Jogi végzettsége után dolgozott a Mozgó Világnál, az Igennél, a Magyar Szemlénél. Többek között József Attila- (1975), Arany János- (2000), Babits Mihály- (2000), Pro Literatura (2008), Stephanus- (2009) és Kossuth-díjas (2011). Legutóbbi kötete: *Világvége 1962-ben?* (2012).

Czigány György (1931, Budapest) költő. Legutóbbi könyvei: *Hála – 101 vers; Ahol mindörökké nyár van – portrékötet Czigány Györgyről; „Kalitkám is madár” – Czigány György költészete – Németh István Péter esszékötete*. József Attila, Pulitzer életmű-, Stephanus- és Prima Primiissima díjas.

Csontos János (1962, Ózd) költő, író. A Magyar Nemzet publicistájaként dolgozott, utóbb a Nagyítás főszerkesztőjeként. Legutóbbi kötete: *Delelő – összegyűjtött versek 2002–2010* (2011).

Dobai Péter (1944, Budapest) költő, író, filmrendező. A *Mephisto*, a *Redl ezredes* és a *Hanuszen* című Szabó István-filmek forgatókönyvírója. 1981-ben Cannes-ban elnyerte az Év Legjobb Forgatókönyve díjat. József Attila- (1976) és Babékoszorú-díjas (2000), illetve a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetettje (2004). Legutóbbi kötete: *Latin lélegzet* (versek, 2010).

Dobozi Eszter (1956, Cegléd) költő, a Kecskeméti Művészetoktatási Intézmények igazgatója. 1989 óta a Forrás szerkesztőségi tagja. Többek közt Pilinszky- (1992), Kölcsey- (2000), Arany János- (2004) és József Attila-díjas (2010) és a Magyar Érdemrend Lovagkereszt (2012) kitüntetettje. Legutóbbi kötete: *Sánta Kata* (regény, 2011).

Falusi Márton (1983, Budapest) költő. Az ELTE jogi karán végzett 2007-ben. A Hírel folyóirat versszerkesztője. 2009-től a Könyves Szövetség elnöke. Gérecz Attila- (2004) és Junior Prima-díjas (2008). Legutóbbi kötete: *Fagytak poklaid* (2010), Virágvasárnapi zsákbanfutás (esszék, 2012).

Fekete Vince (1965, Kézdivásárhely) költő, író, műfordító. A Székelyföld folyóirat szerkesztője. József Attila-díjas (2010). Legutóbbi kötete: *Védett vidék* (versek, Kolozsvár, 2010).

Filip Tamás (1960, Budapest) költő, közjegyző. Megjelent verseskötetei: *Fékezett habzás* (1986), *Függőhíd* (1998), *Amin most utazol* (2001), *A harmadik szem* (2003), *Mentés másképpen* (naplójegyzetek, versek, 2005), *Rejtett ikonok* (2006), *Saját erőd* (2008), *Kő, papír, olló* (2012).

Hárs Ernő (1920, Magyaróvár) költő, műfordító, közgazdász. Legjelentősebb fordításai közé tartozik Tassótól *A megszállított Jeruzsálem*. Portugál Műfordítói (1987) és József Attila-díjas (1993). Legutóbbi kötete: *Palacküzenet* (versek, 2004).

Iancu Laura (1978, Magyaróvár) költő, a Moldvai Magyarság budapesti szerkesztője. Bárka- (2010), Bella István- (2010) és József Attila-díjas (2012). Legutóbbi kötetei: *Karmából kihullajt* (versek, 2007), *névtelen nap* (versek, 2009), *Szeretföld* (regény, 2011), *Kinek a semmi a mindene* (versek, 2012).

Jahoda Sándor (1976, Budapest) költő. 2004-től publikál különböző lapokban. Ötödik verseskötete: *Tizenhét szótág* (2010).

Kókai János (1972, Budapest) Jelenleg alternatív színházakban dolgozik: dramaturg, drámaíró, rendező, színész. Legutóbbi kötete: *A pusztulás anatómiája* (2011).

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a *Kilencek* költőcsoport tagja. Az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa. József Attila- és Babékoszorú-díjas és a Magyar Érdemrend középkeresztje kitüntetettje. Legutóbbi kötetei: *„Egy a lengyel a magyarral”* (történelmi esszék, 2008), Edward Stachura: *Szekerelárma avagy emberek a téli erdőn* (fordítás, 2012), *Csoda a Visztlánál és a Balti-tengernél. A XX. századi lengyel történelem sorsfordulói* (tanulmány, 2012).

Kúrti László (1976, Vásárosnamény) költő. Filozófusként végzett Debrecenben, Testnevelő és Gyógytestnevelőként a budapesti Semmelweis Egyetemen illetve Egerben, az Esterházy Főiskolán. Jelenleg esztétikából a Debreceni Egyetem PhD hallgatója. A Partium folyóirat és A Vörös Postakocsi munkatársa. Legutóbbi kötete: *Testi misék* (2012).

Lackfi János (1971, Budapest) költő, író, műfordító. Az ELTE magyar-francia szakán végzett 1996-ban. A Nagyvilág és a DOKK internetes irodalmi fórum szerkesztője. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanít. Gérecz Attila- (1992) és József Attila-díjas (2001). Legutóbbi kötete: *A részeg elefánt* (gyerekversek, 2008).

Lóska Lajos (1951, Csomatelke) művészettörténész, kritikus. Az ELTE magyar-művészettörténet szakán végzett 1975-ben. Kutatási területe a hazai 1945 utáni, illetve a kortárs képzőművészet. 1975 és 1990 között a Művészet című folyóirat szerkesztője, 1990-től az Új Művészet rovatvezetője. Volt a Vigadó Galéria, valamint a Duna Galéria vezetője, 2000-től a székesfehérvári Városi Képtár- Deák Gyűjtemény munkatársa. Legutóbbi kötetei: *Czimra Gyula* (2010), *Grafikák a Pittmann-gyűjteményből* (2011).

Lőrincz György (1946, Kápolnás) író. Zetelaka környékén tanított, majd a székelyudvarhelyi Élelmszeripari Gépgyár technikus volt. 1989-től a Nemzeti Megmentési Frontnál dolgozott, 2000-től Hargita Megye Művelődési és Vallásügyi Felügyelőségén, ma Igazgatóságán. Székelyudvarhelyen él. Szabó Zoltán- és Székelyföld-díjas. Legutóbbi kötetei: *Besúgó voltam, szívem* (regény, 2008), *Isten köve* (válogatott novellák, 2011).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A *Kilencek* költőcsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től 2008-ig az Írók Szakszervezetének főtákkára. Többek közt József Attila- (1993), Prima- (2007) és Bethlen Gábor-díjas (2009). Legutóbbi kötete: *Válogatott versei* (2008), *Bolygópályák* (Új versek, 2010).

Mirtse Zsuzsa (1967, Budapest) író, költő, szerkesztő. 2000 óta publikál. Öt kötete jelent meg eddig: *Égőforgató csodagyűrű* (2004), *Lovagkór – játék nemekkel és igenekkel* (2007), *Fogadó a négy macskához* (2010), *Idő és mérték – szabálytalan versek* (2010), *Kondenzcsik – főbenjáró versek* (2011).

Oláh János (1942, Nagybérki) költő, író. A *Kilencek* költőcsoport tagja. 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992), József Attila- (1994), Március 15-e (2007), Bethlen Gábor- (2009), Márai Sándor- (2012) és Partiumi Íróttábor díjas (2012). Legutóbbi kötetei: *Vérszerződés* (novellák, 2001), *Por és hamu* (versek, 2002), *Száműzött történetek* (novellafűzér, 2011).

Stefanovits Péter (1947, Budapest) a Magyar Képzőművészeti Főiskolán végzett 1978-ban. A Szinyei Merse Pál Társaság alelnöke, a Magyar Grafikáért Alapítvány elnöke, 2002-től szervezi a Képzőművészek Baththyány Körét. Volt az NKA Képzőművészeti Kollégiumának elnöke és 2004–2012 között a szombathelyi Nyugat-magyarországi Egyetem Rajzi Tanszékének docense. 2009-től a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Többek között Munkácsy-díjas (1995) és Erdemes Művész (2011).

Szakály Sándor (1955, Törökkoppány) hadtörténész, egyetemi tanár, az MTA doktora. Volt a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum főigazgatója, a Duna Televízió alelnöke, a Semmelweis Egyetem, a veszprémi Pannon Egyetem egyetemi tanára. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetem intézetvezető professzora. Kutatási területe az 1868 és 1945 közötti magyar hadtörténelem, társadalom-, illetve sporttörténet. Legutóbbi kötete: *Katonák, csendőrök, ellenállók* (tanulmányok, 2007).

Szentmártoni János (1975, Budapest) költő, író, a Magyar Írószövetség elnöke. A Stádium Fiatal Írók Körének egyik alapító tagja, a Magyar Napló szerkesztője. Gérecz Attila- (1995) és József Attila-díjas (2007). Legutóbbi kötetei: *El perro* (versek spanyolul, 2010, Miami), *Calul lacurilor – Ló a tavon* (versek románul és magyarul, 2011, Nagybánya).

Tornai József (1927, Dunaharaszti) költő, író, műfordító. Volt a Kortárs munkatársa, 1992-től 1996-ig a Magyar Írószövetség elnöke. A József Attila-díj (1975), a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje (1997), Arany János- (1998) és Babérkoszorú-díj (2001), MAOE-nagydíj (2007), Balassi Bálint-emlékkard (2012) és Magyar Érdemrend Tisztikereszt (2012) kitüntetettje. Legutóbbi kötete: *A semmi ellen* (versek, 2012). Idén kitüntették a Kossuth-díjjal.

Tornai Szabolcs (1971, Budapest) filozófus, esszéíró. Öt évig műfordítóként dolgozott, tíz évig kulturális újságíróként, 2011 februárjától pedig a Magyar Napló szerkesztője. Öt éve versenyszerűen tájfut. Első filozófiai könyve: *A világ mint téveszme* (2009).

Vasadi Péter (1926, Budapest) költő író. Tizenévesen belekerült a II. világháború forgatagába. Hazatérve 1947-től 1950-ig az ELTE-n nyelvi, később kritika-filozófia-esztétika (összevonott) szakon folytatott tanulmányokat. 1967-től nyugdíjazásáig újságíróként és szerkesztőként dolgozott főként az Új Embernél és a Vigiliánál. A *Magunk kenyere*n című versantológiában indult 1972-ben. József Attila- (1991), Füst Milán- (1996), Arany János- (2004), Stephanus- (2005), Péterfi Vilmos- (2010), Déry- (2011) és Kossuth-díjas (2012).

Végh Attila (1962, Budapest) költő, filozófus. A Gödöllői Agrártudományi Egyetemen (1989), majd a Debreceni Egyetem filozófia szakán (2004) végzett. Jelenleg itt doktorandusz. Nyármáson él, az Ózon főszerkesztője. József Attila-díjas (2012). Legutóbbi kötete: *Parmenidész-töredékek* (fordítás, tanulmány, 2010), *Virrasztó Jenő álmai* (2012).

Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, szerkesztő. 2000-től 2004-ig Krakkóban, jelenleg Budapesten él. A Magyar P. E. N. Club volt titkára, a Magyar Írószövetség Műfordítói Szakosztályának elnöke. Bella István-díjas (2008). Legutóbbi kötetei: Roman Chojnacki: *Írtatlan versek* (fordítás, 2008), *Amit kerestünk* (versek, 2009), *Evelyn Waugh: Heléna* (fordítás, 2010).